KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

SIRP JA VASAR '77

50

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI JA LOOMINGULISTE LIITUDE HÄÄLEKANDJA

16. DETSEMBER 1977. A. XXXVII AASTAKÄIK

Peter Nagel (s. 1941). «Mängurikkuja» (metsotinto, 1968).

Ernst Barlach (1870—1938). «Kolm halli naist» (lito).

Mac Zimmermann (s. 1912). «Põhja-Saksa melanhoolia (värv. lito, 1970).

Paul Wunderlich (s. 1927). «Jalutajad Kielis» (värv. lito, 1975).

Käthe Kollwitz (1867—1945). «Mäss» (ofort, 1899).

Käthe Kollwitz. «Muusikat kuulavad vangid» (lito, 1925).

KUNSTIHOONES GRAAFIKANÄITUS SÕPRUSLINNAST KIELIST

Peter Sorge (s. 1937). «Blow up» (värv. lito, 1970).

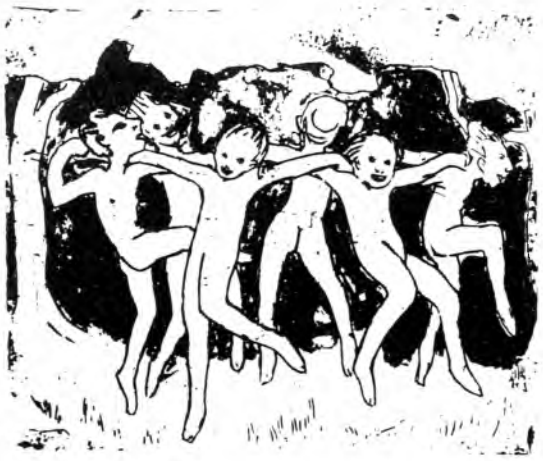

Emil Nolde (1867—1956). «Metsa lapsed» (ofort, 1911).

Oskar Fischer (1892—1955). «Ratsutav paar» (lito, 1921).

TALLINNA ÜLIKOOL
Akadeemiline Raamatukogu

PINGE JA VAIKUS

«KREMLI KELLAD» RAT «VANEMUISES»

KARIN KASK

MINEVIKUST.

1947. aasta oktoobripühade aegu etendati Tallinna Draamateatris N. Pogodini «Kremli kelli». Oktoobrirevolutsiooni sündmuste teatrilavale toomine polnud enam uus: selleks ajaks olid etendunud A. Korneitšuki «Eskaadri hukk», B. Lavrenjovi «Murrang», K. Trenjovi «Ljubov Jarovaja», L. Rahmanovi «Rahutu vanadus», S. Lunin—D. Furmanovi «Tšapajev». Eesti nõukogude teater elas sel ajal läbi keerukaid kujunemisaegu. Teatrisaalides oli tihti üleliia palju vabu kohti. Draamateatri keskmine külastatavus langes alla 300. Niisuguses olukorras otsustas Priit Põldroos lavastada näidendi, mis tõi esmakordselt eesti lavale Lenini kuju.

«Olin unistanud Lenini kehastamisest juba varem, kuid kindlaks sooviks sai see alles 1941. aastal Tallinna Töölisteatris. Seal oli kaalumisel näidendite «Lenin 1918. aastal», «Tõde» või «Neeva kallastel» lavastamine, kuid ükski neist ei rahuldanud mind tälesti,» tunnistas Põldroos. Sõja-aastail Moskvas viibides (1942) hakkas Põldroos ettevalmistusi tegema oma unistuse teostamiseks: ta tutvus kõikvõimalike materjalidega (filmid, helilindid, maalid, skulptuurid, memuaarid, mitme lava-Lenini nägemine jm.). «Kõige rohkem aga õppisin siiski Lenini enese teostest,» leidis ta.

Aeg ja inimene, üksikisik ajasündmuste hiiglakeerises oli sõjajärgseil aastail tihtipeale teatripeegelduste tuumaks. Kuigi Põldroos oli kandnud aastaid hinges Lenini rolli, osutus tookordses «Kremli kellade» lavastuses niisama oluliseks revolutsioonimurrangust eemalejäänud haritlaste probleem. Kodanliku intelligentsi eneseleidmine ja töösse rakendumine oli «Kremli kellade» etendumise aegu Eesti oludes üliaktuaalne. Põldroos pidas lavastuse keskseks kujuks insener Zabelinit.

Mis sünnib vaatajaga etenduse keskel, sellele ei ole võimalik vastust anda. Tihti ei oska me isegi sõnastada, mis meiega saalipimeduses toimus. Märksa kindlamini võime väita, et kui laval hargnev riivab lähedasi probleeme, kõike seda, millele teadlikult (või alateadlikultki) püüame lahendust leida, siis tunneme, kuidas kogu meie olemust liidab lavaga seletamatu pinge, kuidas saalis on ühekorraga hea ja raske olla. Et midagi erutab, kisub pinguli, vajutab jälje hinge, elektriseerib õhku. «Poliitharidustöötaja peab hästi tundma neid inimesi, kelle heaks ta töötab, et osata neile vajalikult läheneda. Kirjanikele ja näitlejaile on veel tähtsam oma publikut tunda. Neil on vaja teada, kuidas rahvas nende näidendit «läbi elab»,» pidas N. Krupskaja vajalikuks rõhutada Oktoobrirevolutsioonile pühendatud näidendite tõlgendamist arutlevas artiklis.

«Kremli kellade» tookordsete etendumiste aegu tekkisid lausa tunnetatavad saalipinged. Kuigi neid pole võimalik diferentseerida ega täpsustada, on siiski iseloomustatav nende üldlaad: need tekkisid kohe esimesest pildist alates (tookordne lavastus algas Ivarski väravate juures kaupleva-hangeldava kirju seltskonnaga, kelle hulgas oli ka tuletikke müütav Zabelin) ja, koondudes Zabelini tegevusliini ümber, kulmineerusid Kremli-pildis, kõneluse kestel Leniniga.

NÜÜD,

kolmkümmend aastat hiljem, kui sõjajärgsed aastad on juba kauge minevik, mida võib näidend nüüd vaatajale pakkuda? Lavastus tänaselt-erutava probleemita ja mõttestikuta on ikkagi nii või teisiti surnud ajaviide. Kas järjekordne minevikuillustratsioon, nii nagu neid on ennegi olnud ja vähese külastatavuse tõttu kiiresti mängukavast kadunud?

Minevikukogemused ja -elamused mõjustavad kriitikut. Kuigi lava-Lenini puhul on end mulle meelde vajutanud mitmed kuulsusrikkalt teatriajalukku läinud mängimised, on kodune Lenin-Põldroos nähtuist siiski lähedasimaks jäänud. Kõik see meelestas mind «Vanemuisesse» sõites eriliselt huvituvaks ja ühtlasi tähelepanelikuks taaskohtumiseks «Kremli kelladega».

Pärast kevadel nähtud Gruja-rolli I. Drutse «Pühamast pühama» lavastuses, milles E. Hermaküla köitis mõttetäpsuse ning intensiivsusega, polnudki Lenini õnnestumine ehk nii väga üllatuseks. Peaksin seda võrdväärseks loomesaavutuseks Põldroosi omaaegse Leniniga. Kuid veelgi enam püüan enda jaoks selgeks mõtelda, millega seletada etenduse ajal tekkinud pingevälju, mis sidusid saali lavaga. Vaikusi, milles mina-tema tunnetusest sünnib ühine meie.

On teada tõde, et iga lavastus elab oma ajas. Tänapäeval väidetakse (Brook), et lavastust ei saa mängida üle viie aasta, sest selle aja kestel on ta kiiresti muutuvast ajast lootusetult maha jäänud. Küllap oli varematel aegadel, mil elupulss oli aeglasem, see intervall mõnevõrra pikem. Muutuvad teose ideelis-kontseptuaalsed interpreteeringud, niisamuti väljendusvahendid (ka lavastuste sisestruktuurid) ja -vormid. Tundub, et nii kindlalt-konkreetselt oma ajas hingavat näidendit nagu «Kremli kellad» pole hoopiski lihtne tänapäevavärskeks lavastada. See on aga lavastajatel (K. Ird, E. Hermaküla) siiski korda läinud, mida arvan tulenevat sellest, et «Kremli kellad» on kujunenud vanemuislaste tõlgenduses lavastuseks leninlikest põhitõdedest. Suhtumine kodanlikust ühiskonnast pärinevasse intelligentsi (kuid ka haritlaskonda üldisemas mõttes) moodustab selles vaid ühe, ehkki küllaltki olulise lõigu. Kui 1947. aasta lavastuse (Zabelin — E. Tinn, Rõbakov — A. Rebane, Maša — E. Liiger) teljeks oli elutunnetuslik murdumislugu, «revolutsiooni tõe ja suuruse tundmahakkamine» (Põldroos), siis nüüdne interpretatsioon (Zabelin — E. Aavik, Rõbakov — V. Saldre, Maša — R. Loo) mõjub ulatusliku üldistusena leninlikust inimessesuhtumisest ning juhtimispoliitikast. Zabelinite-tükist on saanud Lenini-tükk.

Aja ja teatrikunsti muutuvusest astuks aga nagu üle Lenini roll eraldi võetuna. Kui mitte arvestada mõningaid mängulaadide lahknevusi, on Põldroosi tookordne ja Hermaküla nüüdne Lenini-tõlgendus lähedased peamises — leninliku humaansuse, filosoofia ja poliitika avamises. Mõlemat rolliloomingut iseloomustab seegi, et ei Põldroos ega Hermaküla taotle rambivalgusse tuua võimalikult elusarnast, konkreetset ajaloolist isikut, vaid põhiline lähtekoht on Lenini vaimusuuruse, mõttestiku, veendumus- ja võitlusjõu elustamine nii, et see mõjuks ehedana ning ehtsana oma tões. Ja nii saamegi tulemuse: teatri hiiglapöördlava ringlemistes on aastakümnetele vaatamata jäänud igipüsivaks Lenini suurus inimesena ja mõtlejana. Põldroos püüdis tõlgendada Leninit sellisena, kuidas ta elab rahva kujutlusis, Hermaküla, nagu ta on väitnud, mängib oma kujutlust Leninist, mida võiks ka laiendada üldisemas mõttes sõjajärgse põlvkonna kujutluseks Leninist. Eelnevast tulenevalt olid Põldroosile olulised Lenini kokkupuuted eri sotsiaalsetesse keskkondadesse kuuluvate inimestega — töölistega, talurahvaga (Põldroosile oli seetõttu oluline jahilkäimise ja taluinimeste, Tšudnovide perekonna külastamise piltide mängimine, mis nüüdses lavastuses puuduvad), intelligentsiga. Hermakülale on oluline üldistatum suhtumine inimesesse.

«On tarvis edasi anda seda, kuidas Lenin kõike vastu võttis, kuidas reageeris.» Seda N. Krupskaja meenutust näitlejaile oli ja on mõlema lava-Lenini puhul tähelepanelikult jälgitud: see väljendub kõnelustes inimestega, suhtlemises nagu võrdne võrdsega. «Ta oli lihtne ja lähedane — ja selles peitus tema jõud» (N. Krupskaja). Iseloomulik kummalegi eri põlvkonna lava-Leninile on seegi, et vahetu inimestelähedus ja riigijuhi kaugelenägelikkus sulasid (sulavad) orgaaniliseks tervikuks ühes isikus.

Etenduste aegu tekivad aga iga kord isesugused suhted, sest kõik sünnib iga kord uuesti ja koosmängus vaatajaga. Erinevates aegades mängitavad tükid elavad oma, ajastupärast lavaelu. Sest muutunud on ja muutub aina «peamine partner» (Stanislavski) — publik.

Lenin-Põldroos sai esimesel lavaleilmumisel tavaliselt aplausi. Lavapildist — Kremlilähedasest puiesteest — õhkus kevadet ja ööüksindust. Tema tulek oli kohe nähtav, sellele reageeriti. Lenin-Hermaküla tuleb lavale peaaegu märkamatult. Teeb aegamisi astudes pika tiiru mööda lava tagakülge. Nagu inimene, kes on töötanud pingsalt, tunde ja väsimust unustades. Lavakujundus (T. Tepandi), mille elementideks on fooni ja külgi katvad ajasõnumid — teated, dekreedid, kuulutused, korraldused ja muu trükisõna —, loob rahutu-pingelise atmosfääri. Ajamurre, ümberkorraldused ja raskused vaatavad kõikjalt vastu.

Lenin-Põldroos oli reipam. (Tolleaegsetes Lenini-tõlgendustes levinud energiliselt vilgas liikumine, «ülemäära kiiresti ringijooksvana ja liialt žestikuleerivana» (N. Krupskaja) kujutamine mõjustas teataval määral Põldroosi rolli rütmi.) Stseen kerjusega, tolleaegses tõlgenduses kerjuse seisundisse langenud prostituudiga (L. Lindau), tekitas saalis elevust. Lenini-Põldroosi näol levis läbinägev imestusmuie. Lopsakas karakter ja mõtteloogika absurdsus andsid prostituudile koomikavarjundiga ajastulutika mulje. Tänases tõlgenduses on rõhk asetatud kerjusele kui sotsiaalsele tüübile.

Läbi deklasseerunud kerjuse (H. Elviste) paistab maa raske olukord, Peeruvalgel elavad, arengult üheksateistkümnenda sajandi algusesse mahtuvad külad, mahajäänud tööstus — kõik see vaevab ja mahub ühte Lenini-Hermaküla lausesse: «Kui laastatud on Venemaa!»

Sellelt tasandilt saab alguse unistus Venemaa elektrifitseerimisest. Põldroosi Lenin, vitaalsem ja avarama naeratusega (N. Krupskaja märkus näitlejaile, et Leninit kujutati tihtipeale üleliia tõsimeelsena, et «teda ei näe mitte kordagi naeratavalt silmi vidutamas», ei olnud Põldroosi puhul paikapidav!), varjundas oma unistuse revolutsioonilise romantikaga: tõepoolest hiiglaunistusena, tegelikkusest kaugelt üleulatuvat leninlikku mõtlendu rõhutades.

Lenini-Hermaküla unistus on reaalsem. «Meil tuleb kärpida toidunorme, kõiges rangelt kokku hoida, meil tuleb elada vaeselt, kitsilt, aga Venemaa elektrifitseerimise plaani me viime ellu». Lenini-Hermaküla unistus on ühtlasi usk inimese võimeisse, elu keerukuse tunnetamine ja ühtaegu veendumus, et idee nimel suudetakse palju. Saalis tekib pingeline vaikus. Inimlik mõttesuurus riivab meie igapäevaaskelduste kammitsetust. Tundub, et saal lülituks nagu ühisele lainele ja pildilõpu aplaus sünnib spontaanselt.

Stseen Lenini kabinetis oli sõjajärgses lavastuses, nagu öeldud, kulminatsiooniks. Eelnenud pilt Zabelinite kodus pakkus mitmeid pinevus- (ja äratundmis-) hetki tolleaegsele vaatajale. Põldroos kujutas siia kogunenud seltskonda satiirivarjundiga. Kibestunud ja eneseuhke insener Zabelin ei sobinud nende minevikku-juurdunute hulka. (Ta ei sobi ka nüüdses lavastuses, kuid toonases süvendas see Zabelini ummikusolemist). Kõneluses Leniniga mõjustas murranguhetke tunnetamine, et teda, Zabelinit, vajatakse teadlasena. «See teeb mu mõnevõrra ... nii-öelda kohmetuks» — lausel oli mitmekihiline alltekst. Ta oli valesti arvanud ja arvestanud. Zabelini-Tinni kibestumismõtteis kärises midagi. Tikumüütajast sai uuesti insener. Tarvilik inimene.

Zabelini-Aaviku trots on vintskem. Alles tungimine tema kui spetsialisti probleemide valdkonda äratab uuesti üles teadlase. Ta näitab kümneid kohti kaardil, kuhu saab ehitada elektrijaamu. Teadlase asjalikkus, spetsialistikihk ja solvumistrotsi sulandumine annavad imepärase segu. E. Aaviku mängus on need hingetahud oskuslikult valgustatud. Kuid stseen kuulub siiski Leninile-Hermakülale, kelle mõte töötab suure pingega. Lenini-pärased liigutused, käsipõsakil poos, kiire käik — tundub, nagu markeeriks näitleja seda kõike kui väliselt juurdekuuluvat. Raskuspunkt on mujal: tähtis on leninlik mõte. Korduvalt-korduvalt rääkis Lenin 1918. aastal ja järgnevailgi oma avalikel esinemistel vajadusest rakendada sotsialistliku riigi ülesehitamisse kodanlikku intelligentsi. «Et võita, tuleb kõige sügavamini mõista vana, kodanliku maailma ajalugu, ja selleks, et ehitada kommunismi, tuleb võita nii tehnika kui ka teadus,» ütles Lenin VK(b)P IX kongressi aruandekõnes. Lavastuse kavaleht, mis mõjub tükikesena ajastu dokumentaalsest kujundusest, nagu täiendaks ja täpsustaks Lenini-Hermaküla tekstitagust mõtestikku.

Kabinetistseenis avaldub mõjukalt ka leninlik inimesemõistmise tarkus. «Ta suhtus inimestesse väga tähelepanelikult, kuulas, mida nad rääkisid, püüdis leida selle tuuma» (N. Krupskaja). Zabelini-Aaviku avameelsele tunnistusele, et ta oli kodunt väljunud areteerimist arvestades, vastab Lenin-Hermaküla iseendast mõistetava inimliku arusaamisega: «Aeg on meil karm. Kodus on teil praegu mure ja pisarad, teadagi,» ja teeb korralduse Zabelin autoga koju saata. Kuid kohe toob järgnev mõttekäik suurde plaani Lenini kui riigijuhi mure: «Sajad ja tuhanded ja miljonid istuvad meil veel, käed rüpes. Mis saboteerija ta on, lihtsalt ilma tööta lolliks läinud.» Poliitiline kaugelenägelikkus ja inimlik sügavutimõistmine on Hermaküla Lenini-tõlgenduse põhimomentidena aina tunnetatavad. Saalis on korduvalt kuuldavat vaikust.

Põldroosi «Kremli kellade» lavastuses puudus Lenini kõnelus inglise kirjanikuga. Tookordses inimlikele elumõistmistele keskendunud lavastuses oleks see mõjunud ehk kõrvalekaldumisenagi. Näidendi nüüdses tõlgenduses on kõnelus oluliselt vajalik. Lavastuse mõttelis-üldistav kulminatsioon toimub siin. Stseeni veetlus seisneb selles, et kuigi karmi tõde ei ilustata karvavõrdki, on Lenini-Hermaküla sõnades ometi tunnetatav kogu maa ülesehitamise hiigelplaan, mida kannab usk rahva loomejõududesse ja nõukogude korrasse «... ta ei kavaldanud kunagi kellegagi, ei diplomaaditsenud, ei ajanud puru silma» (N. Krupskaja). Ja see iseloomustab nimetatud mõttevahetustki. «Ju siis me jätame endast õudse mulje ... pimeduses ... Ju siis on see kõik tõesti olemas,» on olukorra aus tunnistamine. Lenin-Hermaküla ei lasku inglasest kirjanikuga (B. Mikkal) vaidlusesse. Leninlik aus otsekohesus tundub inglasele uskumatuna. «Sõitke meile külla kümne aasta pärast. (— — —) Eks ajalugu näita, kellel meist on õigus.» Inglase kahtlus, kas kümne aasta pärast üldse veel nõukogude korda on, on siiras ning ehtne.

Tänasele vaatajale tähendab see kümme aastat aga hoopis rohkemat. Sealt peale on möödunud rohkesti Kremli kellade mõõdetud aastaid. Aeg on andnud vastuse, kellel oli õigus, kellel mitte. Tundub, et saalis oli selle kõneluse aegu kõige pingsamat vaikust.

Pärast etendust tuli E. Hermaküla lavale ilma Lenini-grimmita. Ta oli esitanud oma Lenini-lugemuse. Kogu etendus on kaasamänginud trupi avalik mõtlemine leninlike tõdede üle. Ilustamata ja otsekohene. Mida siit keegi kaasa saab ja millise tähenduse nähtu omandab, on juba igaühe enda asi.

LENIN (EVALD HERMAKÜLA).

RÕBAKOV (VILJO SALDRE), ZABELIN (EVALD AAVIK).

SOTSIALISM ON INIMÕIGUSTE KINDEL TAGATIS

12. detsembril toimus Tallinnas inimõiguste päeva puhul üldsuse koosolek. Selle avas Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu sekretär **A. Volostnõhh.** «10. detsembril 1948 võttis ÜRO Peaassamblee vastu inimõiguste ülddeklaratsiooni,» ütles A. Volostnõhh. «Sellest ajast saadik tähistatakse seda inimõiguste päevana.»

Ettekandega esines Eesti NSV Ülemnõukogu juhataja **J. Lott.**

J. Lott ja läbirääkimistel sõnavõtjad — kondiitrivabriku «Kalev» brigadir **H. Abiloo,** Tallinna Polütehnilise Instituudi üliõpilane **A. Vill** ja Eesti Televisiooni operaator **M. Põldre** — kõnelesid sellest, et Nõukogude riigi olemasolu kuus aastakümmet on veenvalt tõestanud: Suure Oktoobri avatud epohhis on tegelikkuses kehastunud tööinimeste unistused oma elulistes õigustes. Erinevalt kapitalimaailmast ei ole meil kodanike õigused ja kohustused formaalse, deklaratiivse iseloomuga.

Nõukogude kodanike õiguste ja kohustuste realiseerimine tagatakse sellega, et Kommunistlik Partei viib järjekindlalt ellu sise- ja välispoliitika leninlikke põhimõtteid.

Nõukogude Liidu ettepanekul ning tema jõupingutuste tulemustena fikseeriti ÜRO põhikirjas rahvaste suveräänne võrdsus, rahvuste õigus enesemääramisele ning inimeste võrdsus, sõltumata rassist, soost, keelest ja usutunnistusest.

Imperialistlik tagurlus teeb praegu kära «inimõiguste rikkumise» ümber NSV Liidus ja teistes sotsialistlikes riikides.

Säärase sõnadetegemise silmakirjalikkus on ilmne. Piisab vaid meenutada, et 40 inimõigusi puudutavast rahvusvahelisest paktist on USA ratifitseerinud kõigest 10. Ühendriikide imperialistlikud ringkonnad on osalised niisugustes rahvusvahelise õiguse jõhkrates rikkumistes nagu fašistlik putš Tšiilis ja paljud teised. Kapitalimaailmas on praegu 17 000 000 töötut.

Kommunistliku Partei poolt juhitava ja suunatava nõukogude ühiskonna üks suuremaid võite on see, et nõukogude inimesed ei tunne hirmu homse päeva ees, nad ei karda jääda tööta, peavarjuta, arstiabita jne.

Nõukogude konstitutsioon keelab kodanikel õigusi ja vabadusi kasutada ühiskonna ja riigi huvide ning kaaskodanike õiguste kahjuks. Just seda sätet kritiseerivad imperialismi ideoloogid eriti ägedalt. Nagu ütles NLKP Keskkomitee peasekretär, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimees seltsimees L. I. Brežnev oma ettekandes NSV Liidu Ülemnõukogu erakorralisel, seitsmendal istungjärgul, peab nende arvates «kodanikuõiguste realiseerimine NSV Liidus seisma seaduste rikkumises». Ent nõukogude rahvas ei anna kunagi «vabadust» võidelda Nõukogude riigi vastu, sotsialistliku korra vastu.

Inimõiguste päeva tähistades avaldavad nõukogude inimesed veel kord palavat heakskiitu NSV Liidu uuele konstitutsioonile, mis täielikult vastab rahvusvahelisteie aktidele.

Koosolekul viibisid Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär **V. Vaht,** Eesti NSV justiitsminister **E. Silvet,** partei Tallinna linnakomitee sekretär **A. Kullaste,** Eesti NSV TA asepresident **V. Maamägi,** ELKNÜ Keskkomitee sekretär **M. Aadna,** Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ühingu esimehe asetäitja **A. Aarma,** Eesti NSV rahukaitsekomitee esimees **E. Puusepp** ja Eesti NSV rahukaitsekomitee esimehe asetäitja **O. Lauristin.**

ETA

MULJEID ÜLELIIDULISELT KUNSTNIKE KONGRESSILT

ILMAR TORN,

Eesti NSV Kunstnike Liidu juhatuse esimees

Järjekordne, arvult viies üleliiduline kunstnike kongress toimus tähelepanuväärsel ajal: äsja tähistas nõukogude rahvas, kogu progressiivne inimkond Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäeva. Kuue aastakümnega oleme jõudnud arenenud sotsialislikku ühiskonda. Nõukogude kunstnikud ja kunstiteadlased osalesid elavalt uue põhikirja eelnõu arutelus ning kiitsid täielikult heaks meie uue põhiseaduse, mis kinnitati selle aasta oktoobris.

Nõnda pidulikus õhkkonnas peeti kongress. Kongress oli organiseeritud väga kõrgel tasemel. Varakult jaotati delegaatidele välja ammendav, hästi kujundatud ja trükitud teatmematerjal. Aruandekõne oli ülevaatlik, rohkem informatiivset laadi. Kakskümmend aastat on möödunud esimesest Kunstnike Liidu kongressist. Selle ajaga on liit muutunud võimsaks loominguliseks organisatsiooniks, mille liikmeskond on kahekordistunud. 1968. aastal autasustati NSVL Kunstnike Liitu Lenini ordeniga. Viimase viie aastaga on liikmeskond suurenenud kahe ja poole tuhande inimese võrra (Eestis 27). Liitu on võetud andekaid, aktiivselt kunstiellu lülitunud noori taidureid. Kvalitatiivselt uueks nähtuseks kahe viimase kongressi vahel sai erilise tähelepanu pööramine kunsti osale üldises keskkonnakujunduses. Paljud uusehitised on võetud kunstnike šefluse alla (Kurski metallurgia-, Lipetski keemiakombinaat, KamAZ jt.), kus lahendatakse komplekssselt kujunduküsimusi (territooriumi organiseerimine, näitagitatsioon, disain, monumentaalkunst). Ettevõtetele ja asutustele kingitakse kunstikollektsioone, on tekkinud oma väikesed kunstikogud, galeriid. Gruusias on selline otsustatud rajada igasse rajoonikeskusse. Ka meil Eestis on selles suunas samme astutud, kujunemas on «Rahva Võidu» kolhoosi skulptuuriaed ja graafikakollektsioon, Vinni näidissovhoos on välja pannud oma iga-aastase maalipreemia. Järgmise aasta alguses avame Kohtla-Järvel kunstisalongi, sedasama püüame teha ka Viljandis, kus asi praegu ruumide taha takerdunud. Ent tundub, et mujal on saavutatud märksa rohkem. Uued, esinduslikumad näitusesaalid asuvad Minskis, Taškendis, Leningradis. On tulnud kutseid neis ruumides ka eesti praeguskunsti eksponeerida.

Side rahvaga on alati olnud nõukogude kunsti tähtsaim ülesanne. Sajad kunstnikud käivad loomingulistel lähetustel tehastes ja vabrikutes, BAM-il ja Karagandas. Kogu meie maal korraldatakse näitusi, kus väljapandud teoste peakangelasteks on tänane tööline ja kolhoosnik. Ka meil Eestis võib nimetada juba mitu selletaolist ettevõtmist (näitused «Inimene ja põld», «Inimene ja tehas», mis leidsid elavat vastukaja nii publikult kui ka ajakirjanduses). Nõukogude Liit on maailma juhtiv kunstimaa, kus paljude rahvaste taie moodustab võimsa, haarava sümfoonia. Erilist tähelepanu pööratakse rahvuslike koolkondade edasiarendamisele. Rahvakunst on suur varandus, mida tuleb hoida ja arendada, mis on aluseks meie rahvuslikule nüüdiskunstile. Kunstnike Liit on alati huvitunud rahvakunstimeistrite töödest. Eriti paistab silma rahvuslike joonte esilekerkimine Kesk-Aasia liiduvabariikides. Ka Kaukaasias on sellele järjekindlalt tähelepanu pööratud. Oktoobri 60. aastapäeva näitusel «Leninlikul teel» seisid kõrvuti paljude rahvaste teosed, ja meeldiv oli tõdeda, et eesti kunst suutis selles mahukas kangas säilitada oma kordumatuse. Tõsi, väljapanek olnuks ülevaatlikum, kui eksponaadid oleksid olnud rühmitatud vabariikide järgi. Sellele vihjati ka sõnavõttudes. Eriti jäid meelde Kunstnike Liidu Leningradi osakonna esimehe B. Ugarovi, samuti Läti Kunstnike Liidu sekretäri D. Skulne sõnavõtt. Leningradlane tõstis esile kunstiõpetuse probleemi, analüüsis olukorda kõrgkoolides. Paraku on nõnda, et silmapaistev tegevkunstnik pole alati hea pedagoog ja vastupidi. Tuleb otsida kuldset lahendust, et tegevkunstnikke mitte liialt loomingust eemale kiskuda, aga samal ajal neid ka pedagoogitöös rakendada. Lätlased kõnelesid kunstinädala korraldamisest. Nad kujundavad komplekssselt linnu, ka väiksemates linnades on neil näitusi, tegutseb kunstnike rühmitusi, kellele linnavõimud loovad soodsaid tingimusi korterite ja ateljeede näol. Meil oleks neilt palju õppida. Meie väikeste, ent maaliliste linnade (Viljandi, Pärnu jt.) juhid peaksid tutvuma Läti linnade (Daugavpils jt.) kogemustega, kuidas luua häid tööolusid, mis veetleksid kunstnikke. Eestis on asi mõnes mõttes ebanormaalne (kogu kunstielu on koondunud Tallinna, Tartus asub küllalt aktiivselt töötav Kunstnike Liidu oskond, väike koloonia hakkab tekkima ka Kohtla-Järvele, ent sellest jääks nagu väheseks). Ateljeede küsimus leidis ka kongressil käsitlemist. Olukord pole täiesti normaalne, eriti noorte puhul.

Kõneldi veel kunstipropagandast: sai ju ajakiri «Iskusstvo» sel aastal 40-aastaseks, ajakirjad «Tvortšestvo» ja «Dekorativnoje Iskusstvo SSSR» 20-aastaseks. Nemad on oluliselt kaasa aidanud meie kunstiteooria ja -kriitika arendamisel. Tähtis on samuti töö laste ja noortega. Paljudes koolides on asutatud kunsti eriklasse, on kunstikursusi, -kabinette, loengutetsükleid. See kõik on tänuväärne töö. Kõneldi, et järjest enam tuleb süvendada rahvusvahelisi suhteid, korraldada vastastikusi näitusi, organiseerida veel rohkem komandeeringuid, ekskursioone, tutvumismatku, mis arendavad silmaringi, loovad üksteisemõistmise õhkkonna.

TUNDELISED TEEKONNAD JA HÜPERTROFEERITUD KANNATUSED

Kui Toomas Vindi varasem looming koosnes üksnes lühiproosast, milles ei puudunud ka eksperimenteerivat laadi vormiharrastused, siis viimastel aastatel on märgata pöördumist pikemate žanrite ning tavapärasema jutustamismaneeri poole. Neli viimast jutustust ongi koondatud autori uue kogumiku kaante vahele.

Kriitika on täheldanud, et Vindi vormivõttestik, maailmatunnetus ja vaimsus mõjuvad üpris nüüdisaegselt, püsides väga kindlalt selles struktuuris, mis on omane 1970. aastate eesti nooremale psühholoogilisele kirjandusele. Kujutades inimpsüühika haprust, suhete ebakindlust, möödamõistmisi, kontakti otsimise meeleheitlikku abitust ja grotesksust, on autor oma esimeses raamatus üsna lähedane R. Saluri, J. Kruusvalli ja V. Vahingu loomingule. Üldistav kujutamisvaldkond on jäänud samaks ka «Perekondlikes mängudes», olgugi et nüüd meenutab jutustustes valitsev tonaalsus pigem M. Saadi jutte, samuti on märgata kokkupuuteid M. Undi loominguga. Peale sarnase probleemistiku seob Vindi jutte ka lähedane tegelastüüp, tuttav juba esikkogu mitmest novellist.

Lähenedes küll nüüd rohkem traditsioonilisele proosale, on T. Vint põhijoontes siiski säilitanud oma esialgse laadi. Kirjaniku intellektuaalne esitusmaneer ei välista hoopiski jutustuste meelelist, ajuti koguni sentimentaalset üldtooni. Endiselt looritab lugusid unenäolisuse ja ärevuse õhkkond; palju on neisse põimitud kujutlusi, meenutusi, mälestusi; tuleb ette veidrustatud, võikaid detaile. Jutustuste tegelane on algselt passiivne (hiljem sugeneb ta käitumisse ka närvilist toimekust), teda iseloomustab olukordade ebamäärasusest tingitud abitus. Olles oma ratsionalistliku kesta all siiski ühtaegu emotsionaalne ja analüütiline, süveneb ta omaenese hingeseisundite jälgimisse ja ületähtsustamisse. Selliseid tavaoludes ennast valitsevaid inimesi näidatakse juhtudel, kui käitumist kontrollivad mehhanismid on lõdvenenud. Sisimas tundlik, seletamatuid hirme aistiv

TOOMAS VINT. «PEREKONDLIKUD MÄNGUD». Kirjastus «Eesti Raamat». Tallinn, 1977. 274 lk.

natuur avaldub niiviisi ümbritsevaile nagu murdunud ilmingute kaudu. Tegelane ise adub reaalsust mingis viirastuslikus valguses.

Kahe esimese jutustuse peategelasi (Valter—Valdo) on võimalik vaadelda ühtse, reaalalainimeste kategooriasse kuuluva tüübina. Neid püütakse esitada kramplikult ühemõõtmelistena: ratsionalism, arvestusabielu, liig selge ja sirgjooneline, mitmes mõttes puutumatugi maailmapilt. Samas aga võib kohe näha, et tegemist on fantaasiaaldiste, meeleliste isiksustega, kes jäävad hea ja kurja, mõistuspärasuse ja irratsionaalsuse lahkmejoonele. Võib aimata, et kohanemisel sotsiaalse keskkonnaga on nad pidanud suruma oma tundeelu ratsionaalse skeemi seaduspärasustesse, s. t. nende ratsionalism on üksnes kujundatud hoiak, mis vastab omaksvõetud elulaadile. Kuid sündmustik viib tegelased olukordadesse, kus sisekonfliktide tõenäosus on maksimaalne. Selline seisund on ohtlikki, sest laseb ju inimene end mõjustada vaid selle määrani, mis pole vastuolus ta põhiliste veendumustega, ei kahjusta juba kujunenud hoiakuid, ei põrmusta enesehinnangut ega sega teda elamast-mõtlemast tavakohasel viisil. Tegelane kaotab pea, tema käitumisse tungib irratsionaalsuse sugemeid, steriilsesse maailmapilti imbub mõndagi ebameeldivat, jälkigi, olgu siis tegemist vanematekodus valitseva mõistatusliku laosega («Külaskäik koju») või rutiinselt mugava maailma kindlusetuse tunnetamisega («Jättes armastuse kõrvale»). Ühtlasi läbib jutustusi omalaadne «abieluväsimus», kusjuures ajendina ei toimi siin mitte harjumuspärased olmeraskused, vaid stabiliseerunud-stagneerunud heaolu. Tegelane tajub formaalse kooselu küsitavust. Kinnistub varem väljaöeldud tõdemus, et ta on «kuskil juba päris alguses vea teinud ja nüüd on terve tema elu ning mõtlemine ehitatud sellele veale» («Jättes armastuse kõrvale»). Isegi kõrvaltegelasi

(Järg 5. lk.)

ESTICA

■ **Minni Nurme 60. sünnipäeva puhul ilmusid juubelikirjutised Soome ajalehtedes. 29. oktoobri «Kansan Uutiset» avaldas toimetuseartikli «Minni Nurme 60-aastane». Sama pealkirja kannab Aino Kaasineni artikkel 30. oktoobri ajalehes «Eteläsuomen Sanomat». 30. oktoobri ajaleht «Kainuun Sanomat» avaldas Emilie Mäkineni kirjutise «Soome keel kui lapsepõlveaegne murre». Soome Raadio tähistas Minni Nurme juubelit 29. oktoobri saates «Päeva mõttetera», milles loeti tema luuletusi Pirkko Huurto ja Eha Lättemäe tõlkes.**

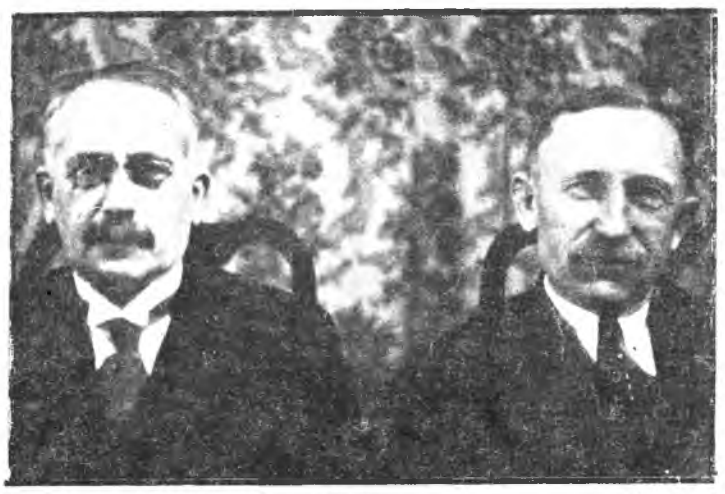

Koos Gustav Suitsuga Tartus 1938. a.

A. H. Tammsaare 100

Kirjandusest, kunstist, suhetes looja ja tema andega

Allikad, millest pärinevad esitatud mõtted: «Valitud artiklid» (ER, 1976), «Jutustused» II (ERK, 1960), «Jutustused» III (ERK, 1962), «Marie Heibergi «Enne viimset päeva»» («Vaba Sõna», 1914), «Midagi naistest, kunstist, kunstnikkudest» («Päevaleht», 1912), «Naerjast nutusel ajal» (kogumik «Sõjamõtted», 1919), «Tööst ja andest, keelest ja stiilist» («Päevaleht», 1911), «Ma armastasin sakslast» (ERK, 1964), «Kuldsest keskteest» («Eesti Noorus», 1939), «Lunastus» (kogumik «Sic transit...», 1924), «Ed. Vilde pidustuste lõpul» («Vaba Maa», 1925).

● *Kunst nõuab hingehäda, vaimupiina.*

● *Luule armastab kannatajaid, ja kurbade kurgud kumisevad ikka kenamatest viisidest.*

● *Luuletajad (nagu meheleminejad neiudki) ei tohiks kunagi üle kahekümne nelja aasta vanaks saada. Ja otsekohesed peaksid nad olema, nagu esimesel armastusel.*

● *Loojale on kõik jumalad surnud, kelleltki ei ihka ta päästmist.*

● *Aga millal on loojad omaaegsete arvamiste järgi midagi parajasti teinud? Või on nad ise kunagi parajad, see tähendab, keskmised olnud? Kas pole nad alati põdenud, vaevelnud, uurinud, kuulmata asjade järele otsinud? Seda ei tee aga ükski paras mees, sest tema peamure on naine, kes kodu loob.*

● *Kui koduta pidi küll Ibsen end tundma, kui ta nii palju naisest ja kodust unistas. Ja Leonardo oma hiljuti varastatud Giocondat luues. Ning kui vähe armastust pidi Dostojevski elus maitsma, kui ta niisuguse naise, kelles meie perekonna piirides kunagi armastust ei juleta oletada, armastusapotheosina ette tõi.*

● *Aga on siis kodu ja kunstnik seotavad mõisted? Kas ei kannata vast liitumisel üks või teine? Dante ja Petrarca olid ju koduta, sest nad laulsid kättesaamatutele. Ja kas ei põgenenud Shakespeare kodust ära? Leonardo kodust ei hakka ometi keegi rääkima. Goethele oli tema «Ominiöse Liaison» nähtavasti siis kõige armsam, kui ta oma kodule, Christianele, kirjutada võis: «Schicke mir mit nächster Gelegenheit deine letzten, neuen, schon durchgetantzen Schuhe, von denen du mir schreibst, dass ich wieder etwas von dir haben und an mein Herz drücken kann.» Ja vahest oli Flaubert ainult sellepärast nii suur, et ta koduta oli.*

● *Suured isikud, olgu mehed või naised, on rahvaste elus ikka tundunud kas jumalavitsana, vaimuhaigetena või lihtsalt ogaratena, kelle askeldusi ja teoseid peavad mitmed põlved kohendama ja parandama, enne kui neisse sängitatakse eluline mõte.*

● *Tahaks nutta, kui mõtled, et meie Kölerid, Adamsonid ja Tobiad pidid ja peavad võõrsilt ulualust otsima, sest kodus lämbuksid nad ära. Meie vanne on see, et meilt mitte ainult nuuskureid, lõbunaisi ja värsket võid välja ei veeta, vaid ka põllumehi, kooliõpetajannasid, maalijaid ja heliloojaid.*

● *Kõik kõnnib Eestis siis tasa ja targu, lömitades maad ligi. Luulegi ei söanda endale tugevaid tiibu kasvatada. Mõnikord tundub, nagu huljuks keegi vargsi üle maa ja nuuksuks hääletult, aga nutt ei tekita pisaraid ja kaebest minnakse kurdilt mööda.*

● *Juhan Liivid leitakse tõsiselt ikka alles siis üles, kui nad arutud või surnud.*

● *Kas oleks võinud meie austatud juubilargi (E. Vilde. Toim.) oma aupäeva, õigemini võidupäeva nõnda pühitseda, nagu teeb ta seda täna, kui tal poleks olnud usku iseendasse? Ei! Veel kord ei! Eks ole temalgi olnud nii sagedasti rohkem vastuvõitlejaid kui pooldajaid, rohkem laitjaid kui kiitjaid, rohkem hukkamõistjaid kui andeksandjaid, rohkem unustajaid kui meelespidajaid, rohkem vihkajaid kui austajaid, rohkem mõistmatuid kui mõistjaid, rohkem kõike seda, mis ähvardab inimest kui loojat hävitusega.*

KEELEVEERUD

VEEL KORD TEOVÕIMEST

Lugeja K. Ööpik Tallinnast, kes oli märganud ajalehes lauset «Alkohoolseid jooke kuritarvitavate kodanike teovõime piiramise juriidiliseks aluseks on «Eesti NSV tsiviilkoodeksi» § 16» ja mõtiskles *teovõime* üle (SV 11. 11. 77), pole tähele pannud, et see on ammu juurdunud termin, millele juristid annavad täiesti kindla sisu. Nagu iga erialase termini puhul, võib see sisu olla kitsam või ka mõnevõrra erinev üldkeeles kasutatava sõna tavalisest sisust.

Termini sisu selgitamiseks peame pöörduma «Eesti NSV tsiviilkoodeksi» teise sätte, 12. paragrahvi poole, milles antakse kodanike teovõime tsiviilõiguslik määratlus. Sellest järeldub, et teovõime on kodaniku võime oma tegudega omandada tsiviilõigusi ja võtta endale tsiviilkohustusi. Selleks, et kodaniku tegu tooks endaga kaasa õiguste ja kohustuste tekkimise, peab ta olema võimeline aru saama oma teo tähendusest. Seda on ta aga suuteline siis, kui tema mõistus ja teadvus on teataval tasemel, mille määravad kodaniku vanus ja vaimne seisund.

Teovõime tekib täies ulatuses kaheksateistkümneaastaseks saamisega, välja arvatud juhud, kus alla kaheksateistkümneaastane isik omandab täieliku teovõime seoses abiellumisega, 15—18-aastased alaealised on osaliselt teovõimelised, kuni viieteistkümneaastased alaealised aga teovõimetud. Järelikult on teovõime olemasoluks vajalik teatud vanuse saavutamine. Ent teovõime võib puududa ka täisealistel. Vastavalt «Eesti NSV tsiviilkoodeksi» §-le 17 võidakse kodanik, kes vaimuhaiguse või nõrgamõistuslikkuse tagajärjel ei suuda oma tegude tähendusest aru saada või neid juhtida, kohtu korras tunnistada teovõimetuks. Tema üle seatakse eestkoste ja tehinguid vaimuhaige või nõrgamõistusliku nimel teostab vaid tema eestkostja.

Niisiis tähendab teovõime olemasolu seda, et kodanikul on võime isiklikult toime panna mitmesuguseid tehinguid ja juriidilisi tegusid ning et ta vastutab kahju eest, kui on seda tekitanud, samuti nende kohustuste täitmata jätmise eest, mis tal seaduse või lepingu järgi lasusid.

Kodaniku teovõimet ei või piirata teisiti kui seadusega ettenähtud juhtudel ja korras. Üheks selliseks seaduses ettenähtud juhuks ongi alkohoolseid jooke või narkootilisi aineid kuritarvitava kodaniku teovõime piiramine kohtu poolt. Tuleb rõhutada, et sellise piiramise eesmärk on tagada ülalpidamisvahendid kodaniku perekonnaliikmeile, kes on sattunud alkohooliku või narkomaani tegevuse tõttu raskesse materiaalsesse olukorda, ja sundida kodanikku loobuma oma kahjulikest harjumustest. Tema üle seatakse hooldus ja ta võib teostada vara käsutamise tehinguid ainult hooldaja nõusolekul, välja arvatud elutarbelised pisitehingud. Loomulikult ei püüta sellega «inimest vaimselt või füüsiliselt sandistada», nagu arvas K. Ööpik. Selline teovõime piiramine on ajutine ja kohus tühistab selle, kui kodanik lõpetab alkoholi või narkootiliste ainete kuritarvitamise.

Pealinlase mõtiskluse esilekutsunud lauses oli silmas peetud «Eesti NSV tsiviilkoodeksi» § 16 alusel toimuvat tsiviilteovõime piiramist ja sellises seoses oli kõik tsitaadis «Alkohoolseid jooke kuritarvitavate...» toodu täiesti omal kohal ja õige.

REIN SÜÜRD,
jurist

POOLT- JA VASTUVÄITEID

«Sirbi ja Vasara» lugeja **Arved Palm** Haapsalust toetab Ike Volkovi artiklis 25. novembril toodud seisukohti. Ta peab võimalikuks ka kompromisslahendust: vene keeles *проспект Мира*, eesti keeles *Rahu tee*. Edasi kirjutab A. Palm:

«Tugevat toetust väärib ka Henno Meriste artikkel «Parem meeskonnaga» (SV 11. 11. 77). Sõna *ekipaaž* häiris eriti raadioteadetes viimaste kosmoselendude ajal ja 27. novembri TV-saates, kus seda kasutasid agarasti tuntud televisioonimehed. Me oleme üldse hakanud liialt edvistama võõrsõnadega. Polikliinikutes on ladusa ja selge *lastearsti* välja tõrjunud *pediaater* (minule tõi see sõna algul meelde kõigepealt *pediküüri* ja *pedaali*). Lehti lugedes olgu kogu aeg kõrval «Võõrsõnade leksikon» või ENE. Enamikus tõlkeraamatutes puuduvad ikka veel nendes esinevate võõrnimede hääldamise juhendid, ehkki neid on ammu nõutud.»

Kaido Jaanson TRÜ üldajalookateedrist kirjutab:

«Õigus on, kui SV-s öeldakse (V. Ojakäär, 11. 11. 77), et vene keele kaudu on raske transkribeerida nimesid, mille kandjaid me teatmeteostest ei leia, ja viidatakse pisigangsteritele. Ei kannata aga mitte ainult nemad, kannatavad pisiriikide valitsusjuhidki. Tõestust pole vaja kaugelt otsida: see on samal leheküljel (M. Talfelt). Nimelt ei tunta Islandis peaministri *Geir Hatlgrimssoni*, Islandi peaministri nimi kirjutatakse *Geir Hallgrimsson*, vene keelde transkribeerituna aga tõepoolest *Гейр Хатлгримссон*. Põhjendamatult tehakse ülekohut ajalehele, kus 21. septembril seisis must valgel *Hallgrimsson*. SV keeleveergudes soovitatud täpsustus *G.* ja *Geir*'i asjus on küll snobism. Pealegi on seaduses, mis keelas Islandis perekonnanimede tarvitamise, siiski mõningaid erandeid. Miks ei võiks erand käia peaministri kohta?

Variant *Hatlgrimsson* pole meie vabariigi trükisõnas ometi esmakordne: vähemalt kord on seda nähtud. Lõpuks võiks välja pakkuda sellisegi variandi, mis vastab enam häälduselle: *Geir Hadlgriimsson*. Loodan aga, et tulevikus meie ajakirjanduses seda siiski ei arvestata ja kirjutatakse nii nagu originaalis: *Geir Hallgrimsson.*»

Valter Tire Järva-Jaani 31. kutsekeskkoolist:

«SV-s 11. 11. 77 soovitab L. Järvesaar ilmateadetes korra maksma panna ja tahab kuulda ainult «vahelduvat pilvisust». Arutlusest paistab, et ta samastab pilvituse selge taevaga. Samal teemal on kirjutatud ka varem. Ma pole keelelist erikoolitust saanud, kuid arvan, et *pilvitus* on täiesti omal kohal ega tohiks kellelgi väärarusaamist põhjustada.

tus-tuletisi saab nimisõnadest ja tegusõnadest. Nimisõnast saame eitavat mõistet, tegusõnast jaatavat, tegevust või tegevuse tulemust väljendava sõna. On palju sõnu, kus tuletise kirjapilt on täpselt sama, kuid sisu teineteisele vastupidine: *viirutama, viir — viirutus; jäätama, jää — jäätus; kaanetama, kaas — kaanetus; suitsutama, suits — suitsutus; vibutama, vibu — vibutus; aurutama, aur — aurutus* jne. Niisuguse tuletise saame igast *tama*-verbist, ainult et alati ei ole vastavat nimisõna.

Tahan aga väita, et *pilvitus* ei kuulu eelnimetatud kahemõtteliste sõnade kilda. *Pilvitama* on 1946. a. väikese ÕS-i järgi 'pilve minema, pilves olema' ja 1960. a. ÕS-i järgi 'vaheldumisi pilve minema ja selginema'. Rahvasuust kuuleb selle asemel «ajab pilvi üles». Sõnast *pilvitama* saadud *pilvitus* tähendab pilveminekut ja pilvesolekut. Sõnast *pilv* aga saaksime *pilvetus*, s. t. ei ole pilvi.

Nüüd veel sõna *pilvisus* kohta, mida soovitati. Ei suuda meenutada ühtki sõna, kus *-sus* oleks liitunud mitmusele. On *happesus, karvasus, metsasus, rasvasus, mahlasus* jne. Erandlik on *mehisus*, kuid see ei ole sama sorti, see ei ütle, et mehi on olemas. Ei tea, kui vana on *pilvisus*, aga tundub, et see on konstrueeritud selleainelises vaidluses vägisi.

Kõigile on selge ega vaja *-sus* abil ümbertegemist näiteks: sai *mürgituse*, avaldati *hääletuse* tulemused, on *kuuvarjutus*. Niisama hea ja selge on *pilvitus*.

Koolipõlves oli meil lause: «Kas võid või ei või või rasvaga võida seda panni?» Kas on arusaamatu? Kui on, siis missugused nendest kolme sorti *või*-dest tuleks ümber teha?»

VASTUKAJA

Lugenud 9. sept. 1977. a. «Sirbi ja Vasara» 36. numbrist Ingvar Luhaääre artiklit «Taidlusluule kaitseks», asus südamesse ootusärevus.

Olen arvamusel, et leidub üsna palju inimesi, kes aastaid on teinud värsikatsetusi, kandnud neid ette koduses ringis perekondlike tähtpäevade puhul ja kuulnud teatavat tunnustustki. Et aga pole ette juhtunud ühtegi asjatundlikku kõrva, siis on katsetused jäänud ilma asjatundlikust arvustusest ja tekitanud loojas oma loomingu väärtuse suhtes kahtlustunde. Võib-olla ei saagi seda nimetada luuleks, mida kirja pannes on tuntud lausa värisema võtvat erutust? Oleks vaja, et keegi annaks objektiivse hinnangu.

Taidlusluuleklubi oleks toetuspunkt, kust saaks juhtnööre, julgust ja jõudu edaspidiseks, seal võiks kuulata ka teiste eneseväljenduskatseid. Sellepärast oleks luule- või kirjandusklubide avamine rajoonikeskustes ja pealinnas soojalt tervitatav.

SIRJE RIIMER

AJAKIRJANIKE LIIDU

keele- ja tõlkesektsioon pidas 29. novembril 1977 Ajakirjandusmaja konverentsisaalis rahvarohke koosoleku. Kauaaegne ilukirjandustõlkija Henrik Sepamaa käsitles oma ettekandes sõnasõnalise ümberpaneku juhtumeid ajakirjanduses ja moekeelendeid *(eraldama* pro *andma, silmas pidama* pro *mõtlema* või *arvestama, oma jõududega* pro *omal jõul)* ning juhtis tähelepanu tagasõna kaotamise tendentsile (läbirääkimised *küsimuses* pro *küsimuse üle,* otsus millegi *arendamisest* pro *arendamise kohta,* õnnetus tema *süül* pro *süü läbi* või *tõttu).*

Sektsiooni esimees Henno Meriste peatus NSV Liidu uue konstitutsiooni eestikeelse teksti tõlkelahendustel, oskussõnadel ja väljenditel: организация Советского государства — Nõukogude riigi korraldus, социально-экономические — sotsiaalsed ja majanduslikud, культурно-просветительные учреждения — kultuuriasutused, учреждения общественного питания — toitlustusasutused, органы общественной самодеятельности — ühiskondliku omaalgatuse organid, поддержка материнства и детства — toetus emadele ja lastele, производственная санитария — töötervishoid, условия труда — tööolud, научные кадры — teadlaskaader, садоводство и огородничество — aiandus, по воинским частям — väeositi, компетенция — pädevus, не порывая с производственной деятельностью — tootmistegevuse kõrvalt jms.

ARSTITEADUSE OSKUSSÕNADE KOMISJONIS

Tänavu sügisel moodustas Eesti NSV tervishoiuminister ühiskondliku meditsiiniterminoloogia komisjoni, kes neil päevil alustas tööd. Komisjoni kuuluvad tuntud keeleinimesed, nagu TRÜ filoloogiateaduskonna professor P. Alvre, Keele ja Kirjanduse Instituudi sektorijuhataja filoloogiakandidaat R. Kull ja ajakirja «Keel ja Kirjandus» vastutav sekretär E. Kindlam, ning Tallinna ja Tartu keeleerksad arstiteadlased, keda juhib NSV Liidu Arstiteaduse Akadeemia korrespondentliige professor P. Bogovski.

Komisjoni põhiülesanded on uue eestikeelse meditsiiniterminoloogia fikseerimine ja vanade oskussõnade täpsustamine ning ühtlustamine.

Meditsiiniterminid on piirkonniti seotud bioloogia, veterinaaria, õiguse jt. teadusharudega, seepärast on niisuguste ühiste oskussõnade täpsustamiseks vaja koostööd kõigi asjaomaste asutuste ja isikutega.

Kontakti loomise hõlbustamiseks olgu toodud meditsiiniterminoloogia komisjoni aadress: 200015 Tallinn, Hiiu 42, Eksperimentaalse ja Kliinilise Meditsiini Instituut. Tel. 514-395.

ILMAR LAAN

TUNDELISED TEEKONNAD JA HÜPERTROFEERITUD KANNATUSED

(Algus 3. lk.)

saadab aimlev igatsus mingi teise, kirkama, tõelisema elu järele. Neile on omane hingeline eraldumine, põgenemine unistuste maailma. Katsed senisest elurutiinist läbi murda võivad kuulu järgi mõnel küll korda minna (Elmer), enamasti need aga siiski ebaõnnestuvad. Õigupoolest ei ole Valteri ega Valdo hädad ju sugugi katastroofilised, nende liialdatud kannatustes on mõndagi väiklaselt isikiikku, ebamehelikku, koguni naeruväärset. Lõpuks pole võimatu seegi, et kellegi «suurejooneline vabanemine» osutub lihtsalt vana mängu uueks alguseks.

«Külaskäigus» ei vii peategelast haaranud saatuslike sündmuste ahel veel isiksuse häireteni. Teises jutustuses loovad korduvad situatsioonid kujundi elutee tsüklilisusest, endeiised nägemused viitavad selles dialektilises ringkäigus paratamatult ettetulevatele kriisiseisunditele. Mõlemad lood mõjuvad teatud määral «Ringmängu» mahendatud eelvariatsioonidena.

«Ringmängu» tegelast on tabanud rida enam-vähem üheaegseid lööke (vallandamine, naise lahkumine, ema surm), mille tagajärjel ta kaotab mitu olulist sidet eluga (M. Unt). Pisiäpardusedki omandavad fataalse tähenduse. Arturi vastu toimivate sündmuste kontsentreeritud mõju on olnud autorile heaks materjaliks, et luua hirmu ja meeleheite kujundit.

Teiste jutustustega võrreldes on «Ringmängus» kõik teravdatum. Sise- ja välismaailma näidatakse siin minategelase meeleheitest moondunud pilgu läbi. Kujutatus domineerivad halvad aimused, ängistusmeeleolud, süütunne. Arturi enesehinnang ja tema isiksuse avaldumine tegelikkuses on omavahel sügavas vastuolus. Autor väidab, et ta ei suuda teha midagi äärmuslikku. Ometi võtavad ta kokkupuuted ümbritsevaga üksnes ekstreemseid vorme. Alailma tõlgendavad teised tema normaalsetki käitumist harjumuspäraselt ning «Ringmängu» kontekstis just seeläbi valesti. (Armastuse kõrvalejätmise loos öeldi, et «inimesed on juba harjunud kergesti uskuma banaalsusi, mida läägemad ja traſaretsemad nad on, seda usutavamad».) Meeleheide ja üksijäetus süvendavad sisesust ning kontaktivõimetust, Artur kaotab argielus orienteerumise vaistu. Tekivad nihked aksioloogilisel skaalal: tuleb hetk, mil ema surm muutub tähtsusetuks, sest sellega kaasneb naise tagasituleku võimalikkus. Linnaaluste tunnelite kujundit võib minu meelest seostada allegoriseeritud alateadvusega, mis säilitab teadvusest väljatõrjutud kogemusi. Julmad mälestused jäävadki labürinti, maalilisel aasal toimub kirgastumine, kogu eelnev ununeb. Kuid süžee pöördub aina lähtekohta tagasi, kirjeldatut valgustatakse iga ringiga uuest rakursist, meeleheitel ei lasta hääbuda ... ja kõik kordub uuesti. Ühekordse vapustava sündmuse unustamist ja meeldetulemist kirjeldas autor juba esikkogu novellis «Maasikad».

««Reis ümber maailma»» on T. Vindi loomingus omalaadne selle poolest, et jutustuste minategelaseks on naine. Küllap sellepärast on T. Vindi kirjanikunatuurile omane kartlik, kurb tonaaisus selles loos märksa orgaanilisem kui mitmes teises jutus. Jällegi esineb siin süngeid meelepetteid, lapsepõlvesentimente, nii kauneid kui ka eemaletõukavaid kujuteimi.

See kogumiku ainus jutustus, mis käsitleb mehe-naise suhteid vahetult, mitte kaudselt, on lugu ühe abielupaari mõnepäevasest reisist Läänemere-äärsetesse suvituskohtadesse. Olles sisimas veendunud oma abikaasa (keda nimepidigi ei kutsuta, vaid üksnes «mu mees») truudusetuses, on naise suhtumine mehesse juba reisi algul üheselt ära määratud. Ta võtab seda sõitu lahutusreisina. Naise enesekirjeldus ei moodusta tervikpilti, temast esitatakse vaid emotsionaalne kujund mälestustemeenutuste tasandil. Meest näidatakse naise silmade läbi, tõenäoliselt pole ka loodav kujutis adekvaatne. Mehe väärtuse gradatsiooniline madaldumine naise ettekujutuses on jutustuse huviga jälgitavamaid osi. Paradoksaalne on ka see, et kuigi on tegemist üidise möödamõistmisega, tajuvad abikaasad väga erksalt teineteise siseseisundeid.

Lõpulehekülgedel selgub, et naise oletus oli ekslik: mees osutub paremaks, targemaks ja peenetundelisemaks, kui ühepooise ja heitliku kirjelduse järgi võis arvata. Tõest vaikides, rajades ootuse naise pihtimusele, muutis mees oma sõnade järgi selle reisi esmajoones naisele, aga ka endale omamoodi proovikiviks, eneses selgusele jõudmise vahendiks, mis pidi nende lõhenevat kooselu tsementeerima. Siiski on kiusatus lisada, et säärase katsumuse dirigeerimises on peategelastes teatud annus jesuiitlikku ellusuhtumist. Jutustuse idülliline lahendus ei veena, see on pigem vintsutustele järgnenud väsimus, ajutine lõtvumine, mitte teineteise taasleidmine.

T. Vindi loomingus on keskne koht indiviidi tundeelu ja ta mõttemaailma, inimese terviklikkuse ja ta kohustusliku rolli vahelisel ebakõlal. Sellest ebakõlast kasvavaid kriisiolukordi anaüüsib autor enamasti isiksuse süvastruktuuri konstitueeriva tähtsa komponendi, armastuse põhjal. Võrreldes esikkoguga on «Perekondlikes mängudes» ahenenud probleemistik, esineb lähedaste teemade kordamist. Teiselt poolt on aga süvenenud kirjaniku võime tungida inimpsüühika sügavustesse, eriti mehe-naise vahelistesse keerukaisse suhetesse. Igasugustest ahistavatest asjaoludest põhjustatud «lisaväärtusi» (kannatusi, valulisi kõhklusi jm. subjektiivseid siseseisundeid) kirjeldab autor kõigis neijas jutustuses meisterlikult, nende katarsisliku toime põhjendamine on aga vähem õnnestunud. Võimalik, et põhjendamist pole eesmärgiks seatudki, kuigi jutustuste lõpud, mis kipuvad muutuma omamoodi äraseletamisteks, panevad selles siiski kahtlema. Nagu mõnes M. Undi ja V. Vahingu teoses, nii kulgeb ka T. Vindi jutustustes isiksuse eneses selguselejõudmise valuline protsess olukordade muutumise kaudu, toimudes enamasti reisidel, komandeeringutes jm. n.-ö. tundelistel teekondadel. Seejuures on Vint vähem psühholoogiline kui Vahing ning enam sentimentaalne kui Unt. Ta kaldub küll vahest liiga otsesõnalisse valuiemisse, kuid seda võib pidada ka «tundeliste teekondade» juurde kuuluvaks eripäraks.

JAAKKO HALLAS

A. H. Tammsaare VEERUD

● *Noortel kibeleb midagi uut rinnas ja nad katsuvad sellest teistele uskumapanevalt teatada. Aga uuest rääkida on raske, temale kuju anda peaaegu võimatu. Uue algus peitub sealpool teadvuse läve, hõljub mingisuguses müstilises unistuse-udus ja nõnda kalduvad noored arvamisele, et udusest ainult uduse keele ja uduste kujudega aimu võib anda.*

● *Kõik, mis suur ja sügav, ilus ja ülev, on arusaamiseks raske. Seda tõsiasja arvestatakse niihästi teaduses kui ka usus, aga kunstis ja kirjanduses mitte.*

● *Ainult Kreutzwaldi nurgeline pea ja sopiline süda varjab eneses midagi ebamaist, pilvetagust, taevani küündivat.*

● *Alles õige suund teeb kirjanikust kirjaniku.*

● *Armastatakse «peab» ütelda, aga kunstnik ütleb ainult «pean».*

● *Kunstnikus pole igakord mõõduandev see, mis ta tahab, vaid see mis ta on.*

● *Imelikud on need selged vaimud! Isegi kaheldes ja kahtlustades näivad nad aina kindlustavat, jaatavat. Voltaire kipub vapustama omaaegse ilma tugesid, aga lõpuks näib, nagu oleks see ainult selleks tehtud, et luua Panglossi kuju (Candide), kelle optimismi ei kõiguta ükski jõud. France naerab nuttes ja nutab naerdes inimsoo õndsalikkude ja pühade rumaluste üle ...*

● *Iga töö nõuab lõpuks teatud jumalikku loomisesädemekest, seda viimast aga ei saa ainult tööga kätte. Teda ei saa ka õpetada.*

● *Üldse on tähtsa ja tühise küsimus raskeim probleem elus ja kunstis. Sest kes ütleb vanale või noorele, mis on tähtsam, kas mõni tühine naljasõna, mõni «hele jaal» või mõni kirikukella helin, mis kostab üle raba.*

● *Vaatad Koidula paksujuukselist ja kõrge otsaesisega pead, Kreutzwaldi näo nurgelisi jooni ja tõuseb tundmus, et need välised märgid selle lõpmata higi tagajärg on, mis hingeääsi ees mõistuse alasil tagudes on voolanud.*

● *Kunstis, kirjanduses, keeles on meil suur kari suure suuga õpetajaid, aga tööd ise jäävad unistatud neitsiks, kelle liikmeid me ei tihka puudutada, paljastamisest rääkimata.*

● *Kirjanikus on ikka pisut prohvetit, pisut hüüdjat häält kõrbes, sest kes muidu raputaks inimese ajutiseksi argielu rähklemisest ja tuimusest.*

● *Kunstnikule on pahe niisama huvitav kui voorus.*

● *Elav kunst on harilikult arvestamatu ja mõõtmatu, nagu on iga lehtki ühe ning sama puu otsas omapärane.*

● *Kirjanik peaks võima öelda: ma võin ainult nõnda, mitte teisiti, muidu sünnib looming, mis oma sisemuselt tühine ja võlts.*

● *Töötamisepuudus! Nõnda peame ütlema, kui me taevataati sellepärast süüdistada ei taha, et ta meid annetega pole õnnistanud. Aga ka tema ise nägi ju oma loomisetöö juures nõnda vaeva, et ta seitsmendal päeval puhkama pidi. Meie ideaal on aga vastupidine: kuus päeva puhata ja seitsmendal luua.*

● *Tänapäev on ande tõenduseks ikkagi tehtud töö, mis olekski nagu anne. Sellepärast ei antakski ka kõige jumalikuma luuletuse eest kunagi mingisugust esimest auhinda, küll aga suure romaani eest, kuigi ta oleks üsna keskpärane.*

● *Vaimselt hellitame aina lamedat keskpärasust.*

● *Anderikas olla on hädaohtlik ja algupärasus on häbiasi.*

● *Meie kõik oleme veendunud, et kirjanik demokraatlikus ühiskonnas ei või ometi kunagi loobuda demokraatlikust keskpärasusest — isegi kirjutades mitte.*

Rohkesti oli 7. detsembril neid, kes tulid «Estonia» kontserdisaali kuulama eesti luulet viisiga ja viisita. Rohkesti oli ka esinejaid, kellest pildil on näha oma luule viisita esitajad ja avasõna ütlev Kirjanike Liidu sekretär Lembit Remmelgas.

T. Metsvahi artiklis «Keskkond — linnaehitus — liiklus» on tehtud mõningaid asjalikke märkusi ja ettepanekuid, kuid ei saa nõustuda kirjatükki läbiva pessimismiga, mille kummutamiseks ongi sündinud alljärgnevad read. Mõned väljavõtted:

«...ei ole harvad olukorrad, mil projekti parim variant tuleb jätta kas riiulile, viilakse ellu ainult osaliselt või variandina, mille projekteerijale on peale sundinud ehitaja või ehitustegevust juhtiv ametkond.»

«Arvesse võttes minevikupärandit mele arusaamades ja piiratud ehitusvõimalusi, võib siiski öelda, et lähema kümmekonna aasta jooksul siin midagi ei parane.»

«Kui parkimisprobleem ei leia enne sajandivahetust radikaalset lahendust, siis XXI sajandi alguseks neelavad sõiduautod sellegi vähese roheluse, mis meil elurajoonides praegu on.»

«Linnaehituslikult palju soodsam on sõidukite viimine tunnelisse või estakaadile, nii et jalakäijad liiguvad maapinnal. Tallinnas jääb selline lahendus vähemalt XX sajandil utoopiaks.»

Alustagem siis «XX sajandi utoopiast».

Järgmisel aastal lõpeb massiline elamuehitus Õismäel ja kandub üle Lasnamäele. Sellesse rajooni on planeeritud elamispinda 160 000—180 000 inimesele, nii et tulevikus kolib sinna üle 1/3 Tallinna elanikest. Tegelikku ehitustempot arvestades võib eeldada, et uus linnaosa saab valmis kindlasti enne sajandi lõppu.

Et uudsest projektlahendusest (RPI «Eesti Projekt», autorid arhitektid M. Port, I. Raud, O. Žemtšugov, T. Nigul, M. Meelak, insener H. Karu) on ajakirjanduses korduvalt juttu olnud, ei ole mõtet siin kõike korrata. Mõnele olulisele iseärasusele tuleks aga veel kord tähelepanu juhtida.

1. Lasnamäe kaks peamist transpordiarterit — Rahu ja Oktoobri prospekt — on ette nähtud ligikaudu 10 km ulatuses süvistada paesse, nii et sõidutee asub maapinnast 6—7 m madalamal. Põikisuunalistele transpordivooludele ja jalakäijatele on mõeldud sillad üle süvendi. Seetõttu ristuvad transpordivoolud eri tasandeil ja on välistatud konflikt jalakäijate ning transpordivoolude vahel. Selle lahenduse kohaselt liiguvad jalakäijad maapinnal, peamised transpordivoolud aga süvendis.

Praegu on süvendi rajamist juba alustatud, esimeste sildade projektdokumentatsiooni koostatakse. Ühe transpordi- ja ühe jalakäijate silla ehitamine on planeeritud käesolevasse viisaastakusse.

2. Sõiduautode hoidmispaikade hulga määramisel on Lasnamäe projekteerimisel aluseks võetud 1000 elaniku kohta 200 autot, s. t. üks auto viie inimese kohta. See näitaja on kõrgem hiljuti kehtestatud ülelidulisest perspektiivsest normatiivist (150—180 autot 1000 elaniku kohta), arvestades sõiduautode suuremat hulka mele vabariigis.

Kahele poole süvismagistraale paigutuvad süvendid mitmekorruseliste maa-aluste kinniste parklate tarvis, nende katusele (maapinna tasandil) tulevad avaparklad. Niisugune lahendus tagab küllaldase hulga parklakohti, mille kaugus elamutest ei ületa 100—400 m, nii et üldjuhul jäetakse sõiduk parklasse ning ei tekі vajadust ummistada majaesiseid juurdesõiduteid ega haljasalasid.

Millest siis tuleb, et kirjeldatud lahendus mõjub utoopilisena? Miks ei kavandatud Mustamäe ja Õismäe elurajoonis omal ajal tarvilikul määral vaba pinda sõidukite parkimiseks-garažeerimiseks?

Põhjuseks on sõiduautode arvu tormiline kasv, mis sai alguse Volga autotehase käivitamisest. Kui veel 1970. aastal loendati Tallinnas ligikaudu 9000 erasõidukit, siis tänaseks on see arv peaaegu kolmekordistunud. Prognooside järgi suureneb erasõidukite arv 1990. aastaks kaheksakordseks. **Mustamäe ja Õismäe planeerimisprojektides, mis koostati kümmekonna aasta eest, enne autotootmise laiendamist kehtinud ametlike eeskirjade ja normide alusel, ei olnud võimalik täies ulatuses arvestada hiljem järsult kasvanud vajadusi.**

Liiklus- ja parkimisprobleemid ei ole aktuaalsed mitte üksnes äsja valminud elurajoonides, vaid veelgi enam vanades elu- ja tööstusrajoonides, eriti aga ajaloolises kesklinnas. Sõidukite arvu

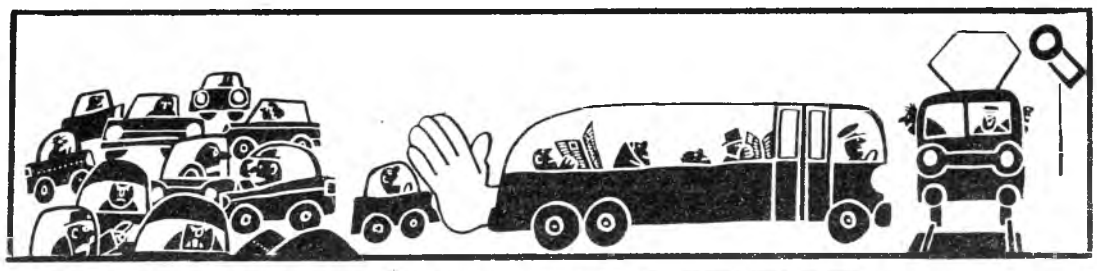

SÕIDUAUTO — LIIKLUS — LINNAEHITUS

REEDIK VÕRNO

iga-aastane tubli juurdekasv muudab raskeks olukorra paljudel teedel ja tänavatel ning liiklussõlmedes, mis ei suuda läbi lasta autovoole tipptundidel. Tekivad ummikud, suureneb õhu saastamine heitgaasidega, kasvavad müra ja õnnetuste arv.

MILLINE ON VÄLJAPÄÄS?

Tõhusaim vahend sõiduautode arvu kasvust tulenevate väärnähtuste vastu on **reisijate massiveo, iseäranis elektritranspordi eelisarendamine, sealjuures sõidumugavuse, -kiiruse ja regulaarsuse oluline parandamine.**

Sõiduauto kasutamisväärtus püsib, kuid suundub rohkem vaba aja sisustamisele, linnavälistele, kultuuri- ja puhkereisidele. Linnades, eriti tsentrumites, kus sõidukite voolu kasvuga võivad kiirused langeda isegi kuni jalakäijate tasemeni, tuleks oluliselt tõhustada tänavavälist reisijate massitransporti, et võimalikult vähendada isiklike autode kasutamist.

Parkimisprobleemi lahendamiseks ja liikluskoormuse maadaldamiseks kitsaskohtades on eriti **tähtis vähendada isiklike autode kasutamist töölesõidul,** sest just töölesõitjad põhjustavad tänavate ummistumist tipptundidel, mil liiklusvoolud on niigi kõige intensiivsemad. Oma autoga töölkäijad hõivavad parklakoha enam kui 8 tunniks, võttes sellega kümmekonnalt autolt lühiajalise peatumise võimaluse samas paigas. **Niisiis lubaks reisijate massiveo kvaliteedi ja kvantiteedi oluline parandamine koos tänavavälise kiirveo juurutamisega paremini lahendada ka parkimisprobleeme.** Eriti kesklinnas, kus täiendavate parkimiskohtade rajamine tähendab suhteliselt kallimate maa-aluste või mitmekorruseliste parklate ehitamist, lammutusi või haljasalade hävitamist. Reisijate massitranspordi otstarbekam korraldamine tagaks isiklike ja massisõiduvahendite harmoonilise koostöö ja reisijate veo jagunemise nende vahel optimaalses proportsioonis.

KUIDAS SEDA SAAVUTADA?

Kõigepealt on vaja rahvamajanduse arendamise plaanides suurendada vastavaid assigneeringuid, mis garanteeriksid reisijateveo taseme tõusu ja kasvavate vajaduste rahuldamise. Nimelt kasvavad vajadused ja kulutused reisijate veo arendamisel geomeetrilises progressioonis, erinedes linnaelanike arvu kasvust, mis suureneb lineaarse tõusujoone järgi. Nii kahekordistus Tallinna elanike arv ajavahemikul 1950—1974, reisijateveo maht aga peaaegu kuuekordistus. Seda järsku hüpet põhjustab peale elanike arvu tõusu veel vahemaade pikenemine, mida tingib uute elu- ja tööstusrajoonide ehitamine linna serva vabadele maa-aladele. Lisaks reisijateveo vajaduste rahuldamisele peab massitranspordi areng tagama ka seda, et vahemaade pikenemisega ei kaasneks suuri

SAMAL TEEMAL: T. Metsvahi «Keskkond — linnaehitus — liiklus». «Sirp ja Vasar» nr. 45 1977.

ajakadusid. Ainult sel juhul võib reisijate massitransport edukalt võistelda individuaaltranspordiga ja see ongi linna liiklemisprobleemide lahendamise võti.

Transpordisüsteemi arendamiseks tarvilike assigneeringute teaduslikult põhjendatud mahu kindlaksmääramiseks kohustati NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusega kõiki suurlinnu koostama (täienduseks generaalplaanile) nn. transpordi arendamise kompleksskeemi.

Viimase kahe aastaga koostati see ka Tallinnale (RPI «Eesti Projekt», autorid tehnikakandidaadid A. Rogovin, A. Belinski, I. Djomkin, inseneerid E. Šergalin, I. Avanessov ja nende ridade kirjutaja). Projekt valmis vennasvabariikide teaduslike uurimis- ja projekteerimisinstituutide abiga, kusjuures tööst võtsid peale linnaehitusinseneride ja liiklusspetsialistide osa ka arhitektid-linnaehitajad. Kasutati TPI teadlaste, linna täitevkomitee transpordiosakonna ja linna transpordiettevõtete spetsialistide abi ning NSV Liidu TA Majandusmatemaatika Keskinstituudi Eesti filiaalis koostatud uurimusi.

Praeguseks on projekt edukalt läbi teinud kõige tõsisemad tuleristsed: on saadud kooskõlastused kõigilt asjaosalistelt ministeeriumidelt ja ametkondadelt meie vabariigis, kiitev hinnang NSV Liidu Plaanikomitee riiklikult ekspertiisikomisjonilt (sellesse kuulus 18 Nõukogude Liidu juhtivat linnaehitusspetsialisti), NSV Liidu Plaanikomitee kooskõlastus ja kõrgeim kvaliteedihinne 24. nov. 1977 peetud Tallinna Linna Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee istungil.

Mõnesuguse täpsustamise järel esitatakse projekt kinnitamiseks Eesti NSV Ministrite Nõukogule, pärast seda muutub see dokumendiks, mille alusel planeeritakse linna transpordisüsteemi arengut järgnevatel viisaastakutel.

MIDA NÄHAKSE ETTE REISIJATEVEO ARENDAMISEKS?

Vastavalt kompleksse transpordiskeemi projektis tehtud tehnilis-majandusliku analüüsi tulemustele osutus Tallinna oludes optimaalseks variant, mille kohaselt tuleb lisaks olemasolevatele juurutada eelolevatel viisaastakutel veel uus veoliik — **KIIRTRAMM.**

Mõni sõna kiirtrammist üldse. Veeremina kasutatakse selles moodsaid trammivaguneid, mis võivad liikuda kuni 100 km/h. Kiirtrammi mootor- või liigendvagunid ühendatakse 2—4 kaupa trammirongideks, nii et üks rong võib perspektiivse täituvusnormi puhul peale võtta 250—500 reisijat sõltuvalt vagunite tüübist ja arvust.

Et sellised trammirongid võiksid liikuda suure kiirusega, on trammiteed palgutatud ca 10 m laiusele vööndile, mida kahelt poolt piiravad tarad või hekid, takistamaks jalakäijate sattumist sinna.

Niisuguse isoleeritud teevööndi rajamine tiheda kapitaalse hoonestusega linnaosades võib aga osutuda raskesti realiseeritavaks, seetõttu trasseeritakse neis paigus trammiteed kas estakaadil või tunnelis.

NSV Liidu linnadest on kiirtramm käigus Kiievis, kus 9,3 km pikkune maapealne liin ühendab Nikolskaja Borštšagovka uusehitusrajooni metroojaamaga. Esimest kiirtrammitunnelit ehitatakse Volgogradis, kus lähemal ajal antaksegi ekspluatatsiooni 3,5 km pikkune tunnel kolme maa-aluse jaamaga ja umbes 10 km maapealset kiirliini. Kiirtramm pannakse tulevikus käima veel paljudes NSV Liidu linnades, nagu Saraatovis, Permis, Krivoi Rogis, Ufaas, Novopolotskis jm.

Tallinnas näeb kompleksne transpordiskeem ette kiirtrammi käikulaskmist järgmistel viisaastakutel. Esimese järjekorra ehitiste hulka kuulub 2,2 km pikkune **tunnel kesklinna piirkonnas kahe maa-aluse jaamaga Võidu ja Viru väljaku ümbruses.** Sellesse tunnelisse suunatakse esimene kiirtrammi-diameetraalliin, mis ühendab Lasnamäe uusehitusrajooni lõunaosa kesklinnaga, Lilleküla jaama ja Mustamäe elurajooniga. See lubab likvideerida Tondi—Kadrioru trammidiameetri, kusjuures vabanev tänavapind Pärnu ja Narva maanteel läheb rööbasteta sõiduvahendite käsutusse. Kaugemas tulevikus rajatakse veel teine ja kolmas trammiliin kesklinnas, eespool nimetatud jaamadele ehitatakse lisaks kolmas maa-alune ümberistumisjaam Raekoja platsi lähedal.

«Считать главной задачей реализации «Схемы» поэтапное формирование сети скоростного трамвая». Nõnda on öeldud NSV Liidu Plaanikomitee ekspertiisikomisjoni määruses Tallinna kohta.

Linnaosades, kus sõitjate vähesus ei õigusta kiirtrammiliinide ehitamist, **pööratakse peatähelepanu bussi- ja trollibussiliikluse edendamisele.** Lisaks traditsioonilistele reisijateveo liikidele märgib projekt uuena **kiirbusse,** mis tänapäeva ekspressbussidest erinedes sõidavad selleks ajaks valmisehitatud pidevliikius- ja koordineeritud valgusfooridega magistraalidel.

MIDA NÄHAKSE PROJEKTIS ETTE TÄNAVAVÕRGU ARENDAMISEL?

Kõigepealt vastavate assigneeringute ja ehitusvõimaluste suurenemist. Nimetagem, et juba sel viisaastakul on tänavavõrgu rekonstrueerimiseks, transpordiehitiste (jalakäijate ja transporditunnelid, viaduktid, sillad jms.) rajamiseks ja kapitaalremondiks planeeritud üle kahe korra rohkem vahendeid kui eelmisel viisaastakul. Niisiis oli juba enne kompleksse transpordiskeemi valmimist võetud suund tänavavõrgu põhjalikuks ümberkorraldamiseks.

Kompleksne traspordiskeem eeldab assigneeringute kasvu tempo säilitamist samasugusena järgmisel, XI viisaastakul. Eriti peavad tõusma transpordiehitisi rajavate ehitusorganisatsioonide võimsus ja vastavad kapitaalmahutused. On põhjendatud vajadust **kolmekordistada transpordiehitiste mahtu, et viia linna kõige kriitilisemad liiklussõlmed kahele tasapinnale ning ehitada õigeks ajaks Lasnamäe süvendi sillad.**

Koos Lasnamäe uue elurajooni valmimisega rajatakse linna **esimesed pidevliiklusmagistraalid** — Oktoobri ja Rahu prospekt. Et neil süvendteedel, mis on hästi seotud liikluse üldskeemiga, ristuvad jalakäijate ja transpordivoolud eri tasandeil, võib seal liigelda kuni 100 km/h ning ilma seisakuteta.

Lasnamäe elurajooni ehitamise lõppjärgus peab valmis saama Kalda magistraal liiklussõlmedega eri tasandeil. See pidevliiklustee on Rahu prospekti jätk ning kulgeb «Russalka» juurest Tuukri tn. ja Ahtri tn. suunas kuni Ahtri tn. ja Mere puiestee ristumiseni. Vanalinna läheduses on Kalda magistraal projekteeritud tugimüüride vahelisse süvendisse, Mere puiesteega ristub ta eri tasapindadel, nii et Mere puiestee, mis ühendab kesklinna uue linnahalliga, läheb üle Kalda süvendmagistraali maapinna kõrgusel. Põhja pst. ja Nikonovi tn. ristmikust alates kulgeb Kalda pidevliiklustee maapinna tasandil Tööstuse tn. suunas, ristumine raudteega on lahendatud estakaadi abil. Niisiis võimaldab see magistraal Lasnamäe elanikele kiirühendust Kalamaja ja Kopli tööstusrajooniga, samuti kõigi nende rajoonide ühendust kesklinnaga. Kiirühendusteeks Lasnamäe ja Mustamäe vahel kujuneb nn. magistraal Ida—Lääs, esialgu lõigus Leningradi maanteest Tammsaare teeni. Selleks tuleb ehitada kaks raudteeviadukti Järvel ja eritasapinnaline liiklussõlm Pärnu maanteega ristumisel.

Kõigil tähtsamatel suurtänavatel, mille ristmike ehitamine eri tasandeil ei ole kõnealusel ajavahemikul veel otstarbekas, on **kavandatud liikluse reguleerimine valgusfooridega nn. rohelise laine põhimõttel,** esmajärjekorras Kingissepa tn. — Komsomoli tn. — Endla tn. — Paldiski mnt., Sõpruse pst. — Tulika tn. — K. Marxi pst., Vabaduse pst. — Pärnu mnt.

Eriline koht projektis on **kesklinna kaitsel läbiviikluse eest ja keskusse suunduvate liiklusvahendite sõiduolude parandamisel.** Peale eespool nimetatud ehitusabinõude kuuluvad siia organisatsioonilised: omaette sõidurajad massitranspordile, kitsastel tänavatel ühesuunalise liikluse kehtestamine, lubatud pöörete jaotamine üksteisele järgnevate ristmike vahel (s. t. vasak- või parempöörde keelamine ristmikul, jättes selle sooritamiseks võimaluse järgmisel ristmikul), parkimise aja piiramine ja maksustamine kesklinnas jne. Normatiivse hulga parkimiskohtade saamiseks kesklinnas on lisaks maapealsetele võimalustele kavandatud maa-aluste ja mitmekorruseliste, nn. parkimisriiulite ehitamine.

Täiendavate parkimispaikade rajamine linna keskosas, suurema veovajadusega objektide järkjärguline vanalinnast eemaldamine ja trammitunnelite ehitamine peatusega Raekoja väljaku ümbruses **võimaldavad perspektiivis muuta vanalinna jalakäijate tsooniks.** Jalakäijate tsoonid liidetakse võimaluse piires omavahel ühtseks süsteemiks, mis on ühendatud reisijateveo peatuskohtadega.

Stopp! Olemegi jõudnud «XX sajandi fantaasia» piirimaile. Kas tõesti see kõik viiakse ellu veel käesoleval sajandil? Ilmselt ei või seda keegi kindlalt öelda. Elanike vajadused kasvavad üha, samuti ühiskonna võimalused nende rahuldamiseks. Ent vist kunagi ei kao täielikult erinevus vajaduste ja võimaluste vahel. Kompleksse transpordiskeemi eesmärk ongi määrata kindlaks perspektiivsed vajadused ja näidata kätte tegevusprogramm, mis tagaks, et iga kasutatud miljon rubla lahendaks liiklusprobleeme maksimaalse efektiivsusega.

EESTI FOTOGRAAFIA AJALOOST II

PUNKT BULLA LOOLE

PEETER TOOMING

(Algus vt. SV nr. 35.)

Kuidas üldse uurida meie fotoajalugu? Mulle näib, et peale kõigi muude võimaluste eksisteerib kaks põhimõtteliselt erinevat peateed: esimene läheb läbi arhiivide, läbi kataloogide ja protokolliraamatute, mööda ajakirjanduse veerge, kasutab kõike seda, mis kunagi kirja pandud, toetub trükisõnale kui faktide jäädvustajale. Konstrueerinud sõnalisel materjalil oma tööle skeleti, püüab autor nüüd lisaks leida ka fotosid. Just nimelt lisaks, sest käsikiri on kokku seatud ning pildid võivad talle saada vaid illustratsiooniks.

Kui aga mõnest heast fotograafist pole trükisõnas kordagi juttu olnud? Kui ta on lihtsalt niisama, tasakesi, omaette tööd teinud? Siis ilmselt jääkski ta ajaloos fikseerimata. Et säärast viga vältida, käib teine uurimistee mööda objektiivset materjali — mööda fotosid. Tuhandete kaupa tuleb neid lapata muuseumides, veel rohkem aga otse kodudes, perekonnalbumeis. Siin võib sattuda ootamatustele, mis teevad muret ja rõõmustavad üheaegselt, sest tihti tuleb imeilusa pildi alla autori lahtrisse kirjutada «tundmatu».

Leidnud säärase tundmatu, kuid huvipakkuva nime, tekib loomulikult tahe tema kohta enamat teada ning siis viib tee juba kõikvõimalike trükiste juurde. Esmaseks osutub ajakirjanduse (eriti venekeelse) läbiuurimine. Ühtlasi saab niiviisi pilku heita ka sellele, mida on minevikus teatud ja räägitud fotograafiast Eestis, milline on olnud eestlaste osavõtt fotoelust väljaspool kodumaad.

Käesoleva aasta kevadel võtsingi ette suure tuhnimisoperatsiooni, milles tõhusaks abiliseks kujunes Šiauliai fotomuuseumi (nüüd juba Šiauliai ajaloo-etnograafiamuuseumi fotoosakonna) koostatud venekeelse fotoajakirjanduse loetelu. Selles nimekirjas on 37 ajakirja, mis aastail 1858—1918 ilmusid enamasti Moskvas ja Peterburis, üksikud Harkovis, Tomskis, Kiievis ja Odessas (1906—1908 anti ka Riias välja ajakirja «Fotokunst», viimasest leidub aga isegi Lácise-nimelises Läti NSV Riiklikus Raamatukogus ainult mõni number). Küllalt palju ajakirju on Šiauliais, samuti Moskva J. Bjalõi eestvedamisel loodud ning eksisteerivas fotomuuseumis (kahjuks pole viimasel ainsatki palgalist töötajat, valitseb suur ruumikitsikus ning seetõttu on kirjanduse kasutamine võimatu), üht-teist võib leida Tallinnast Kreutzwaldi-nimelisest raamatukogust, kõige rikkalikumalt aga pakub lugemismaterjali Saltõkov-Štšedrini-nimeline raamatukogu Leningradis. Kui palju ja mida on neis väljaannetes kirjutatud Eestist? Üldiselt väga vähe. Vanima märkmena on 1894. a. Peterburis toimunud fotokonkursi tulemuste protokollis Eduard Tolli nimi, kes oma Uus-Siberi saarte vaadete ning inimtüüpide eest sai tol korral diplomi (E. Toll võttis 1885. ja 1886. a. osa A. v. Bunge ekspeditsioonist Uus-Siberi saarestikku).

Päriselt Eestit puudutav märkus pärineb ajakirjast «Fotograf-Ljubitel» (1896, nr. 5), milles antakse teada, et Vene Foto-ühingu (Moskva) algatusel 1896. a. korraldatud rahvusvahelisel näitusel sai ühe diplomeist G. A. Schreiberg Tallinnast. Kes oli see mees? K. Tedre raamatus tuuakse tema kohta vaid üksainus, 1893. a. «Postimehest» võetud teade, mis kõlab:

«Jälle uus päevapildikoda Tallinnasi Nagu «Eestimaa kubermangu ajaleht» teatab, olla Tallinna kodanikule Gotthard August Schreibergile selle avamiseks kuberneri herra poolt luba antud.»

Ilmselt oli Schreiberg küllalt hakkaja ja ühtlasi oskajagi mees, sest 1897. a. pälvis ta diplomi rahvusvahelisel näitusel Stokholmis, 1898. a. aga diplomi stereofotode eest, sedapuhku jälle Moskvas. Seega on ta üks esimesi, kelle tööd rändasid väljapoole Eestit ning väärisid ka autasusid (pioneerideks välisnäitustel tuleb muidugi lugeda Bernhard Laisi, kes 1891. ja 1892. a. sai Belgias kaks kuldmedalit, ning Charles Borchardti, kes 1867. a. Moskvas toimunud etnograafianäitusel võitis Suure hõbemedali).

1897. a. aga tuli Eestisse kaks medalit Prantsusmaalt Roueni linnas toimunud näituselt, kus R. v. Nassakin sai pronksmedali loodusfotode ja R. v. Manteuffel samuti pronksi hetkvõtete eest. Mõlemad mehed olid tolle aja Eestimaa fotoelus tähtsal kohal: R. v. Nassakin Eestimaa Fotoamatööride Ühingu (edaspidi EFÜ) sekretär 1897. a., R. v. Manteuffel ühingu esimees 1901. a. Kõige enam ongi Eestist juttu just 1897. a., kui Peterburis väljaantud ajakirja «Fotograf-Ljubitel» (nr. 7) kaanele ilmus teiste kõrvale ka EFÜ nimi. 1901. a. avaldatud sellekohase koondtabeli põhjal oli EFÜ asutamisaasta järgi Venemaal neljatelstkümnes, tema põhikiri trükiti ajakirjas otsekohe pärast ühingu loomist 1895. a. 1897. a. otsustas EFÜ korraldada suure näituse ning avaldas selle tingimused mitmes ajakirjas.

Otsekohe pärast näitusejuttu ilmutas «Fotograf-Ljubitel» (1897, nr. 11) aruande EFÜ üldkoosolekust, mis ühtlasi võttis kokku senitehtu. 1895. ja 1896. a. oli ühingul 56 liiget, 1896/1897. a. tuli juurde 61, välja langes 12, suri 3, seega oli liikmete arv tõusnud 102. Üldkoosolekuid oli peetud viis, juhatuse koosolekuid kuus. 1897. a. kuulus ühingule kolm tuba (üür 150 rbl. kuus), pimiku ehitamist alles plaanitseti. Koos käldi kord nädalas, reedeti. EFÜ esimees oli 1897. a. V. Petersen, sekretär R. v. Nassakin.

Järgnevalt ilmus aruanne uue juhatuse all toimunud I üldkoosoleku kohta 3. oktoobril 1897 (eksponeeriti V. Peterseni fotosid, jaotati paberit «Charbon Velour», kuulati ettekannet Tallinna veevärgi vee mõjust negatiivide ilmutamisele ja pesemisele), samuti II üldkoosolekust (fotosid eksponeeris H. Sieger, peeti loeng pigmenttrükist). Näis, et sõnumid Eestimaa kohta muutuvad korrapäraseks, ometi kaovad need äkitselt hoopis ning alles rohkem kui kümne aasta pärast leiame mõne näituse protokollist taas Tallinna autoreid.

Nii tegutses käesoleva sajandi esimesel kümnendil innukalt keegi A. Vinogradov, kes 1910. a. sai ajakirja «Fotografitšeskije Novosti» võistlusel I preemia (56 autorit olid esitanud 322 pilti). Järgmisel aastal samal võistlusel II preemia (63 autorilt 532 pilti). 1912. a. Antverpenis toimunud «Gevaert»-firma konkursil (6000 osalejat, 60 000 pilti) anti Vinogradovile loodusvõtete eest 50 franki preemiat.

1911. a. ilmusid venekeelsesse fotoajakirjandusse ka J. ja P. Parika nimi: «Fotografitšeskije Novosti» nr. 10 ja «Fotografitšeski Listok» nr. 11 avaldasid resümee äsja ilmunud «Fotografia õperaamatu» kohta, öeldes, et «... see eestikeelne fotoõpik on põhjalik ja kasulik käsiraamat amatööridele». Ja veel, 1915. a. omandasid Parikad ajakirja «Fotografitšeskije Novosti» IV võistlusel (34 autorit 164 fotoga) ühe neljandaist preemiaist (ainus teadaolev Parikate esinemine välismaistel näitustell).

See oleks peaaegu kõik, mis õnnestus ammutada kuni 1918. a. ilmunud venekeelsest fotoajakirjandusest. Meelega aga jätsin seni mainimata 1911. a. avaldatud sõnumi, milles öeldakse, et Kuressaare põllumajandusnäitusel sai Peterburi fotograaf Bulla I auhinna (hõbemedali), II auhind (pronksmedal) kuulus kohalikule piltnikule Buhganile. Viimati mainitu toredaid töid leidub Tartu Etnograafiamuuseumis, keiserliku fotograafi Karl Bullaga aga on eesti fotol enamgi pistmist. Igatahes pidas H. Malmi toimetatud ajakiri «Fotokunst» vajalikuks ära tuua «Postimehes» ilmunud nekroloogi, mille esimene pool kõlas nõnda:

«Jõulukuul tõid ajalehed sõnumi, et endine vene keisrikoja piltnik Karl Bulla, sünnipäralt Austria sakslane, on surnud Jämajas, Saaremaal, kus ta viimased kümme aastat elanud oma abikaasa kodukohas.

Sel puhul oleks vajalik märkida, et Bulla omal ajal Peterburis oli laialdaselt tuntud ka sealsetes eesti ringkondades, mitte üksi pealinna keskuses Nevski ja Sadovaja nurgal asuva suure valguspildistuse töökoja omanikuna, vaid ka lahke ja soojasüdamelise inimesena, kes ei jäänud külmaks ka eesti asja vastu, kusjuures peamiselt oli sidemeks muidugi ta abikaasa, saarlanna. Peale selle said aastate jooksul ka mitmed eesti noormehed tema juures ametioskuslist õpetust, kuna teised leidsid kestvamat teenistust abilistena.»

Lisagem siia kommentaarid. Keisrikoja piltnik oli kõrge tiitel, mis 1865. a. anti tuntud Peterburi fotomehele Bergamascole, 1867. a. vene foto ühele suurimale mehele S. Levitskile (töötas 1844—1867 Prantsusmaal, sai Prantsuse imperaatorliku fotograafi tiitli), siis Denier'le ja Bullale. Bulla laboratoorium tegutses Peterburis juba 1883. a., tootes pildistamiseks kuivplaate veel vähemalt 1893. a., kui ajakirjas «Fotograf-Ljubitel» ilmusid sellekohased kuulutused. Ka oli Bulla suurepärane ateljeefotograaf ning ühtlasi -omanik, kes aastaid täitis kõige vastutusrikkamaid ülesandeid õukonna pildistamisel. Samuti jäädvustas ta Peterburis asetleidnud revolutsioonilisi sündmusi, kus ta tihtipeale suunas objektiivi just eestikeelseile loosungeile või eestlastest meeleavaldajaile. Nagu öeldud, ei olnud sümpaatia Eesti vastu juhuslik, sest Bulla abikaasa Kristiine oli pärit Saaremaalt Torgu vallast Mõisaküllast ning Bulla, veetis pärast abiellumist (arvatavasti 1904) seal kõik suved. Sinna ehitas ta endale majagi, mis otse maantee ääres uhkeldas oma tornikeste, nikerduste ning raudse draakoniga verandaukse kohal. Küllap viis mitmekordne Saaremaal käimine teda kontakti asjahuvilistega, ning nagu kirjutas «Postimees», koolitas ta mitmest eestlasest fotomehegi. Kahjuks aga ei suuda ma kindlalt nimetada ainsatki peale Orissaarest pärit Georgi Vaga, kes M. Pallase sõnade järgi oli Bulla õpilane, pidades koos temaga ühtlasi õukonnas fotograafiametitki. Kellega aga Bulla veel Saaremaal kohtus? Kas tundis ta Buhganit, kellega 1911. a. põllumajandusnäitusel konkureeris? Kas tundis ta Feodor Lutsu, Taalikult pärit meest, kes kuni 1915. aastani töötas fotograafina Peterburi laevatehastes? Või äkki oli just tema juures ametis ka Johan Isutamm, kellest ma ei tea muud, kui et ta kahele 1908. a. fotole, mil ta ka ise jäädvustatud, lõi taha templi «Johan Isutamm, piltnik Peterburis».

Bulla tegevuse kohta Peterburis leidub mitmeid sõnumeid, viimane teda puudutav märkus aga ilmus ajakirjas «Fotografitšeskije Novosti» 1917, nr. 5. Petrogradi fotograafid-eraomanikud kogunesid 17. aprillil 1917 koosolekule, mälestasid leinaseisakuga langenud revolutsioonikangelasi, võtsid vastu resolutsiooni ning valisid professionaalide liidu uue juhatuse, millesse kuulus ka Bulla. 1918. a. juulis aga sõitis Bulla Saaremaale, et sinna jäädagi. 1929. a suri ta südamerabandusse ning maeti Jämaja kalmistule.

Siin võikski Bulla loo lõpetada, kui rääkimata poleks meie suhtes tegelikult kõige tähtsam. Bulla tegi Torgus palju etnograafilisi fotosid ning avaldas neid postkaartidena. Eesti külaelu, rahvariideid ja töövahendeid jäädvustavad postkaardid leidsid tänu temale turu Peterburis, ilmselt jõudsid sealt teistessegi riikidesse ja seega on Bullal suuri teeneid eesti tüüpide, eriti sõrvelaste ja nende rahvariiete laial populariseerimisel. Eelmainitud «Postimehe» nekroloogis kirjutati:

«Saaremaa omapärane loodus näis paeluvat tema kunstilist tähelepanu, ja ta tegi mitmel puhul pikemaid rännakuid mööda maad, pildistades suure huviga sadadel plaatidel sealset maastikku ja rahvaelu, pannes erilist rõhku Saaremaa värvirikkale ja maalilisele rahvarõivastusele. Neist ülesvõtetest on Bulla teinud hulga äratõmbeid Eesti Rahva Muuseumile Tartus, kus nad praegu muu sellekohase rahvusliku raudvara seas alal hoitakse kui väärtuslik materjal, millel etnograafiliselt küllalt suur tähtsus.»

Kuidas siis Bulla pildistas? Ja keda? Tänavusel jahedal suvel võtsin kaasa peotäie tema tehtud fotosid ja postkaarte ning sõitsin Torgusse, kus endiselt seisab fotograafi maja, rauast draakon uksel. Kas elab veel keegi, kes Bullat mäletab? Varsti saingi jutule naistega, keda Bulla pildistanud: Serafima Tuuling ja Ljuba Härmann mäletasid pisikesekasvulist piltnikku küll ja küll. Jutt keerles Bulla hoolitsetud kätest ja igapäevasest kirsimoosiga teejoomisest Ljuba Härmanni kaugsõitudeni Eesti ja Inglise laevadel, Bulla suurtest reisikohvritest, mis äärest ääreni raha täis olnud, Ljuba Härmanni «Miss Saaremaaks» valimiseni 1931. a., Bulla armastusest fotograafia vastu kuni postkaardini, millel jäädvustatud seatapmine (seal juures oleva habemega mehe kohta teadsid naised lisada, et see ühe kaubajuudi seebiks keetnud). Bulla olnud väga rahulik ja vaikne mees, kes kunagi Torgust kaugemal ei käinud. Ei mõistnud ta ju eesti keelt ja suhtlemine saarlastega käis Kristiine vahendusel (miks kirjutas «Postimees», et «... Bulla tegi pikemaid rännakuid mööda maad»?). Kõiki soovijaid pildistas ta heameelega, sageli ilmus ise naabertallu, kui seal suurem töö või talgud käsil, ning palus inimestel poseerida. Mitmed niisugused võtted on hiljem saanud postkaartideks, kas eestikeelse kirjaga «Tervitus Torgust, Saaremaalt!» või 1914. a. vene- ja saksakeelse tekstiga. Paljudel võtetel tundsid mu vestluskaaslased end ära, meenutasid teisigi külaelanikke, mäletasid nende fotode pildistamiskäiku. Kõige toredam lugu aga selgus pildiga, mis tänase artikli juures avaldatud. Paremalt teisena istub fotol Serafima Tuuling (tookord veel Härmann) ning tema mäletab hästi, kuidas ükskord jõudis nende külla vanavarakorjaja Liivak Tallinnast ning palus Bullat, et see temale rahvariietes naisi pildistaks. Pluusid ja seelikud toodi kiiresti kokku, kutsuti ligi ka naabrid Männikud (vasakul), ühe komplekti rõivaste tarvis aga polnud käepärast ühtegi naist. Siis pugeski noormees Liivak ise seelikusse, sidus rätiku pähe ning istus naiste sekka nagu naine muistegi. Kes ütleks ilma säärase kommentaarita, et parempoolne naine on tegelikult mees?! Täpselt mäletas Serafima Tuuling ka Liivaku aadressi: Tallinn, Iisraeli t. 12. Veel hiljuti eksisteeris selline tänav Turu põik nime all, kui aga mõne kuu eest üritasin sealt Liivakut otsida, leidsin eest vaid rusud: Keskturu-tagune piirkond kuulub lammutamisele. Kuidas nüüd leida Liivakut, kes võiks veel midagi rääkida Bullast, kel võiks olla tema tehtud fotosidki? Ees ootab käik aadressbüroosse, sest punkt Bulla loole on veel panemata.

Kui mäletate, siis eelmine artikkel lõppes järelmärkusega, et 13. augustil pikenes teadaolevate ferrotüüpide nimekiri veel ühe võrra ja et nende arv on nüüd tõusnud neljale (meeldetuletuseks: ferrotüüp on mustaks värvitud ning valgustundliku emulsioonikihiga kaetud plekitükile tehtud foto). 5. septembril, seega kaks päeva pärast artikli ilmumist, helistati mulle Eesti Televisioonist, ja kui ma veerand tunni pärast telelehe toimetusse astusin, pani Ülo Ojatalu minu ette lauale veel ühe ferrotüübi. Viies Eestis! Kainelt võttes oli see asjade loomulik käik, sest kuna ferrotüüpe valmistati veel käesoleva sajandi algulgi, on nende säilimisvõimalused küllaltki suured, ning tarvitses Ojatalul vaid lugeda selle kirjeldust, kui talle otsekohe meenus perekonnaalbumis säilitatav «plekkpilt». Seni kui me oma ferrotüüpe loendame ühe käe näppudel, on iga uus leid sündmuseks, kõnealuse töö väärtus aga tõuseb mitmekordseks tänu sellele, et ta on esimene, mille puhul võib valmistamiskohaks enamvähem kindlalt pakkuda Eestit. Üks jäädvustatuist on 1880. a. sündinud ning Künnapõhjal elanud Helene Annus. Pildil võib ta olla vahest 20-aastane, seega on foto tehtud umbes 1900. a. K. Tedre raamatust «Eesti fotograafia teerajajaid» leiame 1899. a. «Olevikus» avaldatud sõnumi.

«Jõhvi alevis on nüüd ka juba üks päevapiltniku töökoda. End. uuritegija Danilevski on selle enda juures sisse seadnud.»

Kas leitud ferrotüüp ongi tema tehtud? Nagu sõnumist selgub, polnud ju Jõhvi kandis enne teda ainsatki piltnikku. «Spekulatsioon!» hüüab uskmatu lugeja ning pean möönma, et seekord on tal selleks alustki, sest kui ta teaks, et Helene Annus läks sajandi algul Peterburi tööle ning et kui ma foto järgi vanuse määramisel eksisin mõned aastad, siis võib kõnealune ferrotüüp olla tõepoolest tehtud hoopis Venemaal. Siiski räägivad selle versiooni vastu pildi kvaliteet, mis tolleaegsete Peterburi fotograafide kohta on liialt vilets (tehti ju noil aastail kõrge kvaliteediga fotosid paberil, ferrotüüp oli jäänud enamasti laada numbriks), samuti ilmne külafoto iseloom (ülesriputatud valge taust, rohukamar jalge all — nagu oleks pilt kiiruga tehtud mõnes õuenurgas või muruplatsil). Niisiis peaks äsja leitud ferrotüüp olema tehtud möödunud sajandi lõpul kas ühe pildil jäädvustatu kodus või mõnel Jõhvi kandis peetud laadal.

Ja olgu pealegi, et mul jääb paljudele minu enda tõstatatud küsimustele vastamata, niisuguste leidude nimel jääksin kas või ainult küsimusi esitama.

P. S. Septembri keskel sain Tartust kirja, milles teatatakse veel ühe ferrotüübi olemasolust, sedapuhku 1906. a. Peterburis tehtust. Nüüd on siis teada kuus ferrotüüpi.

K. Bulla foto (arvat. 1914). Paremalt esimene on mees (vt. teksti).

Ta peab lugu aromaatsest tubakast, kangest kohvist ja pitsist heast konjakist. Ta on džentelmen läbi ja lõhki. Ta lähedalolek rikastab, see on lausa füüsiliselt tunnetatav. Kolleegide õnnitlussõnadest: «Väsimatult töötades oled Sa aastakümnete vältel rikastanud eesti arhitektuuri, loonud hooneid, mis annavad Tartule tema korduma tuse. Oma eruditsiooni, sügava inimlikkuse ja kaaluka sõnaga oled Sa leidnud tee meie südamesse.» Mitte tulnuk mitme inimpõlve tagant, vaid kolleeg, autoriteet, kuni tänapäevani aktiivne tegevarhitekt ja võluv isiksus. Kes on see mees?

ENE: «Eesti arhitekt. Lõpetas 1925. a. Karlsruhe tehnikaülikooli. Oli aastail 1926—35 ja 1940—44 Tartu linnaarhitekt, 1944—56 — Tartu peaarhitekt. Tegutsenud ka pedagoogina.»

Kahtlemata on ta rikas mees, kes on tundnud oma aja silmapaistvamaid inimesi, rännanud läbi kogu Euroopa, osanud ja julgenud alati enda ja oma linna eest seista, elanud seiklusrikast ja huvitavat elu.

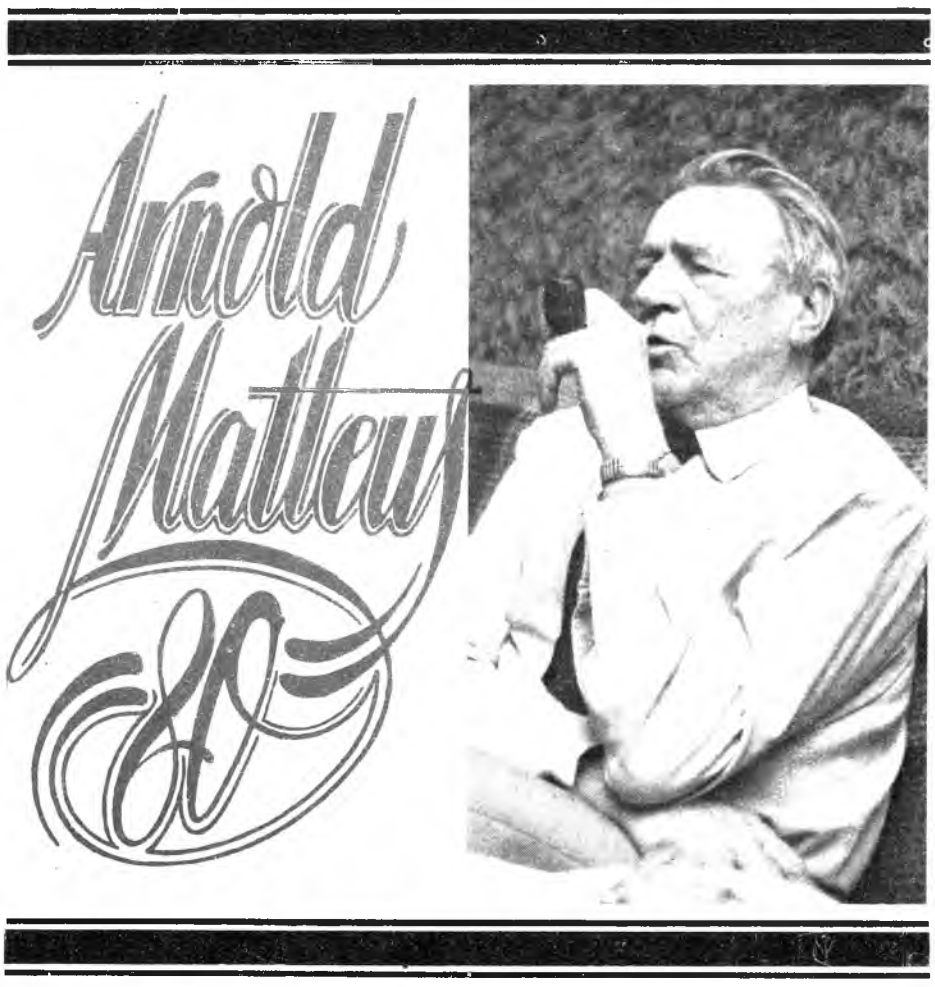

Arnold Matteus on sündinud 13. detsembril 1897 Võrumaal talupidaja perekonnas. 1914. aastal läks ta õppima Tartusse. Sest ajast jälgi Tartu kodulinnaks. Majanduslik olukord polnud kilta, varsti lakkas kodune abi tõlestl. Raha tuli teenida eratunde andes. Pärast 1920. aastat asus noor hakkaja mees ajalehtedele kaastööd tegema. Ühele kirjutas moraaliprobleemidest, teisele poliitikast, kolmandale uudiseid ehituse ja arhitektuuri vallast. Ka ilukirjanduses katsetas ta — ilmavalgust nägi ekspressionistlik draama. Ent siis sai sellest villand. Arnold Matteus otsustas ühineda nende mõnekümne eestlasega, kes raja taga haridusteed täiendasid. 1921. aastal sõitis ta laenatud rahadega Karlsruhe tehnikaülikooli, kus õppis palju välismaalasi — Jaapanist ja Hiinast, Bulgaariast ja Egiptusest, Norrast ja Kreekast. Ka baltisakslasi oli. Neli Eestimaa meest ei ühinenud ei korporatsioonide ega boheemlastest elunautijatega. Oli tuldud õppima, ja rahagi polnud. Ka siit tuli elatise hankimiseks sõnumeid lehtedele saata. Suvevaheajal oli A. Matteus mõnd aega isegi tütarlaste gümnaasiumis eesti keele õpetajaks. Ja valitsuselt suutis ta stipendiumi suurendamise välja kaubelda, samuti ülikoolis õppemaksu vähendamise. Õpiaastad, millest juubilar ääretult kaasakiskuvalt on kõnelnud, vääriksid omaette kirjapanemist. Pärast lõpetamist lootis noormees saada vabadiploml ning jäl ülikooli nooremassistendiks. Ent Haridusministeeriumi stipendium eeldas tööd riigiametis. Vabanenud Tartu linnaarhitekti kohale kandideeris kaheksa inimest, kellest valiti tema. Nimelt seetõttu peab arhitekt Matteus end õnnetuks inimeseks. Et nõnda noorelt bürokraatiamasina hammaste vahele sattus. Peaarhitekt provintsilinnas, kuhu haruharva mõni suurem ehitis satub. Vaid taastamistööd, pliiatsiskitsid põlve otsas. Paberivirnad. Aina kiirus, tööjõu vähesus. Kutselisi arhitekte oli Tartus vaid neli. Tööjooniseid ei tehtud, järelevalve oli teiste ülesanne. Sageli ei tundnud enda projekteeritud maja hiljem ära. Tuli tegelda korrastustöödega, remondiga, jõekallaste puhastamisega, staadionide ja parkidega. Tööpõld oli tohutu. Individuaalprojekte aga võis linnaarhitekt teha vaid linnavalitsuse igakordsel erilloal. Ja Arnold Matteus võttis end 1935. aastal riigiametist lahti, kui lepinguid juba õige palju kogunes.

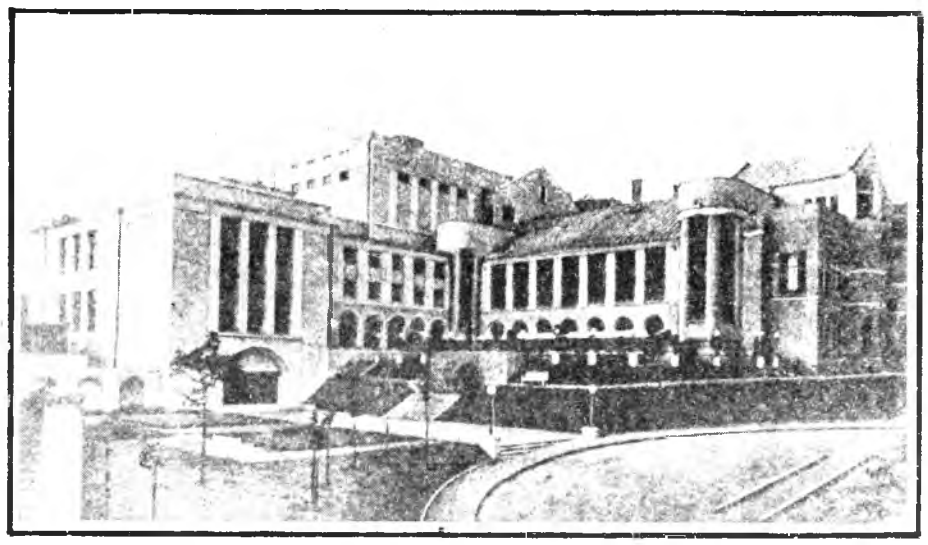

«Vanemuise» teatrihoone juurdeehitus

Neist viiest vabaduseaastast on pärit ta kõige silmapaistvamad teosed. Samal ajal andis ta tunde «Pallase» kunstikoolis (perspektiivi, arhitektuuri põhialuseid). Sõjaaeg möödus viljatult nagu kõigil arhitektidel: ehitustegevus oli keelatud. Mõnda aega oli arhitekt Matteus «Pallase» kunstikooli direktor. Pärast sõda algasid taastamis- ja korrastustööd. Tuli tegelda elurajoonide planeerimisega, kapitaalremondi projektidega. Seista Tartu eest, kaitsta kesklinna tüüpmajade uputusest, mis arhitekt Matteusel ka korda on läinud. Osaleda arhitektuurivõistlustel nii võistlejana kui žüriiliikmena, töötada Tartu Riiklikus Kunstiinstituudis dotsendi kohusetäitjana ja kandidaaditööd kirjutada (teemaks «Skulptuur Ba'ti vabariikide arhitektuuris»). Pärast instituudi ülekolimist Tallinna jäi ka kandidaaditöö unarusse, selle asemele tulid kuni 1968. aastani loengud spordiehitistest Tartu ülikoolis. Tallinna kodulinnaks valida polnud juubilaril tahtmist. Ja viimased tegevusaastad «Kommunaalprojektis», kus «nööbile sageli kuub külge tuleb teha». Ja linnanõukogus. Ja Arhitektide Liidu Tartu osakonna juhatuses. Elu pulbitseb. Elu tahab elamist.

Arnold Matteuse esimestes töödes võis märgata ekspressionismi järelmõjusid. Seda oli tunda nii Tartu ujula (1928) kaarte eksootilises kujus kui ka adventistide palvela (1928) akende gotiseeritud piirjoontes. 1929. aastal võidetud konkursi tulemusena asuti ellu viima tema projekteeritud geomeetrilise, korrapärase tänavavõrguga Tähtvere linnaosa. Tema projekteeritud on ka etalonmajad, mis said aluseks Tartut iseloomustavale kahekorruselisele elamutüübile karniisijoonest väljaulatuva keskse kõrge trepikoja ja tumeda aknaraamistusega, hea ning loogilise plaanilahendusega. Tema projekteeritud majad on küllalt lihtsad, lähtuvad funktsionaalseist nõudeist. 1930. aastate algul projekteeris A. Matteus mitmeid lameda katuse ja horisontaalse liigendusega funktsionalistlikke elamuid (näit. A. Starkopfi maja Tähtveres, 1932). Tema silmapaistvamad projektid realiseerusid 1930. aastate teisel poolel. Neist tähtsamad on omaaegse Eesti Panga (praegu NSVL Riigipanga Tartu osakonna) hoone (1936, koos K. Burmaniga), mille esinduslikkust on igati rõhutatud (mustast graniidist portaal, J. Raudsepa pronkskujud ja A. Elleri vestibüülireljeefid), «Vanemuise» rekonstruktsioon ja juurdeehitis (1939, hävis Suures Isamaasõjas), mis meisterlikult seostus A. Lindgreni ajaloolise hoonega, ning vahest kõige terviklikumana heade proportsioonidega üliõpilasorganisat-

LEMBIT TOLLI 50

Juubilaride aruandenäitustel võib tähele panna huvitavaid seaduspärasusi. Tuusad saavad endale Kunstihoone saalid, kuhu mahub sageli ainult murdosa nende andekast ja mitmekülgsest loomingust. Teised rahulduvad väikeste saalidega, kus esitavad kas retrospektiivse väljapaneku või viimaste aastate loomingut. Üldjuhul kannab siis enamik eksponaate juubeliaasta daatumit. Produktiivse kunstniku puhul on see loomulik. Need aga, kelle tööd on ühel või teisel põhjusel puudunud jooksvatelt aruandenäitustelt, valmistuvad pingeliselt just selle ainsa, kordumatu väljapaneku tarvis. Siis on töödes kohe tunda, et nood on loodud mitte sisemise vajaduse ajel, vaid pigem kohusetundest ja tahtest tõestada endale ning publikule oma loomingusuutlikkust.

Lembit Tolli on muutunud haruldaseks külaliseks meie kunstinäitustel. Ometi on tema väikesel juubeliväljapanekul, kui lähtuda tööde paremikust, tunda järjepidevust ja tagamaad, on näha, et ateljees on töötatud küllaltki intensiivselt. Tagasihoidliku loomuse tõttu ei ole aga kunstnik tahtnud oma skulptuure tuua publiku kohtu ette. Ehk ei ole see tingitud isegi mitte niivõrd kunstniku karakterist, kuivõrd meie kunstielus kujunenud situatsioonist, mille tulemusena mõnigi arvestatav meister on aja jooksul märkamatult näitustelt eemale jäänud. L. Tolli loomingutee nagu kinnitaks seda väidet.

Pärast Kunstiinstituudi lõpetamist 1953. aastal algas noorel skulptoril viljakas loomeperiood. Lembit Tolli äratas tähelepanu olustikulise kallakuga skulptuuridega, tema «Lambapesijad» (1957) ning eriti «Noored» (1961) kuuluvad arvestatavamate tänapäevateemaliste skulptuuride hulka nõukogude eesti kunstis. Märkimisväärseks saavutuseks kujunesid pronksreljeefid Mart Pordi kavandi järgi 1960. aastal Maarjamäele püstitatud Jääretke obeliski sokli. Eestis pakub see õnnestunud näidet arhitekti ja skulptori koostööst. Siis aga hakkas Tolli aktiivsus langema ja ta teosed kadusid näitustelt. Tundub, et kunstnik pühendab peamist tähelepanu pedagoogilisele tegevusele Kunstiinstituudis, kus ta asus tööle kohe pärast kooli lõpetamist. Niisugune seletus oleks aga liiga lihtne ega pea vist paika.

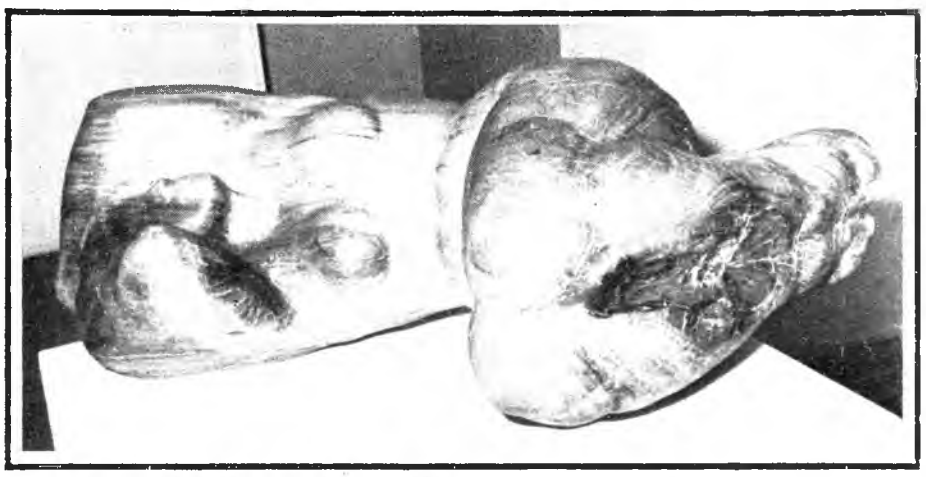

Lembit Tolli. «Eilsest homseni» (puu, 1977)

Lembit Tolli kuulub nende hulka, kelle küpsemine kunstnikuks langes ajaliselt kokku nende küllaltki otsustavate muutustega, mis toimusid nõukogude kunstis 60. aastate alguses ja puudutasid suuremal või vähemal määral kogu kunstnikkonda. Ühed läksid uuega aktiivselt kaasa, teised asusid äraootavale seisukohale. Kolmandad suhtusid uutesse ilmingutesse skeptiliselt ja nende tööd hakkasid näitustelt kaduma. Mitte sellepärast, et žüriidel oleks neile midagi ette heita olnud. Nad lihtsalt leidsid, et nende traditsioniline kunst ei sobi kokku laadiga, mis hakkas meie näituste üldpildis tooniandvaks muutuma. Sellesse viimasesse gruppi Lembit Tolli küll ei kuulu. Ta ei ole ka nende kunstnike hulgast, kes on võimelised kiiresti ja otsustavalt oma juba väljakujunenud laadi muutma. Pigem on ta muheda olemise ja rahuliku temperamendiga vaatleja, kes väga hästi mõistab oma kolleegide taotlusi, ei taha aga arengutempoga kaasa minna.

Kui nüüd tagasi tulla tema väljapaneku juurde, siis on näha, et L. Tolli töödesse on tulnud kohati uus kvaliteet, mis veel on nagu kujunemisjärgus, tulnud loomulikult ja orgaaniliselt. Hoopis orgaanilisemalt kui neil, kes kergemeelselt ja tormakalt ennast muutliku moe huvides reetnud. Seda tõendab näitusel esitatud suurepärane puust naisakt «Eilsest homsesse» (1977). See töö meenutab kuidagi kaudselt kuulsa mordva skulptori Erzia suurejoonelisi naisakte: niisama jõuline üldistus, plastilise vormi täiuslikkus, puidu õilis värv ja faktuur, julge kompositsioon. Looduslikud moodustised ja skulptori tahtel vormitud plastilised detailid sulavad kunstitervikuks «Tiivasirutuses» (1977). Samotist «Leinaja» (1974) liitub klassikalise kalmistuskulptuuri traditsiooniga: ilus voltiderütm, rasked, suursuguselt langevad traperiid süvendavad meeleolu. Kunstniku huu-

siooni hoone (praegu Tartu Kunstikool, 1938).

Sõjajärgsest ajast võib esile tuua koos arh. V. Kusminiga tehtud «Vanemuise» taastamisprojekti (1946), milles säilisid vana hoone struktuur ja mahud, suurelt osalt ka fassaadikäsitlus. 1950. aastal projekteeris ta Antsla kultuurimaja, mida on kordusprojektina kasutatud ka Jõhvis, Vastseliinas, Keilas ja mujalgi. Tegemist on hea plaanilahendusega, ent ajajärgu maitsenõuetele vastava formalistliku, klassitsistliku väliskujundusega. Tuli projekteerida ka mitmeid linnaplaneeringuid, rida haiglaid ja koolimaju (põhiliselt juurdeehitistena). Sageli on tulnud enda loodud hoonet laiendada (Tartu Raj. RSN TK administratiivhoone, N. Gogoli nim. Tartu Linna Keskraamatukogu jt.). Kogu senise elu jooksul on A. Matteus hooneid ning planeeringuid loonud uskumatult palju — 130 suuremat ning umbes 140 vähemtähtsat objekti —, ent paraku on vahel kannatanud kvaliteet. Juubilari tagasivaateline hinnang: arhitektil pole iial õigust kiirustada. Ta looming jääb aastakümneteks meie silma alla, jääb inimeste elu mõjustama. Jääb paljuski ka nende elu organiseerima. Arhitekt Arnold Matteuse arvates on arhitektuur tellija ja arhitekti ühislooming. Juhtub tellija hea olema ning võimalusedki soodsad, peaks arhitektil korda minema kuni 90 protsenti oma ideedest realiseerida. Ent vahel juhtub, et looming läheb pooleks. Eks see sõltu ka autori iseloomust. Tellija peab teadma, kuidas ta majas olema (elama, töötama) hakkab. Arhitektuur peab alati arvestama inimest, tema soove, ent arhitekt võib kogemustele toetudes tellija mõtet suunata. Kuid mitte iial dikteerida. Võib nõu anda, mitte käskida. Kõige hullem on usaldamatus. Siis sünnivad kipakad juurdeehitused, ümbertegemised. Siis, kui asi pole lõpuni arutatud, pole selgeks tehtud. Vorm peab sisuga kooskõlas olema, peab sisust, ka konstruktsioonist välja kasvama, olema võimalikult lihtne ja lakooniline. Arhitekt A. Matteus leiab, et otsimine on ilmtingimata vajalik, et on igati tervitatav noorte eksperimenteerimispüüd. Nõnda tulevadki kogemused. Ent ei tohi liiale minna. Ka ajaloost võib õppida. Ei tohi eksperimenteerida inimesega vastu tema tahtmist. A. Matteus näeb praegustes katsetustes mõningaid juugendlikke jooni, dekoratiivsust, ka formalismi. Selle nimel ei tohi sisu vägistada. Elu nõuded on küll muutunud, ent mitte nõnda radikaalselt, kui vahel projektidest välja lugeda võib. Inimene ei muutu üleöö. Arhitekt ei saa valetada. Udu langeb alla. Kardin tõuseb, paljastades lava. Arhitekt peab elavat arvestama, temasse peab olema programmeeritud aukartus elu ees. Alati on kõige tähtsam küsida: kuidas te selles majas elama hakkate? Nõnda arvab arhitekt Arnold Matteus.

NOOR KOLLEEG

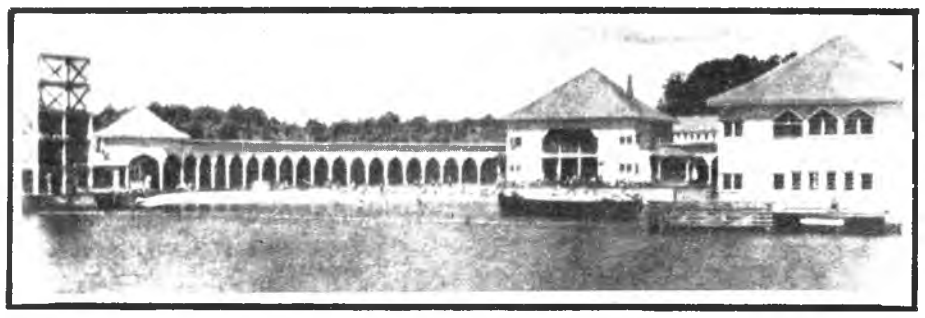

1

2

Tartu ujula (1928)

Tartu Tamme staadioni spordihoone (1935)

7

Kambja kirik

Tehnikumihoone Tartus

6

Tartu Salme tän. keskkool (1937—1938)

3

Praegune Tartu Kunstikool

Praegune NSV Liidu Riigipanga Tartu osakond (koos K. Burmaniga 1936)

5

4

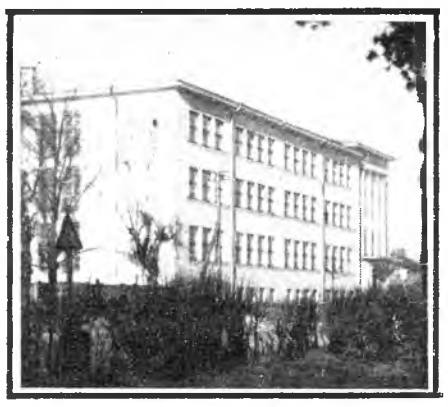

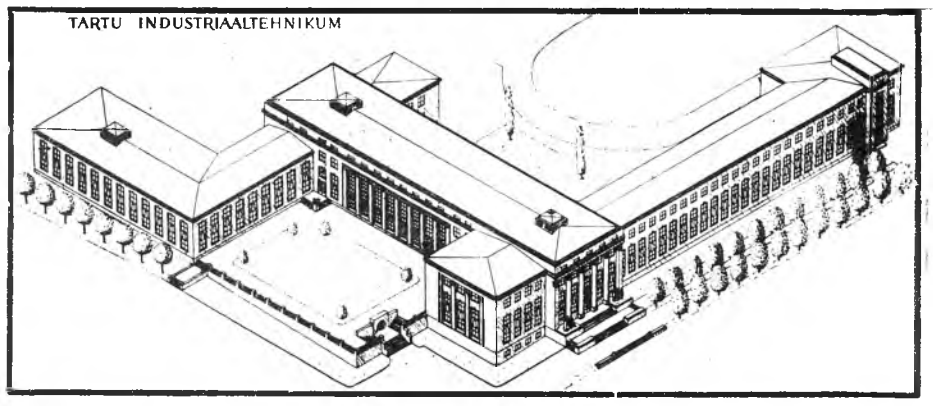

morimeel avaldub «Kuninga uues ülikonnas» (1977), tekib ilmekas kontrast natuurilähedaselt modelleeritud figuuri ja «paberliku» krooni vahel.

Ei saa aga väita, et L. Tollil oleks kõik võrdselt õnnestunud. Nähtavasti on loomingulisel produktiivsusel kvalitatiivne tähendus. Tekib paratamatult tunne, et kohati puudub kunstnikul julgus üldistada, ta jääb natuuris kinni, jälgib liiga täpselt modelli välist karakteersust. Seda on eriti tunda väikestes šamotist ja keraamilistes naisaktides. Need on iseenesest sümpaatsed tööd, vormid on ühendatud dekoratiivsesse tervikusse, vaataja ei suuda aga vabaneda tundest, et tema ees on korralik stuudio, ettevalmistav töö, mitte aga lõpetatud kunstiteos. Samuti näib, et skulptor on fikseerinud nagu vormi välispinna, pole aga suutnud täita seda mateeriaga, jõuda välja sisemise vormini. Ei tahaks nõustuda ka värviliste glasuuridega, need võiksid olla pehmema tooniga. Mõned kompositsioonid, sealhulgas «Mees ja naine» (puu, 1977), ei ole vabad maneerlikkusest, mis üldse meie dekoratiivskulptuuris häirima kipub. Väljavenitatud figuurid ei lähe nagu kokku Lembit Tolli terve, ausa suhtumisega natuurisse.

Tervikuna tõendab aga näitus, et Tolli on suutnud püsida heal kunstitasemel. Tahaksin soovitada, kui see talle midagi tähendab, rohkem julgust, rohkem eneseusaldust. 50 aastat tähistavad skulptorile küpse loomingu perioodi algust. Lembit Tollil on kõik eeldused lülituda jälle tugeva ja isikupärase skulptorina aktiivselt meie kunstiellu. Jääme ootama uusi töid!

LEO GENS

MULJEID ÜLELIIDULISELT KUNSTNIKE KONGRESSILT

ANDO KESKKÜLA,
Eesti NSV Kunstnike Liidu noortekomisjoni liige

Mind huvitas kõige enam noorteprobleem nõukogude kunstielus, probleem, millega sagedamini kokku olen puutunud. Juba 1973. aastal tegi NSVL Kunstnike Liidu juhatuse pleenum otsuse kasvatusliku ja loomingulise töö tugevdamisest noorte kunstnike ja kunstiteadlaste puhul, kes pole liidu liikmed. Otsustati luua noortekoondised, -sektsioonid, parandada noortekomisjonide tegevust. Juhatuse kaheksandal pleenumil aasta tagasi fikseeriti otsus «NSVL Kunstnike Liidu ülesanded NLKP Keskkomitee otsuse «Töötst loomingulise noorsooga» valgusel». Need otsused olid aluseks ka kongressisõnavõttudele. Mainiti, et nimetatud dokumentides väljendub pidev ja aina suurenev hoolitsus noorte eest, neis sisaldub avar programm edasiseks tööks, professionaalsete oskuste ning ühiskondliku aktiivsuse arenguks. Tähtsaks peeti sidemete tugevdamist Kommunistliku Noorsooühinguga, noortega tööstussfäärist, samuti tutvumist meie aja löökehituste BAM-i, KamAZ-i ja teistega. Meil Eestis on selliseid Pirita olümpiakompleks, kuhu sõidavad noored kogu Nõukogude Liidust.

Kunstnike Liidu tööplaanis on rida noorteüritusi, neist tähtsamad vahest ÜLKNÜ 60. aastapäevale pühendatav üleliiduline näitus 1978. a., üleliiduline noorte kunstnike väljapanek 1980. aastal, noorte kaasahaaramine osavõtuks üleliidulistest näitustest «Mööda leninlikku teed» jt. Järjest suuremaid summasid määratakse noortele stipendiumideks ja loomingulisteks lähetusteks, püütakse parandada nende elu- ja tööolusid. Nenditi, et selles lõigus on veel palju teha. Järjest enam organiseeritakse nii noorte kunstnike kui ka kriitikute, samuti üliõpilaste konkursse, mille žüriidesse kuulub ka Kunstnike Liidu juhatuse liikmeid. Nõnda tutvub juhatus nende mõttemaailmaga, neid huvitavate probleemidega. Korraldatakse seminare, loengutsükleid, kohtumisi omaealistega sotsialismimaadest. Otsustati hakata välja andma ajakirja «Molodoi Hudožnik», mis veelgi ergutab loomisindu, tahet süveneda meie paljutahulisse ellu. Noori (alla 35 aasta) on NSVL Kunstnike Liidus 1240, küllalt väike protsent. Lisaks neile 3334-liikmeline noorte autorite koondis, kus tehakse samuti suurt tööd osavõtjate aktiivsuse kasvatamisel. Võimsaks jõudude ülevaatuseks kujunes üleliiduline näitus «Meie maa noorus» 1976. aastal, millel osales 1418 taidurit ning mis demonstreeris nende suutlikkust olla oma ajastu peegeldajad, näitas nende sidet kogu nõukogude rahva tööde ja tegemistega. 215 osavõtjat autasustati diplomite ja preemiatega, kuus kunstnikku pälvisid Leninliku Komsomoli preemia. Ka teistel näitustel, eriti meie vabariigis, on noored tähelepanu äratanud, sekkunud agaralt kunstiellu. Tõsi, olukorda komplitseerib ekspositsioonipinna vähesus. Samuti on terav ateljeede küsimus, mis oli ka kongressil päevakorras. Rõõmustas kongressil esiletoodud tendents asutuste ja ettevõtete huvi suurenemisest kunsti, ka keskkonna kujundamise ning disaini vastu. Seega ei jää kunstnike looming laoriiulitele ning fondidesse, vaid leiab koha rahva silme all, hakkab inimesi ümbritsema nende igapäevases keskkonnas.

Õhkkond kongressil oli pidulik. Sõnavõtte kuulati tähelepanelikult, mõnigi kord katkestati kõnelejat aplausiga

EESTI NOORKUNSTNIKE NÄITUS LENINGRADIS

Eesti NSV Kunstnike Liidu noortekoondise ettevõttel avatakse 19. detsembril Tallinna ja Tartu noorte keraamika- ja tekstiilikunstnike teoste näitus Leningradi Kunstnike Liidu helesinises saalis. Tekstiilikunstnikud Aino Jakobi, Mari Kaarma, Inna Pedanik, Saima Priks, Ülle Raadik ja Milvi Thalheim esitavad dekoratiivkangaid ja maalitud rätikuid, kokku kümmekond eksponaati. Merike Christensen, Mai Järmut, Irja Kändler, Rait Prääts, Haidi Ratas, Marget Tafel, Vive Talvik, Olga Toom panevad välja umbes 50 eset, nende seas dekoratiivseid komplekte ja kompositsioone, aiaskulptuuri, lauanõusid jm. Näitus jääb lahti detsembrikuu lõpuni.

OFELIA TUISK

SUBJEKTIIVSEID MÕTTEID EDASI HEIETADES

SAMAL TEEMAL:
Kuldar Sink. «Eestlased ja kirgiiside muusika». «Sirp ja Vasar» nr. 46 1977.

Peatun ainult artikli nendel lõikudel, mis mind vaidlema ärgitavad:

1. **««Rahvamuusika», on ta üldse olemas? Vastan sellele küsimusele täiesti eitavalt.»**

Nähtuste üle vaieldakse sageli sellepärast, et nende nimed-terminid ei ole selgeks vaieldud. Karta on, et pole teist ala, kus segaseid termineid leiduks rohkem kui muusikateaduses. Kuldar Sink lahendab küsimuse lihtsalt ja vaimukalt, põhimõttel — ega küll küllale liiga tee. Segase termini «professionaalne muusika» asendab ta veel segasemaga «euroopa muusika», mille tulemusel Euroopa rahvaste muusika enam euroopa muusika ei ole, ja professionaalset muusikat pole mujal maailmas olnudki, igatahes mitte muul kujul kui «euroopa muusikana» (huvitav, mida võidaks selle kohta öelda näiteks Indias?).

Skeem «rahvamuusika» — anonüümused — euroopa muusika välistab fakti, et rahvamuusika professionaalse tekkimisel ei kadunud, vaid eksisteeris ja arenes üha edasi nii anonüümuste kui ka «euroopa muusika» ajal ning et ta koguni tänapäevani on säilitanud rahvusliku omapära. Pealegi välistab see skeem teise fakti — Euroopa professionaalse muusika olemasolu enne keskaega vähemalt Vana-Kreekas ja -Roomas.

Ka rahvamuusika on anonüümuste loodud, ent seda peetakse nii endastmõistetavaks, et rahvaviisi noodistuse juurde ei märgita autoriks «Anonüümus». Kas mitte sellepärast, et rahvaviis ei jõua meieni ühe autori teosena, vaid ruumis ja ajas muutununa, see tähendab, et ta ei jää ühe autori loomevõimete tasandile?

Võiks jätkata Kuldar Singi eksperimenti terminitega ning asendada «professionaalne» «õpetatusega». Sellest aspektist paljastub väga oluline erinevus professionaalse (ja asjaarmastajaliku, mis on tegelikult poolõpetatud) ning rahvamuusika vahel. Viimane on võrreldav maapõuevaraga, esimesed tootega. Viimane valmib maapõues endas toimuvate protsesside tulemusena, töötlemine käib loodusseaduste toimel. Rahvamuusika on kõige puhtakujulisem m u u s i k a l i s e i n t u i t s i o o n i produkt. Professionaalne valmib kätteõpitud menetluse tulemusel, loomisprotsessi sekkub teooria, tehnika, mis ei sõltu ainult intuitsioonist, vaid teatavaid esteetilisi kriteeriume arvestavatest reeglitest. Kuidas need ka ei omandata (õppeasutuses, eraviisil, olemasolevast professionaalsest muusikast), neid ei dikteeri heliloojale vahetu intuitsioon. Sellepärast ongi professionaalset muusikat alati varitsenud konservatismitont, sest teooria, millel rajaneb õppesüsteem, ei suuda uueneda nii kiiresti kui looming. Praegu me elame (ja mitte ainult Eestis) just seesuguses situatsioonis, milles aegunud teooria õppeprotsessi kaudu pidurdab professionaalse muusika arengut, sest ta halvab intuitsiooni (ega teooriagi arene, kui temaga ei tegelda!). Konkreetselt ilmneb see faktis, et heliooja väljub konservatooriumist niisugusena, nagu oleks ta seal õppinud vähemalt 60—70 aastat tagasi. Teatav akadeemiline kallak on õppeasutustele alati ja paratamatult iseloomulik olnud, kuid nii drastilisel kujul nagu praegu ei ole see varem küll avaldunud. Ja selles mõttes on Eestis märgatav ilmne tagasiminek seitsmekümnendail aastail. Kui viiekümnendailkuuekümnendail oleks olukord olnud samasugune, siis poleks meil nendel aastatel lõpetanute loomingut sellisel kujul, nagu ta on. Meenutagem, et Pärdi I sümfoonia ja «Perpetuum mobile» on õpilastööd. Mis on põhjuseks, et konservatooriumis õppiv noor heliooja ei saa ei oma initsiatiivil ega õppejõudude õhutusel praktilisi kogemusi nüüdismuusika eri stiilivaldkondades, seda peaksid teadma asjaosalised. Nagu õppekäigus omandatakse isegi range stiili polüfoonia tehnika, nii peaks üliõpilane praktiliselt läbi tegema treeningu ka tänapäevases kompositsioonitehnikas. Mida ta omandatust oma loomingus kasutama hakkab, seda ta otsustab ise. Loomulikult peaks kogu meie kaasaegse kompositsioonitehnika valdamine olema esmajoones kohustuslik kompositsiooniõpetajatele. On kujuteldamatu, et arhitekt saaks õppeasutuses teadmisi ehitustehnikast ainult XX sajandile eelnenud perioodist, muusikas on aga olukord just säärane. Mis küll juhtuks meie põllumajandusega, kui EPA tudengid õpingute möödumisel teaksid ainult seda, kuidas hariti põldu sada aastat tagasi ja varem?

Ent see on ainult küsimuse üks külg. Teine: missuguses ulatuses saab noor heliooja praegu konservatooriumis kuulmis- ja loomiskogemusi rahvamuusika valdkonnast? Kas pole see imelik, et heliloojad, kes kõige põhjalikumalt on oma loomingus praktiliselt omandanud nüüdisaegse või rahvaloomingulise kompositsioonitehnika, konservatooriumi õppejõudude hulka ei kuulu? Mõtlen Arvo Pärti, Kuldar Sinki ja Veljo Tormist. Isegi kui neil pole soovi pedagoogiliseks tööks, peaks ometi nende teadmisi ja kogemusi kasutatama kas või tunnitasu alusel.

Rahvamuusika sissemurd professionaalsesse on ajaloo vältel korduvalt mõtestunud intuitsiooni võiduks teooria üle või vähemalt inertseks juurdunu intuitiivseks korrigeeringuks. Selle tulemusel kujutab Euroopa (tegelikult peaaegu kogu maailma) professionaalne muusika praegu endast «euroopa muusikat» erinevate rahvuste moodi ning järelikult ei saa «euroopa muusikat eesti moodi» vähemalt mitte pidada erandiks. Selle küsimuse juurde tuleme allpool tagasi.

2. **«Ja mis kõige tähtsam: laul pidi i n t e n s i i v i s t a m a t ö ö d, kas helide tekitamine polegi looduse poolt määratud viis(e) elada intensiivses vormis?»**

See on sügav ja ilus mõte, kuid ainult tingimusel, et pidada võimalikuks põhjuse ja tulemuse ümberasetumist mõtteruumis. Looduses on «helide tekitamised» (kas me neid kuuleme või mitte) intensiivse eluprotsessi tulemus, mitte ajend. Ja ma ei julgeks arvata, et tööpingi või mikroskoobi taga elatakse vähem intensiivses vormis kui pärast tööd, puhkuse ajal, helisid tekitades. Kõige universaalsemaks viisiks elada intensiivses vormis on vist loomine. Mõtlen selle all kõike, kus loomistarve, loov suhtumine ja loomisvõime end inimese elutegevuses ilmutada saavad.

Laul ja muusika üldse, Eestimaal näiteks torupillimäng (mida töötegijad k u u l a s i d), ei saatnud ainult tööd ja ka töösaatjana ei olnud see ainult tegevuse intensiivistamise ja kollektiviseerimise vahendiks. Piits (ka jutumärkides) ja piitsahirm käsikäes saavutavad seda ka, drillitud (mitte tingimata muusika saatel) rivi astub ühte sammu ka ilma muusikata. Eesti rahvamuusikud nimetasid viisi «mõnuks» ning nad «veeretasid viisi» (rahva loodud täpne termin runoviisi olemuse tabamiseks). Muusika saatel muutus iga tegevus nähtavasti meeldivamaks, pakkus suuremat mõnu ning, teistpidi, muusikas leidis väljenduse see mõnu, mida tegevus pakkus. Paljudest vanematest runoviisidest on see mõnutunne, rõõm, nauding hästi laabuvast tööst või muust tegevusest küll kuulda ning see (vägagi sõltudes ettekandest) peaks elutunnetuse aspektist neid laule lähendama meie kaasajale. Kuid miks nende esitamisel kiputakse retušeerima rütmi aktsentuatsiooniloogika erksust, mängu, seda runolaulu vitamiini, ning pigem rõhutama teist külge, regulaarsust, mis ilma esimeseta moondub monotoonsuseks? (Tõtt öelda, vaid «Leegajuse» esitusviisis pole ma seda joont märganud.)

See, et igasugused sundijad on ka muusikat püüdnud «piitsaks» muuta, on vist teisejärguline, analoogiline muusika rakendamisele lehma piimaanni paisutamiseks. Sellepärast arvan, et tsitaadi teise poole mõte võiks olla ka vastupidine: peale kõige muu väljendub ja jäädvustub helide tekitamises nii üksikisiku kui ka ühiskonna eluprotsesside intensiivsuse tasand. Ja et kaugeltki mitte kõik heliloojad ei ela ühiskonna eluprotsesside intensiivsuse tasandil, vaid kas jäävad sellest maha või (üliharva) jõuavad ette, siis siit tuleneb üks nõudmise ja pakkumise konflikti võimalusi.

3. **«Seesugusest vormist lähtudes on euroopa muusika võõrandunud kultuur, muusika on kaotanud elava sideme töö ja rahvaga.»**

See seisukoht on väga lähedane omaaegse RAPM-i positsioonile professionaalse kultuurimineviku suhtes. Meenutagem kõigepealt, et ka rahvamuusikas on žanre, mis ei ole tekkinud tööalases tegevuses. Või kollektiivses musitseerimises või isegi suhtlemises muusika vahendusel. Siia kuulub suur osa koduolmelaule, eepilisi, lüürilisi, pastoraalseid žanre, muusikat, mida just nimelt lõbu pärast loodi või luuakse. Ja ka rahva musitseerimispraktikas on situatsioone, milles muusik (rahvalaulik) esineb kuulajatele (publikule). Kõikides nendes situatsioonides saab professionaalne muusika rahvamuusikat ka asendada olenevalt sellest, mil määral ta vastab rahva musitseerimisoskuste ja -võimete tasemele.

Missugune mõte võiks siis olla sõnal «võõrandumine» seoses muusikaga? Kas ei peaks siiski arvestama esmajoones ideoloogilist, elutunnetuslikku ja esteetilist aspekti?

Gregoriuse koraal (olles ise tuletis rahvamuusikast, kuid mitte euroopa omast) oli «võõrandunud» muusikaliik. Võõrandumise olemus oli esmajoones ideoloogiline ja elutunnetuslik, kusjuures muusika oli saanud ka võõra (tundmatu) ühiskondliku funktsiooni, mida tal rahvamuusikana ei ole kunagi olnud: muusika kui ideoloogilise mõjutamise vahend, muusika «risti ja mõõga» rollis («laula, laula, pappi»!). Rahvamuusika on küll rahva elutunnetuse ja -mõistmise v ä l j e n d a j a, mitte tahtliku, sihikindla, kas või vägivaldse ideoloogilise ja esteetilise mõjutamise vahend. (Küll oli ta loodusjõudude ja jumalate mõjutamise vahend — kujutluse kohaselt!) Rahval ei ole minevikus kunagi olnud võimu ja nii ei ole ta ka kunagi loonud muusikat kui võimu tööriista. Sellepärast on rahvamuusika demokraatlikku ja ilmalikku laadi (loodusvendlust arvestava) elutunnetuse ilmutaja ja allikas. Siit ka see eriline roll, mis on omistatud seostele rahvamuusikaga ning rahvamuusika viljelemisele ja arendamisele esimeses riigis, kus võimul on rahva huvide kaitsjad, — Nõukogude Liidus.

Haydn kirjutas 30 aastat sümfooniaid vürst Esterhazy mõnuks. Ta pidi arvestama tellija maitset ning tema esteetiliste arusaamade nivood. Selles osas oli väga olulisi erinevusi kultuse- ja õukonnamuusika tellijate vahel. Kui esimene asetas rõhu ideoloogilise mõjutamise funktsioonile, siis teine — esinduslikkusele ja meelelahutusele. Esterhazy maitse ja esteetilised arusaamad ei välistanud rahvamuusikat. Nii sai koka ja vankrimeistri poeg Joseph Haydn kirjutada sümfooniaid, mis olid nii tihedalt seotud rahvamuusikaga, et neid oleks võinud pidada kuuluvaks selle uude žanrivaldkonda.

Muusika võõrandumisprobleemi saab käsitleda põhjalikumalt ainult ulatuslikus kirjutises. Toodud näited peaks olema piisavad, rõhutamaks diferentseeriva lähenemise ning selgema aspekti vajadust.

4. **«Euroopa muusika mõistesse e i p a i g u t a m a üldse poppi, džässi, mida võiks kvalifitseerida jällegi anonüümsusesse kaduva uue rahvamuusikana.»**

See seisukoht on ju krigisevas vastuolus eelnevalt tsiteerituga, sest ka siin nimetatud muusikaliigid ei ole seotud rahva tööga, enamasti on need loodud lõbu pärast, nii et tsiteeritu autori vaatevinklist ei saa need olla vähemal määral võõrandunud kui «euroopa muusika». Tunnustena, millele poolest nimetatud olmemuusika liigid erinevad rahvamuusikast, võiks osutada esiteks seda, et rahvamuusika pole kunagi olnud teenimisvahend, järelikult pole selle loojad pidanud arvestama rahva elu- ja ilutunnetusest erinevaid nõudeid ja vajadusi. Teiseks, rahvamuusikal pole kunagi olnud moejoont ega vastavaid kriteeriume, pop- ja džässmuusikas on mitmeti määrav moodne rütmisiluett. Kolmandaks, rahvamuusika on oma olemuselt kollektiivne looming, individuaalsuse rõhutamine (osutatud olmežanridele vägagi iseloomulik joon) kuulub professionaalse muusika valdkonda. Neljandaks, isegi kui asjaarmastajaid samastada rahvamuusikutega, siis kõne all oleva olmemuusika loojad on ju vägagi sageli ka professionaalse haridusega muusikud. See muusika ei ole «maapõuevara». Isegi kui ta on seda mõne žanri tekkeperioodil, siis käib ta hiljem läbi mitmesuguste «tehniliste menetluste» ning jõuab sünnitada liike ja tasandeid, mis on rahva elutunnetusest võõrandunud. Mis puutub sellesse, et nendel muusikaliikidel on lai tarbijaskond, siis luteri koraalide ja saksa XIX sajandi «šlaagrite» (*liedertafel*'like laulude) tarbijaskond oli veel suurem. Nii et — see oli siis eesti rahvamuusika?

(Järgneb)

50 AASTAT VÕRU MEESKOORI

Novembri lõpupäevil möödus viiskümmend aastat Võru meeskoori loomisest. Esialgsest 21-liikmelisest lauluhuviliste rühmast on nende aastatega kujunenud ligi 100-liikmeline võimekas kollektiiv. Juhatanud on teda Karl Pütsep (10 aastat) ja Paul Elken (30 aastat), praegu tegutseb dirigendina Heino Pehk, abidirigent on Aku Tamra.

1976. a. anti kollektiivile rahvakoori aunimetus. Eesti esimese laulupeo 100. aastapäeva pidustuste võistulaulmisel 1969. a. saadi II koht, raadiofestivalil 1973—1975 aga ekskursioonituusik mööda Nõukogude Liitu. I üleliidulise taidlusfestivali ülevaatusel 1977. a. veebruaris Tallinnas autasustati Võru meeskoori esimese järgu diplomiga. Repertuaaris on üle neljasaja laulu, ooperikoore ja kantaate.

Tegutseb ka naiskvartett «Sõsar» ja 1973. a. peale poistekoor, meeskoori tulevik.

Juubeliaastapäeva pidulik kontsert on 17. detsembril kl. 19 Võru kultuurimajas «Kannel».

HARALD LEES

RAHVAMUUSIKA-KONTSERDID

13.—18. detsembrini on Moskvas järjekordne üleliiduline rahvamuusikaüritus — lõppeva aasta ekspeditsioonide aruandesessioon, mille organiseerib NSVL Heliloojate Liidu folkloorikomisjon. 14. detsembril toimus Üleliidulises Heliloojate Majas folkloorikontsert, kus esinesid ekspeditsioonidel väljaselgitatud huvitavamad rahvamuusikud.

Meie vabariigi muusikafolkloristid võtsid suvel osa mitmest kogumismatkast: käidi Tjumeni ja Murmanski oblastis ning Krasnojarski krais. Ka nendest paikadest on Moskvasse kutsutud rahvalaulikuid, kes enne koju pöördumist külastavad veel Tartut ja Tallinna.

Rahvamuusikahuvilistel on võimalus kuulata mansi, selkupi, keti ja saami (lapi) rahvalaule **Tartus esmaspäeval 19. detsembril** kell 16 Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riiklikus Kirjandusmuuseumis, Vanemuise tn. 42 ja **Tallinnas kolmapäeval, 21. detsembril** kell 19 Heliloojate Majas, A. Lauteri tn. 7.

JAAN SARV

R. ŠTŠEDRINI 24 PRELÜÜDI JA FUUGAT

21. detsembril kell 19 on võimalus Ajaloomuuseumis kuulata Rodion Štšedrini klaveritsüklit «24 prelüüdi ja fuugat» (1964—1970). Teadaolevail andmeil on seda tervikuna mänginud vaid autor ise. Tallinnas kõlab tsükkel kollektiivses ettekandes, konservatooriumi õppejõu, üleliidulise konkursi laureaadi Ada Kuuseoksa ning tema endiste ja praeguste õpilaste esituses. Osalejad: Irena Baltušis, Meeri Fink, Natalia Mazina, Katrin Jürme-Paat, Anne Sarrap, Margus Kappel ja Toivo Peäske.

R. Štšedrin on polüfooniameister. Eeskujuks suur Bach, ei stiliseeri ta teda ometi. Heliooja klaverifaktuuril on oma individuaalne pale, mis seostub tõeliselt tänapäevase, novaatorliku suhtumisega. Huvitavalt raamivad mainitud tsüklit sama prelüüd ja fuuga, nii et teose viimane osutub pea peale pööratud esimeseks. Uudne on prelüüdi ja fuugat näha-kuulda (rohkem näha) mängitavat vasaku käega (g-moll). Hea möödutundega kasutab Štšedrin rahvamuusika elemente.

SÜMFOONIAKONTSERT UUSTEOSTEGA

Pole just sagedane, et ühel sümfoonilisel õhtul tuleb avalikule esilettekandele kaks eesti heliloojate uut teost. Niisugune sündmus leidis aset 17. novembril «Estonia» kontserdisaalis, mil kõlas kaks Suure Oktoobri juubelile pühendatud oopust, Eino Tambergi pidulik poeem «Oktoobrifanfaarid» ja Eugen Kapi Manivald Kesamaa sõnadele loodud 14-osaline oratoorium «Ernst Thälmann». Ettekandjaiks olid Riiklik Sümfooniaorkester, Televisiooni ja Raadio segakoor ning lastekoor «Ellerhein» R. Matsovi juhatusel, solistid U. Tauts, L. Mustasaar, K. Konrad, K. Räästas. Küll varem meie televisiooniprogrammides esinenud, debüteeris kontserdipubliku ees pianist Aleksandra Juozapėnaite-Eesmaa, mängides Mozarti Klaverikontserdi nr. 26 D-duur KV 537. Järgnevalt mõned muljed õhtult.

JAAN RÄÄTS:

Eugen Kapp on erakordne suurvormimeister. Tema muusikalistel kujunditel on võimsust ja laia haaret, samas sügavust, mis on kõik väga tarvilikud niisuguse olulise teema käsitlemisel. Oratoorium oli kahtlemata tõeline muusikaline elamus kõigile saalis viibinutele, mida kinnitas ka kauakestev aplaus.

Imetlust äratab Eugen Kapi suur loominguline energia, sest lisaks kõnesolevale ulatuslikule teosele ning äsja Nõukogude Eesti preemia väärinud ooperile «Rembrandt» on tal valminud viimastel aastatel rohkesti teoseid ka teistes žanrites.

Oratoorium «Ernst Thälmann» on väljapaistvamaid saavutusi meie heliloomingus. Kõrgelt tuleb hinnata ka koori ja orkestrit, kes suutsid E. Kapi muusika väärtused ilmekalt kuulajateni tuua.

Meeldiva mulje jätsid E. Tambergi «Oktoobrifanfaarid», milles on pidulikkust, sära ja muusikalist veenvust.

HEINO JÜRISALU:

Suurt huvi pakkus tutvumine E. Tambergi uue teosega. Võib-olla oli süü ka ettekandes, aga energilist lähenemist ja dramaatilisemat arengut eeldava pealkirja taga pakkus muusika küllalt palju rahulikkust ja vaatlevat. Selle rahu tõttu kujunes mulje vähem eredaks ja puhtorkestraalselt ei kõlanud mõnedki kohad nii reljeefselt, nagu oodanuks. Teos on mitmetelgi tähtpäevakontsertidel edukalt rakendatav avapalana.

Mozarti Klaverikontserdi esitamisel mängis orkester nagu arglikult, ettevaatlikkusega, teose lõpu poole mulje küll paranes. A. Juozapėnaite-Eesmaa on heade eelduste ja võimetega pianist: ettekandes oli väga ilusaid kõlaleide, ent veidi ka kiirustamist, mistõttu läks kaotsi noote passaažidest, klaver kõlas tuhmimalt, kui Mozarti muusika vajanuks. Ootaksime pianistilt kontserdisaalis huviga ka teiste autorite loomingut.

Eugen Kapi oratooriumist jäi väga hea üldmulje. Helilooja esineb järjekindlalt kaalukate teostega. Ka kõnesoleva teema on autor õnnestunult lahendanud, helikeel on «kapilik» ja seejuures üldarusaadav, kõiki tehnilisi vahendeid oli kasutatud meisterlikult. Teose süžeelises liinis oleks oodanud mõneti rõhutatumat filosoofilist üldistust teksti puhul, sest praegu jäid oratooriumi (rohkem kirjeldavad kui lahtimõtestavad) osad üksikuteks kronoloogilisteks episoodideks Thälmanni elukäigust. Tundub, et nüüd osutus filosoofilise mõtte kandjaks muusika (orkestriepisoodid jm.).

Suure töö olid teinud koor ja orkester. Ent probleemiks jäi koori diktsioon. Saali kandus vaid üksikuid repliike, mis samas ei tutvustanud teksti poeetilisi väärtusi kõige veenvamalt.

Meeldiva üllatuse valmistas lastekoori rakendamine, nende häälekujundus kandus palju selgemini ja ilmekamalt kuulajateni kui orkestri taga asunud segakoori oma. «Ellerhein» oli autori tore ja mõjuv kõlaline leid, mis sobis hästi ka suurteost kogu esituskoosseisuga lõpetama.

REIN RANNAPI KLAVERIÕHTU

16. novembril mängis Rein Rannap «Estonia» kontserdisaalis järgmise kava:

I osas D. Scarlatti — kaks sonaati I C-duur K. 420, II C-duur K. 513; O. Messiaen — «L'alouette lulu» («Nõmmelõoke») tsüklist «Lindude kataloog»; D. Scarlatti kaks sonaati I d-moll K. 141, II f-moll K. 69; R. Rannap — «Kuulamisharjutused»; D. Scarlatti — kaks sonaati I D-duur K. 397, II C-duur K. 420; II osas F. Liszt — Sonaat h-moll.

Pärast kontserti jagasid oma muljeid mitme kunstiala esindajad.

LEPO SUMERA:

R. Rannap on neid väheseid pianiste, kes on ka ise helilooja, mis määrab ka tema suhtumise muusikasse. Kava ülesehituses oli tore mõte just Scarlattit kasutada refräänina, sealjuures raamida kontserdi esimene pool tema C-duur sonaadiga. Seesuguses kontekstis hakkad ka Scarlattit uut moodi kuulama, tema muusikas otsekui võimenduvad teatud momendid. «Kuulamisharjutustega» ei saavutanud ta oodatud efekti ka publiku passiivsuse tõttu. Kuulati viisakalt ära, ent puudus otsene saalipoolne reageering. Valitud võte «publikut intriigeerida», kui on teada «Estonia» kontserdisaalis valitsev akadeemiline õhkkond, oleks nõudnud «Kuulamisharjutuste» veelgi rohkemat läbimõtlemist. Ükskõnes n.-ö. ootamisvõttest jäi väheks.

IGOR KALINOVSKI:

Kontserdi esimeses osas tuleb hinnata esitaja mõtte originaalsust ühendada rondo vormis äärmiste epohhide ja stiilide muusikat. Ainus märkus, mis puutub seile mõtte teostusse, on see, et rohkem oleks võinud esile tuua Scarlatti kui klavessinisti stiilimapära.

Kui rääkida õhtu teisest poolest, siis, kõrvale jättes tehnilised ja tekstilised ebatäpsused, samuti kõlakvaliteedi, oleks tahtnud seda romantilise kunsti üht tippteost, muusikalis-filosoofilist šedöövrit kuulda terviklikumana, aga mitte bravuursena.

RENE EESPERE:

R. Rannap kui muusik ei mahu traditsioonilise «vana eestlase» tüübi alla. Ka oskus koostada ja siduda kava ühtseks ideeliseks tervikuks ei ole just traditsioonilise klaveriõhtu eredaim tunnus. Menueti kasutamine (kava esimeses pooles) intermeediumidena polnud mitte tühipaljas valmuvallatus, vaid tõepoolest hea leid, mis aitas sulatada puhtvormilised tsesuurid ning laskis tunda üksteisest sajanditekaugusel loodud muusika ühesugust mõjujõudu.

R. Rannapi autorsust kandvad «Kuulamisharjutused» võisid teenida kahte eesmärki. Kui lähtuda pealkirjast, siis ei pretendeeritudki sisusügavale teosele, iseenesest suudab aga kujund ruumis evida suurt maagilist jõudu, sest kui rääkitakse ikka ühest ja samast, siis (võib oletada) rääkitakse peamisest. Seega võisid need olla tõepoolest kuulamisharjutused: peab ju nii mõnigi harjuma uudsetundega. Järelikult on väheusutav, et nende funktsiooniks oli üksnes eestlast veidi nihelema panna. See oleks teadagi lootusetu ettevõtmine (me ei ole «Varssavi sügisel»).

Liszti mängida (eriti sonaati) tähendab kõigepealt «Lisztiks saada». Vaevalt meil keegi peale R. Rannapi selleks suuteline on. Nii mõnigi võis aga mõelda: saab vanemaks, teeb teisiti. Päris loogiliselt mõeldud, aga . . .

Lisaks kõigele muutis kogu õhtu mulle isiklikult meeldivaks seik, et R. Rannap oma mitmepalgelise publikuga suheldes ei pakkunud taas show-likku «igaühele midagi», vaid tõelise kunsti mõjujõudu uskudes andis paljudele midagi.

PAUL-EERIK RUMMO:

Püüan aru saada, millest tuleb Rein Rannapi tegevust jälgides tema taseme vaieldamatule rahvusvahelisusele vaatamata mingi isemoodi igapäevaselt tuttavlik tunne. Usutavasti sellest, kuidas ta igal hetkel ühendab vaba ja tagamõtteta musitseerimisega varjamatu, isegi rõhutatud rahvavalgustusliku joone: seob kontserdinumbrid nii, et neid oleks võimalikult hõlbus jälgida, teeb üleminekud puust ette, lisab omapoolseid kuulamisharjutusi . . . Midagi ülimalt eestilikku on selles pühitsetu kergelt liialdatud missioonitundes pühitsematute ees, selles, kuidas kunstnik võtab ette endale sõna otseses mõttes publikut kasvatada ega taha — ja võib-olla ei mõistagi — ennast täiesti lõdvaks lastes temast liiga kaugele minna, kuidas ta otsib enda ja publiku, enda ja teiste jaoks ühist suhtlemistasandit. Otsib võib-olla lihtsalt puhtinimlikku kontakti kõige selle muusika, selle professiooni kiuste, mis on ta endasse neelanud, kuid rudimendina alles jätnud ka mingid muud soovid, mingid teised vajadused, mis nüüd peavad rahulduse leidma ikka sellesama muusika ja sellega seostuvate võimaluste kaudu. Aga võib-olla polekski vaja juba etteplaneeritult poolele teele vastu tulla, poolel teel seistes teisi järele oodata? Võib-olla puhta muusika riigis, kui vaid oskame sinna sattuda, tunneksid mõlemad pooled end vabamalt?

RAEKONTSERDILT

SAMUEL SAULUS:

11. novembri õhtul raesaalis oli pearaskus Moskva flöödikunstniku, rahvusvaheliste konkursside laureaadi Aleksandr Kornejevi õlul. Tema partneriteks olid pianist Aleksandr Maikapar ning väga hästi esinenud meie tšellist Peeter Paemurru ja klarnetist Hannes Altrov (millegipärast puudus viimane üldse afišilt?). Kavas Händeli ja F. Benda sonaadid flöödile, klavessiinile ja tšellole (vastavalt a-moll ja c-moll), E.-Ph. Chedeville'i «Galantne sonaat» nr. 1, Beethoveni kuus varieeritud teemat op. 105 klaverile ja flöödile ning meie Ester Mäe «Dialoogid» flöödile, klarnetile ja tšellole.

A. Kornejev on suur virtuoos ja samas väga mitmekülgne muusik. Pikaaegse töö kõrval Üleliidulise Raadio ja Kesktelevisiooni Suure sümfooniaorkestri kontsertmeistrina on ta organiseerinud oma ansambli, mida ka heliplaatide vahenduse! tunneme, tegutsenud dirigendina ja solistina. Alles tänavu kevadel nautisime samas raesaalis tema õhtut Bachi sonaatidest, mis oli teostatud väga peene stiilitunnetusega. Seekord oli huvitav eelkõige tema repertuaar, milles rõõmustavalt kujunesid parimaks nii heliteosena kui ka interpretatsiooniliselt E. Mäe «Dialoogid». Tunnustatud kunstniku omapoolne tõlgitsus ja teose kavassevõtmine kõnelevad «Dialoogide» muusika kaalukatest väärtustest.

OFELIA TUISK:

Pean tunnistama, et sellel kontserdil ma avastasin klarneti, Hannes Altrovi ning Ester Mäe «Dialoogid», mida ma varem polnud kuulnud. Olin seni pidanud klarnetit peamiselt orkestri- ja ansamblipilliks, mis päris iseseisvalt eriti tugevaid kunstielamusi ei paku (küllap eelarvamusliku suhtumise tõttu pole ma neid sellelt pillilt otsinud). Seekordsel raekontserdil aga tõi «Dialooge» alustav pikk klarnetimonoloog lõppeks kogu õhtu oodatud ja seni tulemata jäänud ehtsa muusikaloomise hinguse. Ja, imelik küll, kui välja arvata klaveri toorevõitu sisseaste pärast tooni-, dünaamika-, tämbriqradatsioonilt uskumatult varjundirikast klarnetisoolot, siis mängisid kõik pillimehed «Dialoogides» äkki nõtkemalt, kontsentreeritumalt ja isegi musikaalsemalt.

Helilooja töö on kirjaniku ja kujutava kunstniku omaga võrreldes mõneti tänamatu. «Linaks» saab see interpreedi töös. Harva aga leidub interpreete, kes ei säästa vaeva selle «liha» (pillikõla) enda viimistlemisel kunstiliselt täiuslikuks. Altrovi esituses ei ole nauditav ainult muusikateos kui heliline mõtteavaldus ise, vaid ka interpretatsiooni omaette esteetiliseks väärtuseks lihvitud kõlakvaliteet.

Tuntud väljendit ümber sõnastades võiks interpreetide kohta öelda: «Lase kuulda oma pianissimot, ja ma ütlen sulle, kas sa oled kunstnik.» Ja kas pole see kummaline, et on õige rohkesti endast lugupidavaid interpreete, kellel tõelist pianissimot poleqi olemas. Ega ole siis ka musikaalset fortissimot.

ADA KUUSEOKSA KLAVERIÕHTULT

22. novembril esines «Estonia» kontserdisaalis Ada Kuuseoks. Kava: H. Rosenvald — Sonaat (1977), R. Eespere — 12 prelüüdi (1974), J. Rääts — Sonaat nr. 6 op. 57 (1976), W. A. Mozart — Fantaasia c-moll KV 396, 12 variatsiooni teemal «La belle Françoise» Es-duur KV 353, A. Skrjabin — Sonaat nr. 5 op. 53.

RAIMO KANGRO:

Ada Kuuseoksa klaveriõhtu kujunes mõnusaks elamuseks eelkõige neile muusikasõpradele, kelle maitseskaalale mahub ka selline kunstinähtus nagu e e s t i muusika. Sisaldas ju kava esimene pool kolme meie helilooja (J. Rääts, H. Rosenvald, R. Eespere) uuemat klaveriloomingut.

Interpreet, kes on võtnud endale äsjasündinud muusika vahendaja rolli, on tihti segasemas olukorras kui tema tsunftikaaslane, kes vahendab juba tuntut-teatut-läbiproovitut, sest tal puuduvad sellised kindlad tugipunktid nagu traditsioon, kogemus, koolkond, mis aitaksid teda teose tõlgendamisel. (Kas neist loetletud komponentidest ka alati kasu on, ei ole sugugi kindel). Udu hajutada aitavad siin interpreedi vaist, fantaasia ja kõlameel.

Esimesena kuulata pakutud teos — H. Rosenvaldi Sonaat — jättis A. Kuuseoksa esituses küllaltki sümpaatse mulje. H. Rosenvaldi sonaadi mitmekihilises ja keerulises faktuuris suutis A. Kuuseoks nii kindlalt ja täpselt orienteeruda, et teose helimüriaad tema mõtte ja käte läbi oli täiesti kuulatav ning põnevusega jälgitav. Nagu Rosenvaldi muudes teostes, nii valitseb ka kuuldud klaverisonaadis teatav raskepärane mõtteviis, sissepoole kinnine pinge, millest tingitud kujundid ning kompositsioonivahendid nõuavad äärmiselt täpset ja dramaturgiliselt peent tervikutaju. Sonaadi II ja III osas ei olnud see päris veenev.

EINO TAMBERGI TEOS VARSSAVIS

2. novembril kõlas Nõukogude heliloomingu kontserdil Varssavi Rahvafilharmoonia kammersaalis Eino Tambergi teos «Prelüüd ja metamorfoos». Esitasid Andrzej Kapica (viilul), Jan Jeżewski (metsasarv) ja Jerzy Witkowski (klaver). Ettekandel viibis ka autor.

R. Eespere 12 prelüüdi tekitas järelnägemuse impressionismist. Seda muljet soodustas ka pianist, lummates kuulajat oma kõla- ja värvimänguga. Ükskõik millise tsükli komponeerimisel peab helilooja valmis olema võrdlemisi haruldaseks ohuks: et terve tsükkel korraga ette mängitakse! Praeguses paigutuses mõjus osa prelüüde üksteisesse valguvana ja miski ei vihjanud ka sellele, et just nii on tahetud.

Kõige õnnestunumaks teoseks kava esimeses pooles tuleb lugeda J. Räätsa Klaverisonaati nr. 6 op. 57 (kuulsime esiettekandes), seda nii helilooja kui ka interpreedi poolelt.

VALDUR ROOTS:

Ilus, ühtlasel tasemel esitatud kava. Üks pool eesti uuemast muusikast oli kingitus heliloojate pleenumiks, Keskmise põlvkonna meistrite H. Rosenvaldi ja J. Räätsa sonaatide kõrval mõjusid ka R. Eespere prelüüdid suurepäraselt. Noor helilooja oskab kasutada klaveris leiduvaid tämbri-, faktuuri- ja motoorikavõimalusi üsna rikkalikult. A. Kuuseoks omalt poolt leidis iga prelüüdi kujundile iseloomuliku meeleolu.

Mozarti Fantaasias c-moll pakkus naudingut improvisatsioonilisus, ühendatud katkematu loogilise joonega, mida on muide raske saavutada. Lihtsa teema «La belle Françoise» arendus Mozarti variatsioonides oli väga reljeefne. Äärmiselt sugereerivalt mõjus Skrjabini sonaat. A. Kuuseoksa küps meisterlikkus pääses selles kavas maksvusele rohkem kui kunagi varem.

(Vt. «Sirp ja Vasar» nr-d 47—49)

Samal ajal selgitas Bobby «rahulikult ja arukalt» Davisele, et temal, Fischeril, pole esialgu mingit mõtet Islandi lennata, kuna aga Davisel endal tuleb viibimata sinna minna.

«Las ütlevad otse, ilma keerutamiseta, kas nad võtavad minu tingimused vastu või mitte. Esiteks. Arbiteriks peab olema maletaja, kes ise enam ei võistle, igal juhul mitte Lothar Schmid. Teiseks. Chester Foxiga tuleb alla kirjutada mulle soodsam leping. Kolmandaks. Sinna jõudmisel tahan kohe avansina saada võitjaosa auhinnafondist. Neljandaks. Nõuan 30-protsendilist mahaarvestust piletimüügist. Alles pärast seda kui kõik need nõudmised on rahuldatud, olen valmis uuesti mõtlema sõidu üle.»

Kõik pöördus endisse suletud ringi...

«No olgu, Bobby. Oletame, et lendan sinna ja kõiges kokku lepin. Sa tõotad, et tuled Reikjavikki ja hakkad seal malet mängima ilma uusi tingimusi esitamata?»

Bobby teritas jälle kõrvu.

«Enne lõpetame ühed asjad, siis arutame teisi.»

Davis läks põlema:

«Tead sa, olen juba tüdinud pimesikku mängimast. Mu sõit pole nali, pean olema kindel, et hiljem ei tule kõike otsast alustada...»

«Hästi.» Fischeri hääles oli teatavat enesepõlgust oma järeleandmise pärast. «Sõidan, aga ainult...» Ta hõõrus silmi, nagu meenutades midagi. «Ainult las Tony saadab mind sinna...»

Davis vaatas Saidy poole. Too noogutas nõustumise märgiks. «Hüva,» ütles Davis. «Ma sõidan.» Ja istus sealsamas «Loftleidir'i» bussi, mis viis ta lennuväljale.

Fischer otsustas ajutiselt peatuda Douglastonis, Saidy seeniori majas. Ta oli seal sageli paari päeva kaupa külas viibinud, sealt alati kahetsusega lahkunud. Mitte viimases järjekorras selle tõttu, et oli erakordselt kõrgel arvamusel Saidy ema kulinaariakunstist.

Hochsetteriga hüvasti jättes surus Bobby soojalt tolle kätt. «Tänan teid, mister Hochsetter. Olete hämmastavalt leidlik inimene,» lausus ta lugupidavalt.

Douglastonis revideeris Bobby kõigepealt külmkappi, kergendades selle sisu umbes viie kilogrammi võrra. Seejärel viis Saidy juunior ta ülakorrusele: «Vali, missugust tuba tahad. Ka teised on sinu käsutuses. Siin ei tülita sind keegi. Kohe toon sulle spetsiaalselt hoitud pesu, võid vanni võtta...»

Bobby noogutas. Ta näole ilmus kannatamatus, mis oli Saidyle hästi tuttav. See tähendas: külaline tahab võimalikult kiiresti üksi jääda, et mängida malet... iseendaga.

* * *

Malemaailm oli juba täielikult kaotanud lootuse näha seda matši, kui sündmused hakkasid soodsalt kulgema. Pühapäeval tegi Spasski kangelasliku katse olukorra päästmiseks, nõustudes ootama oma vastast teisipäevani. Hoogu saanud Paul Marshall otsustas taas «Fischeri asja» ajada. Isiklike sidemete abil astus ta kontakti Henry Kissingeriga ja palus riigisekretäri kasutada Fischeri suhtes oma veenmisoskust ja ilukõnet. («Zhou Enlaiga oli hoopis kergem läbirääkimisi pidada,» ütles Kissinger hiljem.) Muide, raske on väita, et see oleks osutunud küllaldaseks, kui mitte Inglise pankur ja malemetseen Jim Slater poleks kahekordistanud auhinnafondi, tõstes selle 250 000 dollarini. Võib-olla et peamist rolli ei mänginud niivõrd raha kuivõrd sõnad, millega lõppes Slateri läkitus: «Kukeke, tule nüüd areenile ja tõesta kõigile, et sa pole argpüks!»

Kui nii paljude poolt pisimate üksikasjadeni kirjeldatud Reikjaviki sündmused olid möödas, ütles Bobby kord mulle: «Muidugi tegutsesin ainult oma põhimõtete järgi, kuid ega see möll kahju teinud. Kas oleksid neetud ajalehed ilma selleta kümnendikkugi praegusest huvist üles näidanud?»

Ja Bobby pahvatas laginal naerma.

Bobby Manhattani maleklubis.

KOMMENTAAR

uudishimu rahuldamise nimel

VALTER HEUER

Tuleb kohe tunnistada: peale nende kärbitud katkete (avaldatud ühes turniiriibülletäänis) ei tea selle raamatu sisust rohkem ka kohalik malekommentaator. Aga mis lubatud, see lubatud. Läbi kahtluste üritan suud siiski lahti teha.

Kas tasus haput suppi uuesti üles soojendada?

Robert James Fischer pole viis aastat ja kolm kuud ainsatki võistluspartiid mänginud. Pasadena eremiidiks ristitu, on malemaailmale näiliselt koguni selja pööranud. Sealsamas paistab, et Fischeri vari elab maletajate keskel elavamana kui mõni värskelt küpsetatud suurmeister, kelle nimi hooaja vältel kümnes edetabelis esineb. Seda vähemalt kolmel põhjusel.

Esiteks juba sellepärast, et Fischerilt ikka veel õpitakse. Et tänu temale mängitakse praegu paremini kui enne teda. Niisugune on küll iga suure meistri osa olnud. Teiseks, mis ehk tähtsam: tänu temale on ka parem mängida. Vahest mäletate tiitlit, mille Fischerile andis Spasski, — maletajate ametiühinguliider. Soliidsete organisatsioonide kauased pingutused ei muutnud oluliselt midagi. Siis ilmus poisikesest põikpea, kes oma (s. t. ka kõigi maletajate) õigust taga nõudis. Teda naerdi välja. Ta murdis üksi müürist läbi. Olgu, uuristas sinna augu. Nüüd on hakatud Lääneski viisakamalt honoreerima Zweigi «muutumatult ahta ruumi erisuguseid meistreid». (Muide, äsja kurtis seesama Spasski, et meelakkumisest on asi veel kaugel.)

Kolmandaks, mis roostele kõige visamini vastu peab: inimlik uudishimu. Vist ainult selle uudishimu rahuldamise nimel maksis Darrachi loo katketele paar lehekülge kulutada.

Darrachi kommenteerimine? Prrr!

Alustagem tagumisest otsast. Kuidas ikkagi elab meie kadunud poeg?

Säärasele küsimusele ei osanud Ühendriikide võimsamaid massiteabevahendeid hiljuti vähegi ammendavalt vastata. Eraklik eluviis. Lävimine ülikitsa ringkonnaga. Ja kõik. Aegajalt on malerubriigid kümnetes keeltes tuksatanud: Fischer hakkab mängimal Jutud on käinud nelikturniirist Karpovi, kahe praegu Belgradis heitleva mehe ja tema enda vahel. Jutud on käinud otsestestki kahevõitlustest, kellegi Saksa FV metseeni kolmest miljonist dollarist... Ent alati on jutud jäänud juttudeks.

Ometi ei või tüdinult käega lüüa. Fakt, et Karpovi pärast võttis pakkupugenu ette kaks pikka reisi, Jaapanisse ja Hispaaniasse. Fakt, et ta on kohtunud tiitlipretendentide finaalmatšist osavõtjatega. Aga kõigi nende kohtumiste üksikasjad on esialgu saladuskatte all.

Jugoslaavia ajaleht «Borba» avaldas informatsiooni n.-ö. kõrvaltvaataja suust. Fischerit oli Pasadenas külastanud üks tema (väheseid) vanu tuttavaid, insener Bilušić. Insener räägib «Borba» korrespondendile, et ekstšempion olevat kõhnemaks muutunud. Bobby esitlenud külalisele oma naissekretäri, vahetalitajat tummkõnes laia maailmaga, ka tema sohvrit. Korteris olnud hulga malegarnituure. Bilušićil tekkinud mulje, et Bobby jälgib hoolikalt kõiki malesündmusi. Nii olevat ta läbi uurinud Leningradi rahvusvahelise turniiri partiid (teatavasti ei lähnud Karpovil seal kõige paremini). Tiitlipretendentide veerand- ja poolfinaalide puhul hüüatanud Fischer: «Liiga palju viike! Kuidas tahavad niisugused maletajad maailmameistriks saada!» Küll olevat ta väga kiitnud nii Karpovit kui ka momendil Jugoslaavia pealinnas heitlevaid mehi.

Bobby malefanatism hoogub ikka veel. Säärase vältega pole see insener üksi.

Aga 63 tühja kuud?

Rohkem kui aasta tagasi küsiti Gligorićilt, oletatavasti tulevaselt FIDE presidendilt, Fischeri kõige lähedasemalt inimeselt tippmaletajate seas:

«Kas toimub Karpovi ja Fischeri matš?»

«Minu arvamus on, et Fischer südames tahaks Karpoviga kohtuda. On isegi raske ette kujutada seda efekti, millega niisugune matš virgutaks male arengut. Kahju, kuid arvan, et FIDE ametlikest võistlustest Fischer osa ei võta.»

«Mitteametlikest?»

«Kui lõpeb raha, peab uusi sissetulekuallikaid hankima. Siis on ta sunnitud pöörduma tagasi male juurde, sest muud midagi ta teha ei oska. Ent Fischer elab üsna tagasihoidlikult, tal pole autotki. Selletõttu on raske öelda, millal Fischeri tagasitulek teoks saab.»

Nüüd on kuulda (küll ainult kuulda), et juhul kui Jugoslaavia suurmeister tõesti Rahvusvahelise Maleföderatsiooni presidendiks valitakse, kavatsevat teised ei tea, kas ta veel kunagi istub malelaua taha. Ei ole aidanud FIDE palved ega tema sõprade veenmised. Fischer võib olla juba kolmas Ameerika maletaja, kes oma karjääri ebatavalisel lõpetab. Enne teda katkes traagiliselt Paul Morphy ja Harry Nelson Pillsbury maletee.»

XIX sajandi kirkaim täht Morphy säras vaid poolteist aastat. Ailstanud kõik tolleaegsed Euroopa kuulsused, pakkus ta igale maletajale maailmas ette etturi ja käigu (vanasti olid sellised pakkumised moes). Kinnast keegi üles ei võtnud. Morphy elas veel veerand sajandit, aga tälesti ilma maleta. Suri skisofreenikuna. Geniaalne Pillsbury, kelle kohta Lasker ütles: «Teda nähes tuleb mulle külmavärin peale», ei elanud neljakümnenda eluaastanigi. Ka tema vaim tuhmus.

Sünged, liiga sünged analoogiad.

Nüüd siis Darrachist.

Tsiteerigem üht Kerese vähetuntud intervjuud (ilmus «Kehakultuuris» 1970. aastal, pärast NSV Liidu ja ülejäänud maailma koondise matši): «Mulle näib, et siin teevad ajakirjanikud sensatsioonihimulise publiku huvides sageli märgatavaid liialdusi, et Fischerit püütakse kujutada üpris teise inimesena, kui ta on tegelikult.»

Tsiteerigem üht Spasski üldiselt intervjuud (samuti juba kaugest 1970. aastast, pärast Siegeni maleolümpiat): «Fischer on muutunud veidi rahulikumaks, kuigi ta endiselt hirmsasti «tõmbleb». Eelistab üksindust. Kui teistega juttu ajab, tekib mulje, et tõrjub neid endast eemale nagu tüütuid kärbseid. Ilmselt on ta kokku puutunud paljude ebameeldivate inimestega. Usun, et Fischerile teevad suurt kahju tema lähikondlased, kes püüavad talle luua tavatuse oreoolt ja kasutavad teda omaenda huvides.»

Tsiteerigem Gligorići (juba pärast Darrachi «bestselleri» ilmumist):

«Millega seletada, et Fischer tiitli omandamise järel eemaldus malest?»

«Erinevalt teistest tänapäeva maletajatest ärritab Fischerit liiga palju sotsiaalne prestiiž. Kui ta sai tšempioniks, hakkas ta paaniliselt kartma ebaedu. Mul on selline mulje, et Ameerika suurmeister loeb end vastutavaks maleajaloo ees ja tahab anda ainult kõige kõrgema kvaliteediga toodangut. Tema haiglaselt tundlikule psüühikale mõjus ränga löögina Darrachi raamat «Fischer maailma vastu». Darrach oli vahepeal Fischeriga lähedastes suhetes, aga hiljem kasutas Bobby usaldusliikkust oma äri huvides. Raamat alandas ekstšempioni inimväärikust, esitas teda naerualusena. Juba teose pealkiri vastandab suureandelise maletaja kogu maailmale. Kui arvestada, et raamat sisaldab olulisi ebatäpsusi, võib ette kujutada, niisuguse reaktsiooni see Fischeris esile kutsus. Räägitakse, et ta olevat Darrachi kontusse andnud.»

Kas ei kisu tutvustatud killudki Gligorićiga ühinema? Darrach kirjeldab dramaatilisi (tragikoomilisi) seiku Reikjaviki matši eel, sündmusi, mille vahetu tunnistaja ta ise ei olnud. Jätame kõrvale üldise kirjeldusmaneeri (mõlgi malevesterni ja psühholoogilise oopuse segu). Pange tähele, missuguse lausa sadistliku mõnuga intellektuaalist kirjamees näritb oma endise sõbra kallal. Fischerit ei talu kassidki...!

Väliselt on puütud teda igati karikeerida. Mitte huumoriga, mitte ka peene irooniaga, vaid toore õelusega. Ja vaadake, kuidas Fischerile kleebitakse külge midagi sulilikku, tema kältumise «teist plaani». Kas võib lopustseenike, milles Bobby tunneb tagantjärele rõõmu, et tema keedetud puder ja kapsad talle kasu tõid, tema poolt paaniliselt vihatud «neetud ajalehed» seda matši suure kella külge riputama pani.

Kuulakem jälle Gligorići:

«Miks esitas Fischer alati erilisi rahalisi nõudmisi?»

«Fischerit ei huvita mitte just raha, vaid fakt, et teda tunnustatakse ja talle hiigelahonorare makstakse. Selles suhtes on ta tüüpiline ameeriklane. Aga ta loobus reklaamimast õlut, mida ta ei joo, pardlit, millega ta habet ei aja, kuigi võis hästi teenida. Teda ärritas, et poksijad, kes 45 minuti jooksul vehivad ringis rusikatega, saavad hoopis rohkem kui maletajad, kes mitmekuulistes kurnavates matšides kulutavad viimase tilgani oma vaimse ja füüsilise energia. «Ma saavutan,» rääkis Fischer, «et malest peetakse vähemalt niisama palju lugu kui poksist.»»

«Kas Fischer on hea inimene?»

«Fischer on aus inimene.»

NB! Pidage seda kohta eriti meeles.

Kuulakem ka Spasskit:

«Austan Fischerit. Kõik tema pingutused, vahel ka alateadlikud, on suunatud sellele, et maletaja tööst lugu peetaks, et seda hinnataks. Fischer on üsna tagasihoidlik, väga tõsine ja ausameeline maletöömees. Mulle on see peamine. Iseloomult on ta otsekohene ja uhke. Räägib seda, mida mõtleb. Niisugustel inimestel on nüüdisühiskonnas raske elada. Fischer on vist väga üksik. See on tema tragöödia.»

Kuulakem veel Kerestki:

«Fischer on iseloomult kuidagi tagasihoidlik, võib-olla avalikkuse suhtes isegi pelglik, sellest tingituna tekib tal pealetükkivate ajakirjanikega sageli konflikte. Mängulaua taga unustab ta aga kogu ümbruse, kontsentreerudes täielikult malelaual toimuvasse, ja siin on endale raske ette kujutada meeldivamat ja korrektsemat partnerit. Kolleegidesse suhtub Fischer sõbralikult ja heatahtlikult, jutukuselt aga just siima ei paista. Fischer võib, ilma seejuures midagi paha mõtlemata, jutuajamise poole sõna pealt katkestada ja lahkuda.»

Malelehe «64» ühes kõige värskemas numbris astus üles erukolonel Ed Edmondson, USA malejuhte, kes vist kõige rohkem aitas Fischeril enne tiitlimatši teel püsida (ei tea, mitu pöösasse pugemise katset ta selle aja vältel ära hoidis). Vahepeal olid Edmondsoni ja Nõukogude maleföderatsiooni suhted üsna keerulised, nüüd on ameeriklane tunnistanud Karpovi õigeks tšempioniks ja ehtsaks džentelmeniks. Niisiis, Edmondson selgitab, miks Fischer juba pärast 1966. aastat ei võta osa Ühendriikide meistrivõistlustest. (Tollal ta muidu ju mängis.) Ta nõudis, et turniiril mängiks üle 20 maletaja — juhuslike tulemuste vältimiseks. Talle nagu lubati ja ta andis nõusoleku. Siis ilmnes, et teda oli ikkagi petetud: osavõtjaid kogunes ainult 12. Bobby võitis kõik partiid, aga pööras USA tšempionaatidele ka jäädavalt selja. Edmondson arvab, et Fischerile oleks tulnud kohe tõtt rääkida, nüüd tundis ta end reedetuna ega unustanud seda iialgi. Eks ole, normaalse kodaniku seisukohalt naljakas? Mis seal kembelda, mis

seal ärbelda juhuse ümber. Fischer oleks kergelt võitnud ju igasuguse koosseisuga kodused meistrivõistlused.

Ent siin vist ongi võti. («Kas ta on hea inimene?» — «Ta on aus inimene.») Tõesti, hea (mis see küll täpselt tähendab?) pole Fischer põrmugi mitte, oma lastetoaga võib ta viisakalt kasvatatul juuksed püsti ajada (kuidas see oli, kui tema silmis hinnatud ja teda hindav Spasski pidi kuulma: «Lõuad!»), üldse kuulub ta isik musta fantaasia maile. Aga tegelinski (milles teda on samuti süüdistatud) pole ta absoluutselt mitte. Ei oska ette kujutada, kes võiks seda vähem olla. Kompromiss — nii on kasulik, nii peab! — ei kuulu üldse tema sõnavarasse, viib ta nähtavasti hüsteerikasse. (Kui ei aja habet pardliga, siis ei reklaami ka seda. Mis maksab soliidse nullide reaga tšekk!)

Malekaugele lugejale on eksmaailmameistrit pärast Reikjaviki matši meelde tuletatud peamiselt mingite nirude kohtuprotsesside kaudu. Kord oli see kinotegelane Chester Fox, aumees (Darrachi järgi kolmanda järgu kuju!), kes nõudis maleprimadonnalt kuuekohalises arvus väljenduvat kahjutasu. Kord oli see meie praegune autor Brad Darrach, kelle Fischer ise kohtusse kaebas ja loomulikult kaotas. Levisid irvitavad kuuldused: kaotaja keelduvat kohtukulusid kandmast ja nõnda võidavat teda ennast trellide taha pista. Alles kuu aega tagasi läbis ajalehti teade, et Bobby olevat peksnud kedagi naisreporterit, kes võttis endale õilsa missiooni vahendada endise malekuulsuse, nüüdse usumehe vaateid elule ja inimestele. Fischeri viha põhjuseks olnud magnetofon, millega tema jutt salaja lindistatud. Tegelikult seisnud seesinane riistapuu mehe nina all. Jäägu siis nii . . .

Igasuguste *storyteller*'ite puhul pole midagi eriti imestada. Nõndamoodi on see alati olnud. Bobby on pealegi ainult maletaja. Ja häda talle endale, kui ta ei tunne elu mängureegleid. Kummalisem on see, et mõnedki tema kolleegid on liimile läinud. (Kõik pole säärased nagu siin tsiteeritud Keres, Gligorić ja Spasski, kes peale maleoskuse oskavad ka mängukaaslasi respekteerida.) Sealjuures pole kõigil sugugi halbu kavatsusi olnud. Lõpetuseks toome ühe tillukese katke viimasest Bronsteini raamatust:

«Tali arvates (tema tähelepanekud on mitte ainult huvitavad, vaid ka õiged) oli Fischeri käitumise 1972. aasta matši ajal läbi mõelnud ja planeerinud kõrgema kvalifikatsiooniga psühholoog, kuigi see oli erakordselt riskantne. Pärast seda kui Fischer ei ilmunud teisele partiile, pidi Spasski «istuma ta mõtlema, missugune on siis matši tegelik seis». Selle episoodiga, teise partiiga, oli psühholoogiline surve viidud n.-ö. konditsiooni. Oli arvesse võetud Spasski karakteri iseärasusi: temal on raske mängida endale ebameeldiva vastasega. See kujutab teadlikku võtet partneri tasakaalust väljaviimiseks. Ameerika suurmeistri Fine'i meelest olid Fischeri käitumise aluseks nii enne matši, matši ajal kui ka pärast seda emotsionaalsed konfliktid iseenda ja malemaailmaga. Fine'i ideed pole aga eriti originaalsed, olles üksnes freudistlike kontseptsioonide jämedaks projektsiooniks . . .»

Ei tea, Freud või ilma selleta, kui lugeda Darrachi kirjeldust «maleajaloo kõige nõmedamast päevast», mis suurtes joontes peaks siiski õige olema (kattub paljude teiste kirjeldustega), ei suuda ka mikroskoobiga mingit rafineeritud plaani näha. Ennem tohuvabohu, koguni kabuhirmu.

Kuidas see ka ei ole, tuleviku suhtes on õigus vist Taimanovil. Ainult ärme pöörame tähelepanu igale vaidlusele: oli magnetofon või polnud seda mitte? Malemaailmas hakkab tõsisemaid asju toimuma. Ehk kuulsite juba: Karpov alustas ettevalmistust MM-matšiks.

Üleliiduline televisioonitöötajate seminar

Teisipäeval, 13. detsembril algas Tallinnas 18. detsembrini kestev üleliiduline televisiooniseminar, kus käsitletakse Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäevale pühendatud filme ja videosalvestusi. Ürituse korraldajad on NSVL Kinematografistide Liit, NSVL Ajakirjanike Liit, NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklik Televisiooni ja Raadio Komitee ja NSV Liidu Kultuuriministeeriumi Kunstiteaduse instituut. Seminari jooksul vaadatakse juubelipäeviks valminud huvitavamaid töid, kuulatakse teoreetikute ettekandeid ja vahetatakse mõtteid nähtu üle. Nimetagem siin esimesel päeval kuulatud A. Vartanovi arutlust «Nõukogude telefilmi osast sotsialistlikus kunstikultuuris», N. Zorkaja ülevaadet «Kirjandusklassikast nüüdisaja teleekraanil», V. Ordõnski käsitlust mitmeseerialisest telefilmist «Kannatuste rada». Kavas on ka mõttevahetus dokumentaaldraama kui žanri ning selle loomiskogemuste üle Eesti TV praktikas.

Seminar lõpeb pühapäeval.

NOORSOOTEATRI «NON-STOP»

Teatrist tuled tundega: aeg on üksjagu M. Z. Bordowiczi näidendist üle astunud.

Heast näidendist! Sest see on jutustus inimestest, «kes on jäänud ajaloo hammasrataste vahele». Sest see elustab ajastu ja põlvkondade tõde «erinevate inimloomuste konfliktis, nende kõige intiimsemates suhetes mineviku ja olevikuga». Sest see rajaneb tõestisündinud lool, mille autor on omandanud «üksikasjalikuks stuudiumiks patoloogia piirimail». Sest see peidab mänguvõimalusi, mis ulatuvad peenpsühholoogilistest hingepaljastustest suurte ideeplaanideni, realistlikust, ehtsast elukujutusest raevuka groteskini.

Jah, kõik on nii, nagu kirjutasid «Non-stopi» tõlkija A. Kurtna (kavaleht) ning Noorsooteatri etenduse esimene arvustaja L. Vellerand (NH, 9. 10. 1977). Ent ometi hoiab sind tunne, et hea näidend on hiljaks jäänud. Tabad saali ja lava kooshingamisi vaheldumisi hetkedega, mil see ühtekuuluvus katkeb (siin tajud seda eriti: laval on Noorsooteatri kaks markantsemat näitlejatari), ning mõtled: kuidas küll oleks see näidend valitsenud saali kaks aastakümmet tagasi! Või veidi enamgi. Kui ta siis olla võinuks. Ja olnuks.

Kuid kavaleht teatab tüki ilmumisaastaks 1968. Ajadistants on lisanud jutustusele kahest vanast naisest, kes 1945. a. jaanuaris virutasid ukse kinni «uue korra» ees, sügavust ja tahkuderikkust, kuid on kahandanud loo teravust, ärritavust. Võib-olla et Poola lava jaoks mitte, meil — siiski.

Aga «Non-stopi» etenduselt tood kaasa veel teisegi tunde, nimelt tunde Noorsooteatri taas teravnenud huvist üksikisiku, sügava psühholoogilise inimesekäsitluse vastu. Selle vastu, mille järele me paaris viimases hooajas igatsust tundsime . . . Jäi ka tunne: samas on teater «Non-stopiga» leidnud näidendi, mis passib ta praeguse põhiilmega. Püüdega modelleerida ühiskonna elu olulisi tahke. Seekord — rõhuasetusega ainulaadsel ja intiimsel.

Mida uut hakkab siit hargnema Noorsooteatri jaos, ei tea. (Ega teatrite kirjandusalatöötajate hooajaeelsed sõnavõtudki luba piiluda teatriaasta sügistalvisest poolest kaugemale.) . . . Kuid küllap midagi ikka. Vähemalt tõsises huvis inimhinge vastu veenis üks lavastajaid — Peeter Volkonski — küll. Autoritruu ainekäsitlusega. Siira tõeehtsusega, millega ta kunstnik Tõnu Virve abil ümbritses näitlejaid, luues neile võimalusi karakterite täisvereliseks la-

Lisl Lindau (Anielcia), Silvia Laidla (Antosia).

vaeluks. Omaenda «juuresolekuks» diskreetsusega. Kui võtta maha kaks korda helendama lööv veripunane südamete paar (ülemäära ilutsev-illustreeriv kujund selles karmis loos), siis on hetki, mille juures mõtled, et Volkonski on olnud ülidiskreetnegi. Et veel on tal jäänud rakendamata võimendeid, tõstmaks Bordowiczi näidendi omapärast ja tuiklevat toonust. Kas siis traagika ja koomika järsemas kontrastis, või julgemas groteskis. Või pateetika ja patoloogia teravamates piirjoontes. Kuid peamise — lavastusmõtte selguse — on P. Volkonski saavutanud. Tões inimeste ja aja keerukatest suhetest. Selle tõe ausas, ent sootukski mitte sirgjoonelises otsekohesuses.

«Non-stopiga» on teater leidnud näidendi Lisl Lindaule ja Silvia Laidlale, ehkki mulle näib: enam kui Lindau on saanud siin o m a rolli Laidla. Rolli, mis annab talle peaaegu maksimaalsed võimalused eneseavalduseks traagilise näitlejatarina. Antosia osa sisendusjõu ja plahvatuslike tõusuhetkedega. Anielcia osa lubab palju, palju annab ka Lindau, ometi tunnetad: roll ei ammenda näitlejatari teravajoonelist, kapriisset, kontrastideküllast natuuri.

Ja siiski, kui palju ehtlindaulikku teravust, värvi, mõistatuslikkust on selles Vanemas Vanas Naises! Paanilist peataolekut. Võimukat väljakutset. Märterluse hasarti. Fanaatilist innustumust. Väiklast kahtlustamist. Siirast heldimust. Groteskset raevu ja võidutsemist. Inimlikku kaastunnet ja vapustatust. Teesklust ja teesklematust.

Ent küsimusele, mida oli rohkem Lindau-Anielcia algatatud vandetõotuses, kas väljakutset ajaloole või soovi allutada endale noorem õde, saame vastuse alles lõpus. Midagi hakkame aimama juba siis, kui ta kõrvetav-vihkava pilguga paiskab Antosia ees akna valla («Vahi, nii palju kui süda lustib!»). Ei, see pole vandetõotuse murdmine, milles ta õde kahtlustab. Pigem kohutab teda kartus, et Antosia libiseb ta mõju alt, lakkab olemast kõiges kuuletuv teenija. Pigem tajub ta juba siis, et õe vandetruudus on tema omast sügavam. Ja see lisab vihkamisjõudu ta pilgule. Lõpustseenide Anielcial, sellel vanadusest ja näljast marasmi langenud naisel, pole enam muud pistmist viis aastat tagasi antud vandega peale mugava võimaluse «kõlavate» ideede abil õe üle valitseda. Olla «suur» vähemalt ühe inimese silmis.

S. Laidla kannatlik, mahasurutud ja alistuv Antosia on «Non-stopi» tõeliselt suurejooneline karakter. Ammendamatute jõuvarudega vastuhakuks. Vandetõotusega kõhklematult ühinev. Olgugi et ta ennast alahindab, ei reeda Antosia südames hetkekski neljakümne viienda jaanuaris antud vannet. Ei siis, kui avab Anielcia eest salaja akna; ei siis, kui uuesti astub üle koduläve tänavale: oli ju vaja ka elada. Sõnades, millega Antosia jutustab toimunust hiljem, kõlab endiselt ja murdumatu jõuga väljendatud uue elu eitus . . . Lõpuks avaneb köögiuks, et me näeksime Antosia pihtimuse varjatud partnerit. Ukse varju jäänud lauapoolte taga ei istu mitte kedagi!

Isiksuse mandumine või üksijäämine — niisugune on kahe, ajaloole kinda heitnud naise finaal. Vaadeldud sügava analüüsiva pilguga. Mängitud L. Lindau ja S. Laidla kunstile omaste läbitungivate psühholoogiliste ning traagiliste tõusuhetkedega.

EERO LAID

Ennitteme!

AIMI HIIR, raamatukogutöötaja 1926. aastast, kauaaegne TRÜ Teadusliku Raamatukogu direktor. Saab 17. detsembril 75-aastaseks.

HELDA REIMO, tarbekunstnik. Saab 16. detsembril 70-aastaseks.

LEMBIT TOLLI, skulptor, Saab 17. detsembril 50-aastaseks.

TELEKOMMENTAAR

Neljapäeval, 8. detsembril jõudis hilinemisega teleekraanile «Novembriõhtu» saade, mida juhtis probleeme tõstatav Hagi Sein. Saate moto oli «Armastame sind, kallis kodulinn, väga», teema, millest lauldi ja räägiti, meie pealinn. Selline, nagu ta on, ja selline, nagu ta võiks olla ja peaks olema meile enestele ja teistele. Probleemistik, mis saatejuhil pikemat aega südmel olnud sarjas «Kodulinn», temaatika seega tegijaile tuttav ja erutav ning eriti algupoolel hoogsalt, kaleidoskoopilises vormis vaataja ette toodud. Esinema olid kutsutud kõik Tallinna «pead» — linnapea, peaarhitekt, peagronoom jt. —, kes «peavad oma päid valutama linna käekäigu pärast». Vestlustes said selgeks mitmedki probleemid, vaatajaile tutvustati mõningaid lünki, ka mõtlematusi meie ehitus- ja restaureerimistegevuses. Saade oli tehtud kirega, südamevaluga, kõlama jäi mõte vajadusest ette näha, vaadata kaugemale, kui käed praegu ulatuvad. Linna korraldamine pole mitte ühe päeva töö, on veel aeg «varba peale astuda, mõnigi asi selgeks rääkida». Tõsi see ju on, et Tallinn iial valmis ei saa, ent mingi korrastatuse mulje peab ta varsti ometi jätma. Eks olümpiamängude aegu paista, kas saate sümbolist, tibust on saanud uhke, kirev kukk või kaagutaja kana. Tallinlased on alati olnud külalislahked, turistidelembesed, ent midagi peab ka meile endile jääma. Iga uks, mis vanalinnas lännavale avaneb, peaks varjama midagi inimlikku, midagi mööbujale pakkuma, midagi igapäevaselt vajalikku, mitte ainult suveniire ja motorrataste tagavaraosi. Suuresti on linna ees võlgu ehitajad, ka Vabariiklik Restaureerimisvalitsus. Linlaste entusiastlikust ühsikondlikust tööst üksi ei piisa. Käest on ära pargimajandus, murtakse puid, varastatakse lilli. Kodutunne peab inimestel laienema väljapoole oma korterit.

Et saade võimalikult suurt auditooriumi leiaks, vaheldusid intervjuud mitut laadi muusikapaladega. Siit saab alguse vahest ainus etteheide saatele — muusikalise osa eklektilisus, kohatine venitatus. Kui «Apelsin» oma sisuka esinemisega, osalt paroodiatena mõjuvate, osalt saadet kommenteerivate lauludega saate üldisesse pilti sulas, seal kohati domineerimagi jäi, siis pärast tema lahkumist lavalt kaotas asi hoo. Edaspidi esinesid isikupäratus steriilsuses ning tuntud headuses mitmed meie nimekad solistid. Kodumaine *soul*'ikuningas Tõnis Mägi tundis end ekraanil kohati päris kehvasti, eriti teise laulu ajal, kui sõnad meelest läksid ja ta kätega midagi peale ei osanud hakata. Ka oli tema inglise keel küsitav. Hoopis hullusti mõjusid imala saksa šlaagri saatel tantsiv kena külm, koolipoisilikult hoolas peotantsupaar ning duett Heidy Tamme—Nikolai Samohvalov aastaid vana, kehvast kabareeprogrammist pärit hispaaniakeelse lööklaulu ning igahalja pala uudistöötlusega. Sellesamaga oli veidi eespool vaimukamalt ja mitmeplaanilisemalt hakkama saanud «Apelsin». Els Himma repertuaar oli veidi parem, ent ta ise natuke ebalev. Rõõmustas Tiit Saluveeri ansambli küllalt professionaalne saatepartiide tase. Vilunult, veenvalt laulis Andres Ots. Mainitud solistide esinemine mõnes teises taustsüsteemis (näiteks «Reklaamiklubis») poleks erilisi vastuväiteid esile kutsunud. Ent selles hoogsas, intrigeerivas, probleeme tõstatavas saates «Apelsini» seatud tähiste taustal mõjusid need paraku võõrkehana. Samuti olid ehk liiga pikad ja monotoonsed korduvalt esitatud kiirtempos vahelõigud.

TELEFIIL

Eesti näidend Ukraina laval

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäevaks tõi Ukraina NSV Hmelnitski oblastikeskuse G. Petrovski nim. Draama- ja Muusikateater lavale Hans Luige näidendi «Homsed tähed». Lavastaja Vitali Karpenko, kujundaja Ljubov Minenko. Pildil stseen lavastusest: V. I. Lenin (Ukraina NSV teeneline kunstnik Ivan Žulkevski) ja Podvoiski (Vadim Pavlenko).

EESTI NSV RAAMATU-ÜHING

Lõpule on jõudmas aruande- ja valimiskonverentsid ühingu linna- ja rajooniosakondades. Rakvere osakonnas valiti esimeheks 3. keskkooli õppealajuhataja Endel Molotok, vastutavaks sekretäriks 1. keskkooli raamatukoguhoidja Marge Gorbunova, Võrus esimeheks Keskraamatukogu vanemraamatukoguhoidja Maie Pääsmäe, vastutavaks sekretäriks MEK-i spordimetoodik Heino Sikk, Viljandis esimeheks kultuuritöö kooli õpetaja Ants Salum, vastutavaks sekretäriks raamatukaupluse «Sõprus» raamatupidaja Elve Jürisson, Tartu rajoonis esimeheks EKP Tartu Rajonikomitee osakonnajuhataja Kalle Niinas, vastutavaks sekretäriks Keskraamatukogu metoodik Reet Nuust, Pärnus esimeheks linna rahvakontrollikomitee esimees Karl Relland, vastutavaks sekretäriks Mati Vaga.

*

Raamatuühingu Tartu eksliibriseklubi eestvõttel sai teoks eksliibrisehuviliste ülevabariigiline kokkutulek, mis algas Kaljo Põllu eksliibrisenäituse avamisega AÜN Tartu Kultuurihoones.

*

Jätkuvad A. H. Tammsaare 100. juubeliaastapäeva tähistavad kirjandusüritused. Jõgeva rajooni Tammsaarenädalal esinesid tema loomingut käsitlevate ettekannetega kirjandusteadlane Erik Teder Põltsamaal, Ilmar Sikemäe Puurmanis ja Mustvees. Jõgeva ja Põltsamaa raamatusõpradele esitasid «Ugala» näitlejad Eili Sild, Anu Vabamäe, Arvo Raimo ja peanäitejuht Heino Torga lavakompositsiooni Tammsaare teostest. Vene Draamateatri näitlejate Leonid Sevtsovi, Inna Antonova, Natalja Galkina, Herardo Kontrerase ja Vladimir Iontovi vahendusel said Tammsaare loomingust osa raamatusõbrad Sillamäel ja Kohtla-Järvel. Tallinna 32. keskkooli õpilaste ja nende õpetaja Sirje Raudsiku Tammsaare-programmi kuulasid ametiühinguraamatukogude ülevabariigilisest seminarist osavõtjad Tallinnas.

Raamatusõpradele on üle antud Eesti NSV Raamatuühingu tellimusel kombinaadis «Ars» tehtud Tammsaare juubeliseinaplaat. Valminud on Tammsaare-teemalised järjehoidjad ja eksliibris.

Suured fotoõpingud

Tallinna Fotoklubi korraldusel alustati Jaan Tombi nim. Kultuuripalee ruumides fotokursust, millest osavõtt on erakordselt rohke. Seni on registreeritud 126 osavõtjat, kes soovivad kas omandada või täiendada teadmisi must-valges fotograafias. Kursus algas 14. novembril ja kestab 18 nädalat. Õppustele pühendatakse 50 tundi, sellest on loenguid 35, laboratoorset tööd 10 ja võtteptaktikat 5 tundi.

Fotokursuse eesmärgiks on fotohuviliste kvalifikatsiooni tõstmine lootuses, et nende perest võib saada täiendust Tallinna Fotoklubisse. Kursusel õpitakse tundma fotomaterjale, optikaseadusi, negatiiv-positiivprotsessi, pildistamistehnikat, kompositsiooni jne., saadakse ülevaade perspektiivi suvalisest kujundamisest vahetusobjektiivide abil. Kursust peetakse igal esmaspäeval kahes eri rühmas, laboratoorne töö aga toimub graafiku alusel. Kursuslaste hulgas on neid, kelle praktika algab nullist ja ka neid, kes fotograafiaga on tegelnud juba 15 aastat. Kursuse õppejõuks on Tallinna Fotoklubi juhatuse aseesimees insener Kunnar Allikvee.

KALJULA TEDER

NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU IX KOOSSEISU VIII ISTUNGJÄRK

14. detsembril algas Kremli Suures Palees NSV Liidu Ülemnõukogu üheksanda koosseisu kaheksas istungjärk. Selle eel leidis aset NLKP Keskkomitee pleenum, kus pikema kõnega esines seltsimees L. I. Brežnev.

Pleenum kiitis põhiliselt heaks NSV Liidu majandusliku ja sotsiaalse arengu 1978. aasta riikliku plaani projekti ning NSV Liidu 1978. aasta riigieelarve projekti ja otsustas esitada need läbivaatamiseks NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgule.

Istungjärgu päevakorras on küsimused:

1. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi liikmete valimine.

2. NSV Liidu majandusliku ja sotsiaalse arengu 1978. aasta riiklik plaan.

3. NSV Liidu 1978. aasta riigieelarvest ja NSV Liidu 1976. aasta riigieelarve täitmisest.

4. NSV Liidu Ülemkohtu valimine.

5. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste kinnitamine.

Esimeses päevakorrapunktis võttis sõna NLKP Keskkomitee Poliitbüroo liige, NLKP Keskkomitee sekretär rahvasaadik M. A. SUSLOV.

NSV Liidu Ülemnõukogu otsustas ühel häälel valida NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi liikmeteks rahvasaadikud A. I. ŠIBAJEVI, B. N. PASTUHHOVI ja J. K. FJODOROVI

Ettekande «NSV Liidu majandusliku ja sotsiaalse arengu 1978. aasta riiklikust plaanist» pidas NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja, NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee esimees rahvasaadik N. K. BAIBAKOV.

Seejärel pidas ettekande «NSV Liidu 1978. aasta riigieelarvest ja NSV Liidu 1976. aasta riigieelarve täitmisest» NSV Liidu rahandusminister rahvasaadik V. F. GARBUZOV.

Sellega oli NSV Liidu Ülemnõukogu kodade esimene ühine istung lõppenud.

AUTASUSTAMISI

● Kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses pensioniikka jõudmisega autasustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi nimel Tööveterani medaliga paljusid pensionäre. Tartu Kunstikoolist said medali Olga Alla, Karl Kolk ja Harald Liblik; Tartu Lastemuusikakoolist Larissa Balašova, Vilma Ers ja Friida Krimm; RAT «Vanemuisest» Osvald Ilsjan, Aleksander Laan, Olev Lumi, Linda Michelson, Vaike Prank, Vanda Rootsi ja Helmi Valgepea; H. Heidemanni-nimelisest Trükikojast Tartus Raimund Aben ja Leonhard Saar.

● Kauaaegse viljaka töö ja aktiivse ühiskondliku tegevuse eest ning kuuekümnenda sünnipäeva puhul anti Eesti NSV MN Riikliku Kinematograafia Komitee filmitootmise peatoimetajale Rafail Beltšikovile Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri.

● Kauaaegse viljaka ideelise kasvatustöö eest autasustas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäeva puhul aukirjaga mitmeid poliitilise agitatsiooni aktiviste. Jõgeva rajoonist sai teiste seas aukirja Lillevere-nim. kolhoosi kultuuritöö organisaator Maimu Aasmaa.

● Kauaaegse viljaka koorilaulu propageerimise eest ja seoses Võru meeskoori 50. aastapäevaga pälvisid Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja rahvakollektiivi nimetusega Võru meeskoor, koori peadirigent, Eesti NSV teeneline kunstitegelane Heino Pehk, dirigent Ako Tamra ja juhatuse esimees Erich Kongo.

● Pikaajalise eduka loomingulise tegevuse eest rahvateatri näitlejana vääris J. Tombi nimelise Rahvateatri näitleja Kuulo Mõisnik Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja.

● Eesti NSV MN Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja pälvis kauaaegse kohusetruu töö eest ja kuuekümnenda sünnipäeva puhul trükikoja «Oktoober» lametrükkija Adu Tammsaar.

● Kauaaegse viljaka kutse- ja aktiivse ühiskonnatöö eest ning kaheksakümnenda sünnipäeva puhul sai «Kommunaalprojekti» Tartu osakonna vanemarhitekt Arnold Matteus Tartu linna partei- ja täitevkomitee aukirja.

● Kohusetruu töö eest ja seoses Suure Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäevaga sai Viljandi rajooni partei- ja täitevkomitee aukirja teiste hulgas täitevkomitee kultuuriosakonna juhataja Jüri Kurg.

Tallinn — Schwerin

Novembrikuu teisel poolel toimus Tallinnas filateelianäitus «Tallinn — Schwerin», esimene Eesti NSV ja Saksa DV Schwerini ringkonna filateeliaorganisatsioonide ühine ettevõtmine, mis korraldati Suure Oktoobri 60. aastapäeva auks.

Näitusel võis näha 200 aasta vanuste markideta kirjadega kõrvuti marke, mis on ilmunud viimastel nädalatel. Huvi äratasid eksponaadid «Lenin riigist ja revolutsioonist» (W. Blunk, Saksa DV), ««Kommunistliku partei manifest» ja ta pärijad» (P. Olschewski, Saksa DV), «Lenin kui kommunismi teerajaja (T. Kröll) ja ««Aurora» laskudest kuni sotsialistlike riikide ühenduseni» (T. Schwer), kaks viimast Saksa DV noorfilatelistide koostatud. Tallinna filatelistide eksponaatidest nimetaksin sel teemal A. Žuravlovi «Lehekülgi V. I. Lenini elust», noorfilatelist B. Bergelsoni «Igavesti elavat» ning väljaspool konkurssi esitatud A. Heinlo postkaardikogu «60 aastat Suurt Oktoobrit».

Kuldmedali koos Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ühingu eriauhinnaga sai külalistest H. Geistefeldt kogu «Mecklenburg—Strelitzi postiajaloost», milles oli kõik korralik: vormistus, teema töötlus ja eriti materjal. Suure osa eksponaadist moodustasid ümbrikud postmargieelsest ajast. Ülejäänud kuldmedalid läksid Eestisse — N. Mandrovskile («Semstvo post»), A. Lõhmusele («Fragment Eesti NSV postitemplitest») ja D. Slomkale (mitmest fragmendist koosnev kogu).

Hõbemedal anti H. Schüttile («Rahvaarmee sõjaväelised traditsioonid»), G. Theile («Nobeli kirjanduspreemia laureaadid»), V. Karmile («Soome postmargid»), F. Usinale («100 aastat Ülemaailmset Postiliitu») ja A. Saarlepale («Meri ja inimesed»).

Pronksmedaleid jagati välja arvukalt.

AKO PÄRLIST

Loomingumajades ja kontserdisaalides

KIRJANIKE MAJA

Esmaspäeval, 19. XII kl. 19 läti rahvakirjaniku **Andrejs Upitsi 100. sünni-aastapäeva pidulik tähistamine.** Paul Kuusbergi avasõna järel toob tervitusi Läti NSV Kirjanike Liidu esindaja. Juubelijutt Oskar Kuningalt. Autori loomingut esitavad näitlejad Ita Ever, Ivi Lepik ja Heino Mandri. Muusikalises osas Vardo Rumessen ja Laimdota Sprogis. Kutsed saadaval Kirjanike Liidus.

HELILOOJATE MAJA

Kolmap., 21. XII kl. 19 **esitavad põhja rahvaste laululoomingut lapi, mansi, keti ja selkupi rahvalaulikud;** reedel, 23. XII kl. 19 **koolinoorte muusikaklubi «Mida me teeme», kohtumisõhtu noorte heliloojate Raimo Kangro, Mati Kuulbergi, Aarne Männiku, Alo Põldmäe, Lepo Sumera ja Olav Ehalaga.** Nende loomingut esitavad J. Oun, K. Randalu, T. Kikken, J. Tamme nim. puhkpillikvintett, Eesti NSV Riikliku Sümfooniaorkestri keelpillikvartett.

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Reedel, 16. XII kl. 19.30 **Kontsert eesti heliloojate kammerloomingust.** Esinevad ansambel **«Synthesis» Aleksander Rjabovi juhatusel, Hugo Lepnurm, Ines Rannap, Valdur Roots, Kalle Randalu, Jüri Gerretz, Toomas Velmet, Uve Uustalu, Helju Tauk, Rein Karin;** laup., 17. XII kl. 19.30 **esineb estraadiorkester Oleg Lundströmi juhatusel, solist Irina Ponarovskaja;** pühap., 18. XII kl. 19.30 **Leonid Roizmanni oreliõhtu;** teisip., 20. XII kl. 19.30 **Peeter Paemurru tšelloõhtu;** kolmap., 21. XII kl. 19.30 abonemendile nr. 2 — **kirjanduslik kontsert, H. Heine loomingut esitab Lev Jelissejev;** neljap., 22. XII kl. 19.30 abonemendile nr. 1 — **sümfooniakontsert, dirigent Martin Nersesjan, solist Igor Žukov (klaver), kaasteqev Eesti TV-R segakoor.**

RAEKOJA SAAL

Reedel, 16. XII kl. 19.30 **Eduard Gratši viiuliõhtu. Kaasteqev kitarril Natalja Ivanova-Kramskaja.** Kavas Paganini loomingut.

KIEK IN DE KÖK

Laup., 17. XII kl. 17 **konservatooriumi kammermuusikatund Mozarti loomingust.** Esitavad Peeter Rikandi, Ivo Sillamaa, Tarma Eespere, keelpillikvartett — Ulrika Kristjan, Anu Järvela, Arvo Haasma, Mart Laas.

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUM

Laup., 17. XII kl. 16.30 **«Helisev muuseumitund». Setu rahvalauliku Anne Vabarna 100. sünniaastapäeva tähistamise kontsert «Leelokene laulukene».** Esinevad Tallinna Haridus- ja Teadusala Töötajate Maja setu rahvalaulu ansambel ja «Leegajus». Õhtut juhib Veera Pino.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 16. XII kl. 19 **«Cyrano de Bergerac»**; laup., 17. XII kl. 19 **«Kammerballett»**; pühap., 18. XII kl. 12 **«Rose-Marie»**, kl. 19 **«Elupõletaja tähelend»**; esmasp., 19. XII kl. 19 **«Reekviem»**; kolmap., 21. XII kl. 19 **«Rose-Marie»**; neljap., 22. XII kl. 19 **«Maailma loomine»**; reedel, 23. XII kl. 19 **«Katerina Izmailova»**; laup., 24. XII kl. 19 **«Aastaajad ja Prometheus»**; pühap., 25. XII kl. 19 **«Attila»**.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 16. XII kl. 19 **«Ljubov Jarovaja»**, kl. 19 **«Niagaara»** (väikeses saalis); laup., 17. XII kl. 19 **«Päikese lapsed»**, kl. 19.30 **«Kui tähtis on olla tõsine»** (Viljandi teatris «Ugala», etenduse sissetulek antakse rahufondi); pühap., 18. XII kl. 12 **«Ära ole pärdikl»**, kl. 12 **«Allegro moderato»** (väikeses saalis), kl. 19 **«Pelléas ja Mélisande»**, kl. 19 **«Preili Julie»** (väikeses saalis reserveeritud etendus); teisip., 20. XII kl. 19 **«Õnne sünnipäevaks, Wanda June!»**, kl. 20 **«Allegro moderato»** (Kohtla-Järve V. Kingissepa nim. Kultuuripalees); kolmap., 21. XII kl. 19 **«Roosiaed»**; neljap., 22. XII kl. 19 **«Kõrboja peremees»**; reedel, 23. XII kl. 19 **«Ljubov Jarovaja»**, kl. 19 **«Kui tähtis on olla tõsine»**; laup., 24. XII kl. 19 **«Pardijaht»**, kl. 19 **«Allegro moderato»** (väikeses saalis); pühap., 25. XII kl. 12 **«Nukitsamees»**, kl. 19 **«Energilised inimesed»**, kl. 19 **«Noore daami külaskäik»** (väikeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Reedel, 16. XII kl. 20 **«Suurepärane sarvekandja»** (Aruküla kultuurimajas); teisip., 20. XII kl. 19 **«Peaproov»** (Haapsalu kulturimajas); kolmap., 21. XII kl. 19 **«Pygmalion»**; neljap., 22. XII kl. 19 **«Non-stop»**, kl. 19.30 **«Peaproov»** (Pärnu teatris); pühap., 25. XII kl. 12 **«Tinasõdur, baleriin ja siga»**, kl. 18 **«Suurepärane sarvekandja»**.

VÄIKE SAAL, **Lai tn. 23:** reedel, 16. XII kl. 20 **«Kollontai»**; laup., 17. XII kl. 20 **«Luquauk»**; teisip., 20. XII kl. 20 **«Laulud sõelal»**; kolmap., 21. XII kl. 20 **«Laulud sõelal»** (kehtivad 30. nov. pääsmed); neljap., 22. XII kl. 20 **«Kollontai»**; reedel, 23. XII kl. 20 **«Hoolimatu armuke»**.

ENSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 16. XII kl. 19.30 **«Aeg armastada»**; laup., 17. XII kl. 19.30 **«Indrek ja Karin»**; pühap., 18. XII kl. 11 ja kl. 13 **«Buratino seiklused»**, kl. 19.30 **«Kaheksa armastavat naist»** (esietendus); esmasp., 19. XII kl. 19.30 **«Aeg armastada»** (Tartus RAT «Vanemuise» väikeses majas); teisip., 20. XII kl. 19.30 **«Aeg armastada»** (Tartus RAT «Vanemuise» väikeses majas); kolmap., 21. XII kl. 19.30 **«Tramm nimega «Iha»»**, kl. 19.30 **«Aeg armastada»** (Tartus RAT «Vanemuise» väikeses majas); neljap., 22. XII kl. 19.30 **«Põgenemine»**; reedel, 23. XII kl. 19.30 **«Kaheksa armastavat naist»** (esietendus).

EESTI NSV RIIKLIK NUKUTEATER

KÜLALISETENDUSED: esmasp., 19. XII kl. 16.30 **«Õhuloss pilvemaal»** (Kiviõli klubis); teisip., 20. XII kl. 12 **«Õhuloss pilvemaal»** (Iisaku klubis); kl. 17 **«Õhuloss pilvemaal»** (Kohtla-Nõmme kultuurimajas); kolmap., 21. XII kl. 10.30 ja kl. 14 **«Õhuloss pilvemaal»** (V. Kingissepa nim. Kohtla-Järve Kultuurimajas); reedel, 23. XII kl. 15 ja kl. 18 **«Printsess ja kaja»** («Vanemuise» väikeses majas).

RAT «VANEMUINE»

SUURES MAJAS: reedel, 16. XII kl. 19 **«Edith Piaf»**; laup., 17. XII kl. 19 **«Portreed» («Kameeliadaam», «Söekaevurid», «Jane Avril»)**; pühap., 18. XII kl. 12 **«Kuulsuse narrid»**, kl. 19 **«Põrgupõhja uus Vanapagan»** (Eesti NSV teenelise kunstniku Lembit Eelmäe 50. sünnipäeva tähistamiseks); esmasp., 19. XII kl. 19 **«Chopiniana», «Skrjabiniana»**; kolmap., 21. XII kl. 19 **«Polonees 1945»**; neljap., 22. XII kl. 19 **«Külavahelaulud»**; reedel, 23. XII kl. 19 **«Suveöö ilmsi»**; laup., 24. XII kl. 19 **«Põrgupõhja uus Vanapagan»**; pühap., 25. XII kl. 12 **«Pühamast püham»**, kl. 19 **«Raha paneb rattad käima»** (ette nähtud esietendus).

VÄIKESES MAJAS: laup., 17. XII kl. 17 **«Kuningatütre sünnipäev»**; pühap., 18. XII kl. 12 **«Saabasteqa kass»**; neljap., 22. XII kl. 19 **«Kauka jumal»**; laup., 24. XII kl. 19 **«Mäeotsa Jeppe»**; pühap., 25. XII kl. 12 **«Pilli-Tiidu»**, kl. 17 **«Kuningatütre sünnipäev»**.

KÜLALISETENDUSED: kolmap., 21. XII kl. 14 ja kl. 18 **«Kuningatütre sünnipäev»** (Võru kultuurimajas).

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Laup., 17. XII kl. 19.30 **«Räägime armastuse veidrustest»**, kl. 20 **«Missis Piper juhib juurdlust»** (Tihemetsa tehn. klubis); pühap., 18. XII kl. 18 **«Kes kardab Virginia Woolfi?»**; teisip., 20. XII kl. 20 **«Missis Piper juhib juurdlust»** (Rapla kultuurimajas); reedel, 23. XII kl. 19.30 **«Puutuvid»**; laup., 24. XII reserveeritud etendus; pühap., 25. XII kl. 18 **«Suvitajad»**.

RAKVERE DRAAMATEATER

Laup., 17. XII kl. 19 **«Hunditubakad»**, kl. 20 **«Ciao»** (Iisaku sovh. klubis); pühap., 18. XII kl. 11 **«Teatrimaagia»**, kl. 19.30 **«Provintsianekdoodid»**, kl. 17 **«Luigetapjad»** (Kohtla-Järve V. Kingissepa nim. Kultuuripalees); esmasp., 19. XII kl. 19 **«Luigetapjad»** (TRA Draamateatris), kl. 20 **«Provintsianekdoodid»** (Türi kultuurimajas); teisip., 20. XII kl. 20 **«Luigetapjad»** (Jõgeva kultuurimajas), kl. 20 **«Provintsianekdoodid»** (Koeru kultuurimajas); kolmap., 21. XII kl. 20 **«Vedelvorst»** (Kiviõli klubis).

Tänuavaldus

Tänan kõiki õnnitlejaid, olen sügavalt liigutatud.

Silvia Laidla

Personaalnäitus Riias

19. novembrist kuni 4. detsembrini oli Riia Polügrafistide Kultuurihoones, kus asub ka rahvastuudioõigused saanud fotoklubi, Tallinna Fotoklubi ja grupi «Stodom» liikme, koondise «Marat» fotograafi Kalju Suure personaalnäitus.

Autoril oli see üldkokkuvõttes kaheteistkümnes personaal- ehk ühemehenäitus. Riias ja üldse Läti NSV-s pole aga seni ükski meie vabariigi fotomees oma näitusega maha saanud. Seekord oli K. Suurel ekspositsioonis 127 pilti, neist 51 esmakordselt. Viies Läti NSV ajalehes ilmus näituse kohta informeeriv või pikem kirjutis, neist neljas oli ka avaldatud K. Suure fotosid. Väljapanekut vaatas üle kahe tuhande inimese.

Pildil: näitusel väljapandud foto «Protest».

OLI JA ON

● 13. detsembril anti Eesti NSV Ühingule «Teadus» presiidiumi istungil kätte autasud üleliidulise populaarteaduslike teoste võistluse võitjatele meie vabariigist. Need olid määratud üheksa töö autoritele. Autasustatud teoste hulgas on O. Oja koostatud kogumik «Eesti NSV nõukogude kogemusi rahvasaadikute staatuse seaduse elluviimisel», kogumik «Eesti NSV maapõuekaitsest», J. Eilarti raamat «Inimene, ökosüsteem ja kultuur», H. Jänese raamat «Allakäiguspiraal» jt.

● NSV Liidu TA Geoloogia Instituudi juures asuva paleontoloogia ja stratigraafia erialanõukogu avalikul koosolekul kaitses edukalt doktoriväitekirja «Balti siluri stratigraafia (ökostratigraafiline analüüs)» Eesti NSV TA Geoloogia Instituudi direktor Dimitri Kaljo. Oponeerisid rahvusvahelise mainega teadlased, NSV Liidu TA Geoloogia, Geofüüsika ja Geokeemia Osakonna akadeemiksekretär akadeemik B. Sokolov, geoloogiadoktorid O. Nikiforova ja A. Rozanov. Erialanõukogu otsusega hinnati D. Kaljo üksmeelselt geoloogia-mineraloogiadoktori teadusliku kraadi väärilseks.

● Eesti NSV Arhitektide Liidu Tartu osakond, ühingu «Teadus» Tartu tehnikanõukogu ja Vabariikliku Restaureerimisvalitsuse Tartu osakond korraldasid Tartus konverentsi «Tartu vanalinna regenereerimine». Ettekannetega esinesid Eesti NSV Arhitektide Liidu Tartu osakonna esimees Raul Kivi, arheoloog Vilma Trummal (TRÜ), kunstiajaloolane Niina Raid (VRV), liiklusinsener Aadu Kivi («Kommunaalprojekt»), insenerid Enn Tiku («Eesti Projekt») ja Ago Vilo («Eesti Tööstusprojekt»).

● Tartu Riiklikus Ülikoolis kaitses kandidaaditöö, monograafiat «Nemad vabastasid Lõuna-Eesti» V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri endine direktor, Eesti NSV teeneline kultuuritegelane Arved Kalvo. Oponeerisid ajaloodoktor Ü. Taigro ja ajalookandidaat V. Savtšenko (Riia). Väitekirja «Sisepoliitiline võitlus Soomes ja Soome-Eesti majanduslikud ja poliitilised suhted 1929.—1933. aastail» kaitses Eesti Põllumajanduse Akadeemia NLKP ajaloo ja teadusliku kommunismi kateedri assistent Hille Koik. Mõlemad dissertandid tunnistati ajalookandidaadi kraadi väärivaks.

● Eesti NSV-s viibis ning andis 9. ja 10. detsembril dirigent Heikki Pentola taktikepi all Tartus ja Tallinnas kontserdi Helsingi Ülikooli meeskoor, mis on asutatud 1883. aastal. Soome vanimas kooris laulab ka Soome pealinna teiste kõrgkoolide üliõpilasi.

● Emakeele Seltsi koosolekul Tartus asutati seltsi juurde lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioon. Juhatusse valiti J. Põldmäe (esimees), M. Mäger (aseesimees), A. Kaalep (sekretär), J. Peegel ja J. Tuldava. Sektsiooni koosolekud otsustati pidada iga kuu esimesel pühapäeval. 8. jaanuaril on vaatluse all A. H. Tammsaare stiil.

● Möödunud kuu lõpul oli Eesti NSV Haridusministeeriumis kunsti- ja tooopetuse komisjoni koosolek. Ministeeriumi koolivalitsuse juhataja asetäitja J. Sepp andis IV koolinoorte laulu- ja tantsupeo ajal eksponeeritud õpilastööde näituse korraldajatele Toomas Lepiksaarele ja Leo Tõnissonile üle mälestusmedali, TPI õppejõule Valentin Tapperile joonestamisõpetuse tõhustamise eest Haridusministeeriumi aukirja ning Eesti NSV Üldlaulupeo Peakomisjoni tänukirja Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi õppejõududele Signe ja Arseni Mõldrile, kunstnik Lea Valterile, TPedI õppejõule Senta Kivistikule ning Pioneeride ja Koolinoorte Palee kunstnikule Maie Steinbergile. Koosolekul kõneles Tallinna 19. keskkooli õpetaja S. Berezina kunstiõpetaja tööülesannete ja ühiskondlike kohustuste piiritlemise vajadusest, Leo Tõnisson jagas muljeid üleliiduliselt esteetilise kasvatuse konverentsilt Jerevanis.

● Juba kümme aastat seovad sõprussidemed Kohtla-Järve ja Leningradi oblasti Slantsõ linna. Möödunud nädala kahel puhkepäeval said Slantsõs teoks traditsioonilised Kohtla-Järve päevad. Sealsetele kaevuritele esines üle seitsmesaja taidleja, nende seas ka rahvakollektiivid, naiskoor «Kaja», meeskoor «Kaevur» ja tantsuansambel «Virulane». Koreograafilise kompositsiooniga «Meie, kohtlajärvelased» esines tantsukollektiiv «Sovremennik», «Leningradskaja» kaevanduses mängis punkpilliorkester «Vanad Sõbrad», Slantsõ muusikakoolis andsid aga ühise kontserdi Jõhvi ja Kohtla-Järve lastemuusikakooli õpilased. Külakosti viisid ka Kiviõli Põlevkivikeemiatehase klubi vene koor, tantsuansambel «Päike» ja 1. keskkooli õpetajate tantsuansambel. Lõppkontserti sisustasid ühiselt mõlema linna taidlejad. Sõpruspäevadel oli Slantsõs avatud Kohtla-Järve kunstnike Peeter Someläri, Aleksandr Igonini, Leili Pure, Juri Orlovi, Nikolai Paki ja Tamara Breideksi tööde näitus, samuti tarbekunsti- ning lastejoonistuste näitused.

● Eesti NSV Raamatuühingu eestvõttel toimub 20. detsembril algusega kell 17 Kirjanike Majas temaatiline õhtu «Uudiskirjandus 1978», kus tuleva aasta plaanidele heidavad pilgu kirjastuste «Eesti Raamat», «Valgus» ja «Kunst» esindajad. Kohtutakse autoritega.

● Emakeele Selts peab jälle koosoleku teisipäeval, 20. detsembril algusega kell 15 (Eesti NSV TA saalis, Sakala 3). Kuulatakse Aime Kähriku ülevaadet keelekontaktialasest nõupidamisest Užgorodis, Henn Saari sõnavõttu «Täienduspunkte nimede õigekeelsuse ja variandivaliku asjus» ja Tiit-Rein Viitso kõnelust teemal «Lääneme-resoome esimese silbi «õ» ajalugu».

● 10. ja 11. detsembril olid tartlased esmahindajad Eesti NSV Riikliku Filharmoonia lauluvõistluskontserdil «Tartu 78». Pakutavat uudisloomingut (17 laulu ja üks instrumentaalpala) hindasid kaks žüriid, noorte ja linna esindajate oma. Nooruse preemia pälvis mõlema žürii otsusega laul «Tähtede poole», mille esitasid Silvi Wrait ja ansambel «Fix». Teisele kohale jättis hindajate ühisarvamus laulu «See kaunis maa», mille kandsid ette Jaak Joala ning Eesti Televisiooni ja Raadio orkester Peeter Sauli juhatusel. Võistluslaulude viisi ja teksti autorid avaldatakse aastalõpukontserdil Tallinnas. Selleks ajaks on kolme kontserdi hindamissedelite järgi selgeks saanud ka Tartu publiku lemmiklaul.

● Eesti NSV Looduskaitse Seltsi Pärnu osakond ja rajooni haridusosakond korraldasid piirkondliku konverentsi «Kool ja looduskaitse». Avasõnad ütles EKP Pärnu Rajoonikomitee I sekretär J. Ganzen, avaettekande teqi aga vabariigi haridusminister F. Eisen. Loodusteadlane J. Eilart kõneles ÜRO osast looduse kaitsmisel, looduskaitseprobleemidest Pärnu rajoonis andis ülevaate rajooni täitevkomitee esimehe asetäitja I. Kallakas. Mis viisil saavad koolinoored looduse kaitsmisele kaasa aidata, sellest rääkisid Pärnu Noorte Loodussõprade Maja direktor V. Jakobson, Viljandi koolimees O. Niinemäe jpt.

● Möödunud nädalal avati Tartu Kunstimuuseumis tarbekunstinäitus. Arvult viiendal ülevaateväljapanekul esitab oma töid veerandsada tartlast. Vabariigi teenelise kunstniku Mari Rääqu juubelit märgib näitusel eriväljapanek. Tallinna Kunstihoone III korruse saalis võib tutvuda Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi õppejõu metallikunstnik Bruno Vesterbergi taieste näitusega. Ekspositsioon koosneb 34 seinaplaadist, materjaliks vask, polükroomne email, hõbe jm. Kohtla-Järve Põlevkivimuuseumis on üles pandud linna peakunstniku Leili Pure akvarellide näitus.

● Kohtla-Järve linna laulupeokomisjon pidas istungi. Laulupäev otsustati korraldada 4. juunil Toila-Oru pargis. 25. juunil on Kohtla-Järvel kavas ülevabariigiline rahvamuusikapidu.

● Neil päevil sai Kingissepa rajooni «Saarte Trükikoda» roomustava teate: 19/6. aasta rahvamajandusplaani eduka täitmise ja sotsialistlikus võistluses saavutatud heade tulemuste eest on trükikoda kantud NSV Liidu Kirjastuskomitee ja Kultuuriala Töötajate Ametiühingu Keskkomitee töökuulsuse raamatusse.

UUSI RAAMATUID

EESTI TALURAHVA SOTSIAALSEID VAATEID XIX SAJANDIL.

Kõnesolev kogumik on esimene katse esitada mõningaid lühiuurimusi eesti talurahva sotsiaalse vaatestiku põhiaspektidest XIX sajandil. Juhan Kahk käsitleb eesti talurahva maailmavaadet ja eriti selle antifeodaalset sisu XVIII saj. lõpul ja XIX saj. esimesel poolel. Samast perioodist esitab teemakohaseid lisaandmeid vennastekogude arhiivmaterjalide põhjal Rudolf Põldmäe. Ea Jansen analüüsib lähemalt rahvusliku teadvuse kujunemist ja A. Vassar tarupoegade maavaateid kuni esimese kodanlik-demokraatliku revolutsioonini. Rahvaluule kasutamise võimalusi talurahva sotsiaalsete vaadete uurimisel valgustab Ülo Tedre. Resümeed vene ja saksa keeles. Kaas: L. Mesikäpp. Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi väljaanne. Trükitud 1000 eks. 216 lk. Hind 2.50 rbl.

Igor Djomkin. ELIEL SAARINEN JA «SUUR-TALLINN».

Nimeka soome arhitekti Eliel Saarineni mitmekesine looming on meie lugejale vähe tuntud. Eriline koht E. Saarineni loomingus kuulub suuremahulistele linnaehituslikele töödele. Need on Austraalia uue pealinna Canberra (1912), «Suur-Helsingi», Ateena jpt. projektplaneerimiskavad. Kõnesolev suurekaustaline monograafia tutvustab arhitekti konkursiprojekti (1912) «Suur-Tallinn». Esimene peatükk kannab pealkirja ««Suur-Tallinna» koostamise eeltingimused». Teine osa on pühendatud projekti analüüsile («Suur-Tallinn» tänapäeva pilguga vaadatuna»). Edasi on toodud projekti kirjeldus E. Saarineni originaaltekstid järgi. Illustreeritud fotodega. Tekst eesti, vene ja saksa keeles. Eestikeelse lisa saksa keelest tõlkinud ning venekeelse osa tõlkinud Igor Djomkin, venekeelse osa keeleliselt toimetanud Valentina Postnova, saksakeelse osa I ja II ptk. tõlkinud Viktor Sepp, saksakeelse osa keeleliselt toimetanud Helga Viira. Kujundanud Vello Asi. Kirjastus «Kunst». Trükitud 2500 eks. 66 lk. + 14 tahvlit E. Saarineni loodud Tallinna generaalplaaniga. Hind 2.90 rbl.

Lilli Promet. ÜLEANNETU MAA.

Kogumik «Üleannetu maa» pakub koondpilti Lilli Prometi kui lühiprosaisti žanrilisest mitmekülgsusest, kirjaniku maailmanägemise omapärast, ideelistest taotlustest ja kunstilisest stiilist. Siin leidub nii novelli kui ka jutustuse žanritunnustega teoseid, novellette, miniatuure, laaste, kunstmuinasjute, följetone, sageli mitmesuguseid liitvorme, nagu filmistsenaariumi elementidega jutustusi jm. tsükleis «Üksi», «Isevärki puu», «Armastus», «Must päev», «Krimmi sinise tuju laulud», «Daamide tribunal», «Üleannetu maa» ja «Keep smiling». Järelsõna «Lilli Prometi ja tema lühiproosa» on kirjutanud Erna Siirak. «Bibliograafilisi andmeid» V. Kaburi sulest. Kujundanud Ants Säde. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 32 000 eks. 672 lk. Hind 2.60 rbl.

Imants Ziedonis. MINU KURAMAA.

Luuletaja Imants Ziedonis (sünd. 1933) on Läti NSV riikliku preemia ja Läti Komsomoli preemia laureaat, saanud kahel korral ajakirja «Družba Narodov» kirjandusauhinna. Luule ja proosa, lastekirjandus ja publitsistika, filmidramaturgia ja tõlkimine, kirjanduskriitika ja filosoofilised lühivormid — ei ole õieti žanri, milles ta oma võimeid proovimata ja sõna ütlemata jätaks. I. Ziedonise «Minu Kuramaa» on ilmselt kõige aktiivsemalt ellu sekkunud ja seetõttu kõige rohkem kõneainet pakkunud teos läti kirjanduses sõjajärgsell aastail. Raamatus esitatakse olupilte tänapäeva Kuramaast ja selle inimestest. Neis lugudes on oskuslikult ühendatud reisikiri, publitsistika, essee ja lüürika. Läti keelest tõlkinud Ita Saks, järelsõna kirjutanud Ülo Tuulik. Kunstiliselt kujundanud Villu Toots. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 24 000 eks. 352 lk. Hind 1.40 rbl.

SELLE PUNASE PÄIKESE ALL II.
Lugemispalu Nõukogude rahvaste kirjandusest.

Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäevaks vanema kooliea lugejaile väljaantud valimik sisaldab 60 proosa- ja luulepala Nõukogude rahvaste kirjandusest. Tõlkinud Mare Aare, Valli Helde, Andres Jaaksoo, Jaak Jõerüüt, Ain Kaalep, Ly Seppel, Mihkel Loodus, Eha Lättemäe, Mihkel Mutt, Merike Pau, Tiina Randviir, Lea-Muti Rosin, Arvi Siig, Leelo Tungal, Hille Tänavsuu, Haljand Udam, Arvo Valton ja Valeeria Villandi. Koostanud Andres Jaaksoo, kujundanud Ene Pikk. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 12 000 eks. 224 lk. Hind 95 kop.

J. R. R. Tolkien. KÄÄBIK EHK SINNA JA TAGASI.

Inglise teadlase ja kirjaniku John Ronald Reuel Tolkieni (1892—1973) «Kääbik» ilmus esmakordselt 1937. a. ja on tänaseni oma sünnimaal üle elanud juba mitu uustrükki, samuti on teda tõlgitud mitmesse teisesse keelde. Anglosaksi ja skandinaavia vanadest müütidest ning legendidest lähtuv jutustus on muinasaegsest «lavapildist» hoolimata igati XX sajandi raamat. See on lugu kääbiku, isand Bilbo Bagginsi suurest seiklusest, mille raskustest ja ohtudest ta siiski auga välja tuleb ja mille käigus ta peale koduse mugavuse veel hoopis tähtsamaid asju, nagu vaprus, abivalmidus ja suuremeelsus, hindama õpib. Inglise keelest tõlkinud Lia Rajandi ja Harald Rajamets. Järelsõna kirjutanud L. Targo, illustreerinud Maret Kernumees. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 360 lk. Hind 65 kop.

«LAULGE KAASA!» nr. 48.

Järjekordses vihikus on avaldatud 23 laulu. Eesti autoritelt on antud B. Kõrveri «Laul Võrtsjärvest» (M. Kesamaa), Ü. Naissoo «Üks laul on helisemas» (Ü. Baasanzav), G. Podelski «Igavesti noor maailm» (L. Derbenjev), H. Hindpere «Nooruse linn» (O. Roots), E. Tambergi «Laul rindesõprusest» (R. Parve), F. Mandre «Tähed» (H. Karmo), V. Ojakääru «Suveöö ilmsi» samanimelisest külamuusikalist (K. Süvalep), V. Ignatjevi «Mida arvad sellest loost?» (O. Roots), P. Pihlapi «Uksed» (J. Sütt), R. Valgre «Suudle mind» (R. Valgre), K. Kikerpuu «Kui vanker veeres» (K. Kikerpuu) ja R. Lätte «Neli tuult» (H. Karmo). Vihikus on veel A. Petrovi ja I. Kostali «Kellade laul» (filmist «Sinilind»), B. Konowalski «Lahkumisjaamas» (muusikalist «Neli tankisti ja koer») ja «Siberi marss», A. Pahmutova «Ka nüüd nõnda võitlema peab», K. Svoboda «Paganini», I. Peterburski «Sinine rätt», J.-R. Cara «Lind ja laps», Nigeeria laul «Kord maailm õnne näeb», M. Safka «Kes teab, kus on minu laul nüüd?», G. Milleri «Kuupaisteserenaad» ning B. Anderssoni ja B. Ulvaeuse «Money, money». Koostanud V. Ojakäär, kaane kujundanud H. Polberg. Tõlkinud L. Tungal, H. Karmo, O. Sadu. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 50 000 eks. 64 lk. Hind 30 kop.

NÕUKOGUDE LIIDU KOMMUNISTLIKU PARTEI PROGRAMM. Vastu võetud NLKP XXII kongressil. Kaane kujundanud T. Aru. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 10 000 eks. 128 lk. Hind 15 kop.

VIISAASTAKULT MEILE. Brošüür sisaldab viis olukirjeldust ja reportaaži inimestest viisaastaku töötandreilt. Autorid V. Härmaste, L. Metsaalt, V. Mägi, L. Korsunski, K. Helemäe. Koostanud H. Tänavsuu, kujundanud S. Stern. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 8000 eks. 40 lk. Hind 5 kop.

NSV LIIDU ÜLEMKOHTU PLEENUMI JA EESTI NSV ÜLEMKOHTU PLEENUMI MÄÄRUSTE VALIKKOGU 1960—1976. Koostanud Voldemar Nurmela. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 3000 eks. 316 lk. Hind 95 kop.

ТРУДЫ ПО ПСИХОЛОГИИ VI. Проблемы психической деятельности.
Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Vihik 429. Sisaldab kaheksa tööd inglis- ja venekeelsete resümeedega. Trükitud 500 eks. 170 lk. Hind 1.50 rbl.

A. Dobrušin, I. Smirnov. KUIDAS VÄLTIDA LIIKLUSÕNNETUST. Autojuhi meelespea. Nii algajale kui ka kogenud juhile mõeldud brošüür vahendab Tallinna ettevõtetes töötavate autojuhtide kogemusi. Tõlkinud H. Ots. Kirjastus «Valgus». Trükitud 15 000 eks. 16 lk. Hind 5 kop.
Sama. Vene keeles.

M. Levin, S. Ulm. ARVUTUSMEETODITE KÄSIRAAMAT. Teine, täiendatud trükk. Kunstiliselt kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 4000 eks. 320 lk. Hind 1.10 rbl.

P. Kees. II—VIII KLASSIDE ÕPILASTE VAIMSETE VÕIMETE INDIVIDUAALSED JA EALISED ISEÄRASUSED. Õppematerjal. Kaas: L. Sepp. E. Vilde nim. TPedI väljaanne. Trükitud 500 eks. 104 lk. Hind 53 kop.

«NÕUKOGUDE KOOL» nr. 11.
Avaldab paarkümmend kirjapanekut, sealhulgas Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi vanemteaduri Õie Elango «Suur Oktoober ja Eesti haritlaskond», Viive Külaotsa «Maailmavaade kujunemisest» jt. 88 lk. Hind 30 kop.

«HORISONT» nr. 12.
Sisaldab nimetuse all «Kui õppejõud olid enamasti rootslased, üliõpilased aga sakslased» järje ajaloodoktor Helmut Piirimäe kirjutisesarjale «Lehekülgi Tartu ülikooli ajaloost», reportaaži ning vestlusi Tallinnas toimunud sümpoosionilt «Universumi makrostruktuur», valikpalasid tsepeliinidest (Ralf R. Parve) jm. 46 lk. Hind 40 kop.

«KULTUUR JA ELU» nr. 12.
Aasta viimasest numbrist loeme muusikateadlase Arkadi Petrovi kirjapanekut «Diskoklubi — mis ta on?» esimesest üleliidulisest diskoklubide festivalkonkursist Riias, veerge kirjanike ja teiste mõttemõlgutustega «Ikka Tammsaaret lugedes», lehekülgi ansamblist «Apelsin» (Uno Loop), muusikasõbra ABC-d jm. 62 lk. Hind 30 kop.

«KÜSIMUSED JA VASTUSED» nr. 22 (253).
Avaldab mitmeid materjale, mis on seotud NSV Liidu uue konstitutsiooniga. Vastab küsimusele «Mis on regionaalne integratsioon?» ning pärimisele, mis puudutab Tai sisepoliitilist olukorda. Lõpuks lühivastuseid ning järjelugu «Sõjapenid». 48 lk. Hind 12 kop.

«KEEMIA. GEOLOOGIA» nr. 4, 1977. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Avaldab 15 artiklit, lühiuurimust ja ülevaadet. 80 lk. Hind 40 kop.

«SOTSIALISTLIK PÕLLUMAJANDUS» nr. 22. November 1977. 48 lk. Hind 25 kop.

«KINO» nr. 22.
Vaateväljal on kolmest novellist koosnev filmikassett «Karikakramäng» («Tallinnfilm»), «Mosfilmi» neljaseerialine värvifilm «Legend Ulenspiegelist», milles nimikangelast mängib Lembit Ulfsak, «Lenfilmi» kriminaallugu «Pole minu asi», Tšehhoslovakkia muusikaline meelelahutusfilm «Ühekroonirromanss» ja Mehhiko seiklusfilm «Kuldne vöö». 16 lk. Hind 7 kop.

FILM ISE RÄÄGIB ENDAST. Annoteeritud nimestik teemal «Nõukogude filmikunst filmides». Tekst eesti ja vene keeles. Koostanud K. Undusk, kunstnik V. Vist. Filmilaenutuse ja Reklaami Valitsuse väljaanne. Trükitud 1000 eks. 40 lk. Tasuta.

RAIT PRÄÄTS

7 HILISSÜGIST KLIENTI

21. Klient Heinrichi saabumist segab ettenägematu takistus.

22. Heinrich oli Siimu arvates sundimatu olemisega sirgjooneline härrasmees.

23. «Talle on hea õmmelda, teab täpselt, mida tahab, ega nõua võimatut,» mõtiskleb rätsepmeister. «Ajad muutuvad, aga Heinrich on suutnud ikka moodsaks jääda.»

24. Alles pintsakut selga aidates märkab Siim Soosuu veripunast magusat laiku kliendi põsel, mis ta mõtetele uue suuna annab: «See tuleb vist sellest, et Heinrich on minu klientidest kõige tähelepanelikum naiste vastu.»

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 49)

ISAND PORGAND IV PUHKUS

«Kivigi väsib,» armastab Isand Porgand kurta. Miks siis mitte Porgand? Pahatihti armastab ta kurta, kurtmiseks see pahatihti jääbki, kuni lõpuks väsib. Väsib, ei suuda enam. «Olen väsinud puru, ei suuda enam,» selgitab Porgand lahkelt.

Kui ollakse väsinud, tuleb puhata. Kes on väheke väsinud, puhkab püstijalu, jalad püsti. Kes on veidike rohkem väsinud, puhkab rohkem istudes, jalad all. See aga, kes väga-väga väsinud on, see juba istuma ei jää, see puhkab kuidagi teisiti. Kuidagi teisiti puhata saab: puhkenurgas, puhkekodus, puhketoas, puhkemaastikul, puhkeruumis, puhkeparkide direktsioonis, puhkepaigas.

Puhata ei saa alati. Puhkamise jaoks on olemas oma puhud, puhkepuhud: puhkeaeg, puhkehetk, puhkeseisund, puhkeolek, puhkepaus, puhkeperiood, puhkepäev, puhketund, puhkevalve, puhkeviiv, puhkeõhtu, lastehommik, igavene puhkus.

«Kes puhkab kodus, puhkab ka puhkekodus,» väidab Porgandite tarkus.

Niisiis, tuleb valida puhk ja puhata.

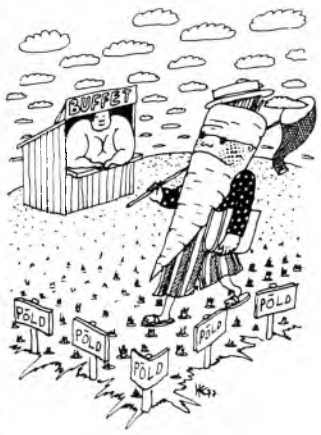

«Kõige paremini puhkab ikka põllul,» seletab iidne põldurrahva tarkus. Ning Isand Porgand on põldurite tarkusega kangesti päri. Porgand on päri ja valib ilusa rohelise põllu puhkepõlluks.

«Ei too esimene linnuke kevadet ega esimene puhkeõhtu puhkust» — ka selle linnukasvatajate tarkusega on Isand Porgand kole mestis. Nii varub ta õige mitu kena kevadist õhtut, et saaks siis ka õige mitut puhku puhata.

«Puhkus puhkpillimuusikata on sama kole mis puhvet puhvetipidajata,» ütleb vanade puhkajate sõna. Ni otsustab Isand Porgand oma rohelise põllu küllaltki puhkpilliorkestrite ja puhvetipidajate lähedusse valida. On see töö tehtud, võib puhkus alata.

«Ühtegi puhkust ei tasu nii väga armastada nagu ühte korralikku puhtusearmastust,» arvab Porgand, keelitades puhkekaaslasi puhkeanumaid põõsasse peitma. On seegi töö korda saadetud, võib puhkusest kokkuvõtteid tegema asuda.

Tuleb teha puhkusegraafik. Isand Porgand teeb alati väga ilusa puhkusegraafiku. Aga kõige ilusamaid puhkusegraafikuid teevad ikka linnagraafikud. Isand Porgand käib nii tihti, kui saab, nendega linnas tutvumas. Kõige ilusam graafik on alati auhinna võitnud.

Kõige lõpuks tuleb teha puhkuseavaldus. Kes teeb kõige nägusama puhkuseavalduse, saab tasuks kõige ilusama puhkuse. «Aga parim puhkusetasu on ikka puhkuseraha,» arvab Isand Porgand ja kirjutab palju ilusaid puhkuseavaldusi. Puhkuseavaldusi kirjutab Isand Porgand pastapliiatsiga. «Käekirja see küll ei riku,» arvab ta ise.

Ja ongi puhkus läbi. «Oli ilus puhkus,» jagab Isand Porgand meelsasti muljeid «ainult et ilm vedas alt.»

«Jah, tõepoolest, kõrvetas kogu naha punaseks.»

«Oi-jah, ei olnud ilma, et end vette kasta.»

Isand Porgand on päri. Puhkuseaegu tuleks edaspidi veelgi hoolsamalt valida.

ISAND PORGAND V NAISTEGELANE

ISAND PORGAND VI MARGID

Isand Porgand armastab mitmesuguseid marke. «Margikorjandus on nagu numismaatika,» armastab ta öelda, «mida rohkem sul neid on, seda rikkam sa oled.»

Kõige kasulikum on korjata seeriate kaupa. Ühes seerias on tavaliselt seitse marki. Nii saab marke seitse korda rohkem. Ja Isand Porgandile meeldib väga, kui tal on marke seitse korda rohkem.

Osa markidest kleebitakse ümbrikele. Need margid on kustutatud, neid Porgand ei korja. Neid marke korjavad adressaadid. Marke on aga väga palju, neid on rohkem kui adressaate, rohkem kui korjajaid, rohkem kui inimesi. Osadele markidele lihtsalt ei jätku sülge. Neid nimetatakse kustutamata markideks. Need siis korjataksegi albumitesse kokku. Kui kasvab rohkem inimesi, siis ehk kustutatakse ka need margid.

Mõned armastavad temaatilisi marke. Isand Porgand armastab igasuguseid marke, peaasi et oleks kustutamata.

«Kustutada jõuab marki alati,» arvab ta. Eriti armastab ta faunat ja ka floorat armastab ta eriti. Aga kõige ilusam mark on Isand Porgandi margikogus ikkagi «Niiluse sinine krokodill». See on kustutamata. «Küll ma selle kunagi kustutan, kui isu tuleb.» Seda marki võib Isand Porgand hommikust õhtuni vahtida. Nii Isand Porgand teebki. See mark on tema margikogus kõige väljapaistvamal kohal. Selle margi jaoks on Porgandil sisse seatud album. Siiani Isand Porgand endale rohkem albumeid muretsenud pole. «Aga küllap ma jõuan.»

Markide puhul on ju väga oluline see, et oleks ilus hammastus. «Ehkki suhu pole kena vaadata, peab hammastus

korras olema.» Igal hommikul kontrollib Isand Porgand oma margi «Niiluse sinine krokodill» hammastust. See on korras. Seejärel võtab Isand Porgand käsile järgmise pakilise toimetuse. Aga alati, kui tal mahti on, veedab ta mõned minutid oma margikogu seltsis.

«Sellest ajast peale, kui ma marke korjan, on mu silmaring ikka tublisti laienenud küll,» kordab Isand Porgand. «Margikorjamine on ju nagu puhvetipidamine: saabunud kaup tuleb lihtsalt markide kaupa paika laduda» — nii kõlab markomaanide tarkus. Igasuguse tarkusega on Isand Porgand jube nõus.

Vahel, kui ei vea, tahaks Isand Porgand avada akna. Ta tahaks hüüda alla inimtühjale tänavale järgmised laused: «Mul on väga tugev margikogu!», «Sellel margikogul on väga suur väärtus!», «Seda margikogu juba margapuuga ei mõõda!», «See laiendas mu silmaringi!»

Aga Isand Porgand ei ava akent. Ta ei riku oma marki, ta ei hüüa lauseid, vaid istub vaikides akna all kirjutuslaua ääres ning mõtleb oma «Kogutud teostele».

«Arvatavasti on «Kogutud teosed» siiski parem asi kui kogutud margid,» mõtleb Isand Porgand kibestunult. «Tuleks ehk kogunisti mõned marginaalid koguda.»

Ning Isand Porgand ostab vihiku ja asub äärejooni tõmbama. Isand Porgandil pole kunagi igav. Alati leiab ta endale ääre, kuhu joon tõmmata.

ISAND PORGAND VII METSIKUIS METSADES

Olete kunagi töötanud metsades? Seal, kus värske õhk, käbilinnud ja äsjalangetatud halgude kibemõrkjas lõhn? Kus lähedal vulisevast ojas: saaks otse kaldalt, sokke märjaks tegemata, püüda vähke, tunda peost lipsavate lutsude libedaid selgi? Isand Porgand on sellistes metsades küll tööd ja vaeva näinud. Ehkki metsades on veidi tihedam, meeldib Porgandile seal umbes sama hästi kui põllul. Ja just metsades on Isand Porgand käinud materjali kogumas. «Miljööd tundmata teoseid ei kogune» — selline on Porgandi loomelause.

Metsades on kõik lihtne, lihtsam kui linnas, lihtsam kui maal.

Kõige peal kasvavad halud. Siis tuleb alusrinne: puukesed, põõsad ja muu hagu. Ja alles seejärel, kõige viimases järjekorras, levib söödav — igasugused rohud, seened ja elukad. Kõik püsib, kasvab ja kosub. Ja kui miski langebki, siis mitte kaugemale omaenda kännust. «Tuleb lihtsalt seista veidi kännust vasakule ja kunagi ei kuku sulle midagi pähe.»

Porgand valib alati ilusa kena paiga kändudest veidi vasakule ning asub materjali korjama. Metsas on see lihtne: materjali jätkub kõigile.

Kõigepealt tuleb Punamütsike, see nopib kõige alumisi materjale — seeni, juurikaid, pisemat sorti elajaid. Ise mõtleb: «Viin Vanaemale, küll see puhastab ja moosiks teeb.» Tema kannul — Hall Hunt. See noolib rohkem võsa vahelt, vahel vahib kõrgemalegi. Ise haub plaani: «Saan Punamütsi, viskan kohe pikali, saan Vanaema, tuleb öö otsa ringi lasta.» Halli Hundi järel saabub muidugi Puuraidur. See viskab vaid korraks pea kuklasse, sülitab karedasse kämblasse korra-paar ja lajatab kirvega vastu puud. Ise mõlgutab: «Mida pikem puu, seda pikem palk; mida rohkem metsa raiud, seda kaugemale laastud lendavad.»

Isand Porgandit justkui ei märkaks keegi. Temagi ei märka ennast enam. «Mida kauem sa metsades viibid, seda kuusekujulisemaks muutud,» arvab ta ise. Ja justkui päriks samas metsatöötajalt: «Kes küll märkaks kuusekujulist taime metsas?» Metsatöötaja ei kosta, metsatöötaja langetab ühe kuuse teise kõrvale, astub siis sammukese taamale, hindab heaperemehelikult: «Kas on seda metsa ees või teist taga?», haarab aga jälle sae pihku ja kukub metsikult nühkima.

Ühesõnaga, ümberringi kihab töö, materjali, mida koguda, aetakse kokku kuhjade viisi. Punamütsikesed hõikavad Vanaemasid, Hundid ajavad taga Punamütsikesi, metsatöölised jooksevad, saed seljas, jälitades kõiki eespool nimetatuid, Isand Porgand aga mikrofoni ja märkmikuga, nagu ta meil on, ei jõua kõike seda küllalt ära imestada.

Õhtul, viimases elektrirongis kodu poole veeredes, hakkab Isand Porgand otsi kokku tõmbama. Vahel tuleb õige mitu korda tõmmata, enne kui otste vahelt punase niidi kätte leiab. «See niit minu teosed kord kokku köidabki,» selgitab Porgand vagunikaaslastele lahkelt.

Isand Porgandi köitvaid teoseid on meeldiv käes hoida.

KALJU KIVI illustratsioonid

Индекс 69786

«СИРП Я ВАЗАР»

(«Серп и молот»)

TOIMETAJA E. TINN
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: J. ALLIK, V. GROSS, K. IRD, J. KAHK, J. KANGILASKI, K. KIISK, J. KOHA, M. PORT, A. PÄIEL, E. REKKOR, L. REMMELGAS, A. TAMM, I. TORN, Ü. TUULIK, P. UUSMAN ja D. VAARANDI.

Toimetus: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 441-416, toimetaja asetäitja — 449-924, vastutav sekretär — 601-703, publitsistika- ja kultuuritöö osakond ning kunstiosakond — 601-905, kirjandusosakond — 442-484, muusikaosakond — 443-311, teatriosakond — 601-246. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 73.

«Сирп я вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика». Таллин, ул. Пикк, 73.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda. Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

MB-09144 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 56 000. Tell. nr. 4099

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10